

Länsstyrelsen
Stockholm

SAMMANSTÄLLNING AV:

Statliga och mellankommunala intressen
av betydelse för kommunernas planering

VERSION 5 MAJ 2021

INNEHÅLL

INLEDNING	5
Planeringskatalogen	5
Kartunderlag	5
PBL Kunskapsbanken	6

DEL 1: VAD SKA FRAMGÅ AV ÖVERSIKTSPLANEN

ÖVERSIKTSPLANENS INNEHÅLL	8
Allmänna intressen	8
KONSEKVENSER OCH MILJÖBEDÖMNING	9
Konsekvensbeskrivning	9
Strategisk miljöbedömning	9
PROCESS FÖR ÖVERSIKTSPLANERING	11

DEL 2: NATIONELLA OCH REGIONALA MÅL

NATIONELLA MÅL	13
Agenda 2030	13
Miljömålen	14
Nationella kulturmiljömål	15
Nationella transportpolitiska mål	16
Nationell plan för transportsystemet	16
Nationellt mål för arkitektur-, form- och designpolitiken	16
Nationella mål för friluftslivet	17
Europeiska landskapskonventionen	17
Nationella mål för regional tillväxt	18
Barnkonventionen	18
Regeringens strategi för det nationella arbetet med mänskliga rättigheter	18
Nationella mål för jämställdhetspolitiken	19
Nationella mål för funktionshinderspolitiken	19
Havsplan för Östersjön	20
REGIONALA MÅL, PLANER OCH PROGRAM	22
Regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen, RUF5 2050	22

DEL 3: STATLIGA INTRESSEN, 3 KAP. 16 § PBL

FRÅGOR SOM LÄNSSTYRELSEN SÄRSKILT SKA UPPMÄRKSAMMA	25
RIKSINTRESSEN 3 KAPITLET MILJÖBALKEN	25
Yrkesfiske	27
Naturvård	28

Friluftsliv	28
Kulturmiljövård	29
Kommunikationer	30
Industriell produktion	34
Vattenförsörjning	34
Totalförsvaret	35
RIKSINTRESSEN 4 KAPITLET MILJÖBALKEN	37
Kustområdet och skärgården	39
Mälaren med öar och strandområden	40
Kungliga nationalstadsparken	40
Natura 2000	41
MILJÖKVALITETSNORMER	42
Miljökvalitetsnormer – luft	42
Miljökvalitetsnormer – buller	43
Miljökvalitetsnormer – vatten	43
Miljökvalitetsnormer – fisk- och musselvatten	47
STRANDSKYDD – LANDSBYGDSUTVECKLING I	
STRANDNÄRA LÄGEN	47
MELLANKOMMUNAL SAMORDNING	48
Regional utvecklingsplan för	
Stockholmsregionen, RUFS 2050	49
HÄLSA OCH SÄKERHET (MILJÖ- OCH RISKFAKTORER)	50
Risk- och sårbarhetsanalyser	51
Buller	51
Farlig verksamhet	53
Farligt gods	55
Överdäckningar	56
Förorenade områden	57
Översvämningar	58
Ras, skred och erosion	61
Radon.....	62
 DEL 4: ÖVRIGA ALLMÄNNA INTRESSEN	
INLEDNING	64
NATURLIV OCH SKYDDADE OMRÅDEN	64
Naturvårdsprogram	64
Ekosystemtjänster	64
Grön infrastruktur	64
Skyddade områden	66
Strandskydd	69
FRILUFTSLIV	70
KULTURMILJÖVÄRDEN I PLANERINGEN.....	71
Kulturmiljövård i översiktsplaneringen	71

Kulturarv och klimatförändringar.....	71
Kulturmiljö i lagstiftningen	71
Kulturmiljöprogram	73
Relaterat kunskapsunderlag	74
BEGRÄNSAD KLIMATPÅVERKAN	75
KLIMATANPASSNING	77
Värme.....	77
Dagvatten	77
INFRASTRUKTUR	79
Transportsystemet	79
JORD- OCH SKOGSBRUK	81
Jordbruk	81
Skogsbruk	83
TEKNISKA FÖRSÖRJNINGSSYSTEM OCH MATERIAL	84
Vatten och avlopp	84
Avfall.....	86
Energiproduktion och energidistribution	86
Ballastförsörjning – materialförsörjning	88
DIGITAL INFRASTRUKTUR	88
UNDERMARKSPLANERING	89
SOCIAL HÅLLBARHET	89
Folkhälsa.....	90
Barns och ungas utemiljöer	92
Bostadsförsörjning	93
Trygghet	94
Tillgänglighet.....	95

INLEDNING

Länsstyrelsen har tagit fram den här sammanställningen som ett stöd till kommunerna i deras fysiska planering. Den handlar om frågor som ingår i länsstyrelsens tillsynsansvar enligt plan- och bygglagen (2010:900) (PBL), men den innehåller även information om andra allmänna intressen som är viktiga att hantera i översiktsplaneringen.

Syftet med sammanställningen är att underlätta för planerarna på kommunerna att hitta information om statliga och mellankommunala intressen och få kännedom om vilka underlag som finns tillgängliga hos ansvariga statliga myndigheter. Syftet är också att skapa förutsättningar för en god dialog mellan stat och kommun i översiktsplaneringen.

Sammanställningen är en del i länsstyrelsens uppdrag att tillhandahålla planeringsunderlag av betydelse för hushållning med mark och vatten som finns hos statliga myndigheter, enligt PBL och miljöbalken (MB). De planeringsunderlag som ska tillhandahållas är de som är av betydelse för hushållning med mark och vatten och som finns hos statliga myndigheter. Underlagen kan behandla riksintressen och andra statliga intressen som ska tillgodoses i den fysiska planeringen, men kan även behandla andra allmänna intressen.

Sammanställningen är också en del av länsstyrelsens uppdrag att varje mandatperiod tillhandahålla ett underlag inför kommunens bedömning av översiktsplanens aktualitet inom ramen för arbetet med planeringsstrategin. Underlaget ska vara en redovisning av vilka statliga och mellankommunala intressen som kan ha betydelse för översiktsplanens aktualitet. Sammanställningen är ett länsövergripande underlag och fungerar som komplement till det kommunspecifika underlaget som länsstyrelsen skickar till varje kommun i länet under andra halvan av tiden mellan två ordinarie val till kommunfullmäktige.

Planeringskatalogen

Under hösten 2018 lanserades länsstyrelsernas gemensamma webbtjänst *"Planeringskatalogen"*. Syftet med Planeringskatalogen, som fungerar som en digital katalog, är att samla relevanta underlag på ett ställe för att på så sätt underlätta sökning av planeringsunderlag. I katalogen finns underlag i form av dokument och geodata. Både länsstyrelsens underlag och underlag från andra statliga myndigheter finns tillgängliga. På startsidan finns information om vilka myndigheter som är med i katalogen.

Många av de underlag vi länkar till i den här sammanställningen finns också tillgängliga i Planeringskatalogen.

[>> Planeringskatalogen](#)

Kartunderlag

De geografiska områden som är berörda av olika statliga och allmänna intressen finns redovisade på Länsstyrelsens webbGIS. Många planeringsunderlag är också tillgängliga i olika GIS-format.

[>> Länsstyrelsens GIS-tjänster](#)

KONTAKT

Rapporten har sammanställts inom Samhällsbyggnadsavdelningen, enheten för bostäder och fysisk planering.

Kontakta gärna oss för frågor:

Anna Knight

Karin von Sydow

PBL Kunskapsbanken

Boverket har tagit fram och sammanställt information om översiktsplanering och relaterade frågor inom *"PBL Kunskapsbanken"* som finns tillgänglig på Boverkets webbplats. Här finns även ett antal webbutbildningar och webbseminarium.

>> **PBL Akademin, Boverket**

>> **PBL Kunskapsbanken – planering, Boverket**

>> **PBL Kunskapsbanken - översiktsplanering, Boverket**

>> **PBL Kunskapsbanken - regional fysisk planering, Boverket**

1

VAD SKA FRAMGÅ AV ÖVERSIKTSPLANEN
– INNEHÅLL OCH KONSEKVENSBEDÖMNING

ÖVERSIKTSPLANENS INNEHÅLL

Översiktsplanen ska ange en långsiktig inriktning för hur mark- och vattenområden ska användas och hur den byggda miljön ska användas, utvecklas och bevaras. Översiktsplaneringen ska bidra till en ändamålsenlig struktur, god och tillgänglig livsmiljö, god hushållning med mark, vatten, energi och råvaror, ekonomisk tillväxt och bostadsbyggande. En förutsättning är att mark får tas i anspråk för att bebyggas endast om marken från allmän synpunkt är lämplig för ändamålet. Översiktsplanen ska både vara strategisk och vägledande för beslut i plan- och lovärenden. Det är viktigt att uppmärksamma översiktsplanens funktion som stöd vid handläggning av bygglövsärenden i ej detaljplanlagda områden.

I plan- och bygglagens tredje kapitel finns bestämmelser om översiktsplanen. Det ska av översiktsplanen framgå:

1. grunddragen i fråga om den avsedda användningen av mark- och vattenområden,
2. kommunens syn på hur den byggda miljön ska användas, utvecklas och bevaras,
3. de förhållanden som med hänsyn till de allmänna intressena i 2 kap. kan ha en väsentlig betydelse för sådana beslut som avses i 2 § andra stycket,
4. hur kommunen avser att tillgodose de redovisade riksintressena och följa gällande miljö kvalitetsnormer,
5. hur kommunen avser att tillgodose det långsiktiga behovet av bostäder,
6. hur kommunen i den fysiska planeringen avser att ta hänsyn till och samordna översiktsplanen med relevanta nationella och regionala mål, planer och program av betydelse för en hållbar utveckling inom kommunen,
7. sådana områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen som avses i 7 kap. 18 e § första stycket miljöbalken,
8. kommunens syn på risken för skador på den byggda miljön som kan följa av översvämning, ras, skred och erosion som är klimatrelaterade samt på hur sådana risker kan minska eller upphöra, och
9. om översiktsplanen avviker från en regionplan för länet, på vilket sätt den gör det och skälen för avvikelsen.
10. sådana områden och verksamheter som angår två eller flera kommuner eller är av regional betydelse

Allmänna intressen

I andra kapitlet i PBL anges de allmänna intressen som översiktsplaneringen ska ta hänsyn till och främja. I avvägningen mellan olika allmänna intressen bör den mest miljömässigt, ekonomiskt och socialt hållbara utvecklingen vara styrande.

Med hänsyn till natur- och kulturvärden, miljö- och klimataspekter samt mellankommunala och regionala förhållanden ska planläggning främja:

1. en ändamålsenlig struktur och en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse, grönområden och kommunikationsleder,
2. en från social synpunkt god livsmiljö som är tillgänglig och användbar för alla samhällsgrupper,
3. en långsiktigt god hushållning med mark, vatten, energi och råvaror samt goda miljöförhållanden i övrigt,
4. en god ekonomisk tillväxt och en effektiv konkurrens, och
5. bostadsbyggande och utveckling av bostadsbeståndet.

KONSEKVENSER OCH MILJÖBEDÖMNING

Konsekvensbeskrivning

I arbetet med att ta fram eller ändra en översiktsplan ska de väsentliga konsekvenserna av planens strategier och den föreslagna mark- och vattenanvändningen analysera. Processen med att bedöma konsekvenserna och den konsekvensbeskrivning som blir resultatet bör vara bred och omfatta hela hållbarhetsbegreppet, det vill säga de sociala, ekonomiska och miljömässiga dimensionerna, men även andra aspekter såsom relevanta juridiska och tekniska aspekter.

Kumulativa effekter

Utöver att visa de direkta effekterna på ett visst intresse är det också viktigt att belysa kumulativa effekter för att visa konsekvenserna av förslaget på helheten. Specialisering inom avgränsade områden har naturligtvis varit gynnsamt för vår förståelse för de specifika förutsättningarna för dessa enskilda sakområden men analysen av konsekvenser bör inte avgränsas till att bedöma enskilda sakområden var för sig. Det är viktigt att förstå och beakta helheten och hur olika enskilda områden är beroende av varandra. Lansspråktagande av jordbruksmark för bostadsbyggande kan lyftas som exempel. Även om en relativt liten yta tas i anspråk och man därför bedömer att den direkta effekten på tillgång till jordbruksmark blir liten, kan detta leda till andra negativa konsekvenser. Det kan exempelvis innebära en sämre ekonomi för det berörda lantbruksföretaget, klagomål på lukt, damm och buller som riskerar att leda vidare till förändrad produktionsinriktning; kanske att betesdjuren i ett område försvinner och att skötseln förändras eller helt och hållet upphör. Igenväxningen som följer får stora konsekvenser för både kulturhistoriska lämningar, växter och djur som gynnas av hävd och för möjligheter till berikande rekreation.

Strategisk miljöbedömning

Utöver kravet att översiktsplanen ska innehålla en konsekvensbeskrivning krävs i de flesta fall också en strategisk miljöbedömning enligt miljöbalken. Då ska en särskild miljökonsekvensbeskrivning (MKB) upprättas. En översiktsplan kan i princip alltid antas medföra en betydande miljöpåverkan. Konsekvensanalys enligt plan- och bygglagen och strategisk miljöbedömning enligt miljöbalken kan med fördel samordnas, så länge de särskilda krav som gäller för miljöbedömningen uppnås. Bestämmelserna om miljöbedömning och miljökonsekvensbeskrivningens innehåll finns i miljöbalken och i miljöbedömningsförordningen.

Miljöbedömningen innehåller flera steg:

- Identifiering av vilka miljöeffekter som kan antas vara relevanta.
- Avgränsningssamråd med länsstyrelsen och kommuner som kan antas bli berörda.
- Miljökonsekvensbeskrivning.
- Allmänheten ska ges möjlighet att lämna synpunkter.
- Hänsyn till miljökonsekvensbeskrivningen och inkomna synpunkter innan översiktsplanen antas.

3 KAP. 6 § PBL

Översiktsplanen ska utformas så att innebörden och konsekvenserna av den tydligt framgår.

MILJÖBEDÖMNINGSFÖRORDNINGEN

I miljöbedömningsförordningen anges att en betydande miljöpåverkan alltid ska antas när översiktsplanen anger förutsättningar för bland annat tätortsbebyggelse, industriområden, byggande av vägar och olika anläggningar för turism och friluftsliv. Det innebär att en översiktsplan i princip alltid kan antas medföra en betydande miljöpåverkan.

I översiktsplanen ska kommunen redovisa:

- Hur miljöaspekterna har integrerats i planen.
- Hur hänsyn har tagits till miljökonsekvensbeskrivningen och inkomna synpunkter.
- Skälen för att planen har antagits i stället för de alternativ som övervägts.
- Vilka åtgärder som planeras för att övervaka och följa upp den betydande miljöpåverkan som genomförandet av planen eller programmet medför.

Det finns preciserade krav på vad en miljökonsekvensbeskrivning ska innehålla. Samtidigt ska innehållet anpassas till vad som är rimligt. Det innebär att uppgifterna som ska tas in i miljökonsekvensbeskrivningen ska vara anpassade utifrån planens innehåll och detaljeringsgrad. Vissa frågor kan bedömas bättre i efterföljande planering och prövning. Avgränsningen av miljökonsekvensbeskrivningens innehåll ska göras i samråd med länsstyrelsen och de kommuner som berörs.

Konsekvensanalysen och miljöbedömningen ska vara en del av planprocessen och influera utformningen av planen. I analysen ingår bl.a. att bedöma hur planförslaget förhåller sig till nationella och regionala mål, planer och program. Viktiga mål att beakta i den översiktliga planeringen är exempelvis miljö- och folkhälsomålen.

>> Strategisk miljöbedömning – PBL Kunskapsbanken, Boverket

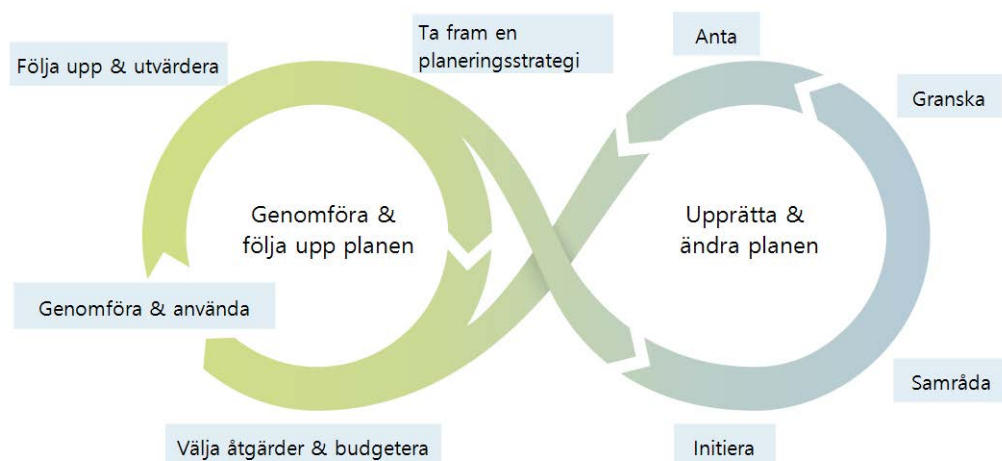
>> Strategisk miljöbedömning – Naturvårdsverkets vägledning

PROCESS FÖR ÖVERSIKTSPLANERING

Samhällsutvecklingen och nya kunskaper ger successivt nya förutsättningar för kommunens planering, översiktsplanen behöver därför ingå i en kontinuerlig process där mål och strategier fortlöpande ses över. För att fungera som ett verktyg för politiken måste översiktsplanen vara aktuell, därför ska kommunfullmäktige ta ställning till en så kallad planeringsstrategi under mandatperiodens två första år. Syftet med planeringsstrategin är att den ska bidra till en aktiv översiktsplanering som bedrivs kontinuerligt och därmed ger möjlighet för kommunen att fånga upp eventuella förändrade förutsättningar. I planeringsstrategin ska kommunen beskriva nya eller förändrade planeringsförutsättningar utifrån sin egen samhällskontext och visa på hur dessa påverkar ställningstagandena i översiktsplanen när det gäller hur mark- och vattenområden ska användas eller hur den byggda miljön ska användas, utvecklas och bevaras. Det centrala i planeringsstrategin är kommunens ställningstagande till den fortsatta översiktsplaneringen. Förutom beskrivningen av ändrade planeringsförutsättningar ska kommunen alltså redogöra för hur översiktsplaneringen ska fortsätta framgent. Avgörande vid kommunens bedömning av om planen behöver ändras är bland annat den nytta planen kan ha som underlag för olika beslut. Genom planeringsstrategin kan kommunfullmäktige besluta att gällande plan är aktuell i sin helhet, eller att en ny översiktsplan ska tas fram. Kommunfullmäktige kan även besluta att gällande plan är aktuell i vissa delar och att revidering behövs för att översiktsplanen i sin helhet ska vara aktuell.

Boverket beskriver att processen för att genomföra och följa upp översiktsplanen kan delas in i fyra delar:

- Välja åtgärder och budgetera. Åtgärder delas in i vad som ska genomföras i ett kort perspektiv och vad som ska genomföras i ett längre perspektiv. De olika åtgärderna budgeteras och integreras i den kommunala organisationen.
- Genomföra och använda. I sin verksamhetsplanering avsätter kommunen medel och resurser för i vilken ordning åtgärderna ska genomföras. Det kan handla om att fortsätta översiktsplanera genom att ta fram en ändring av planen eller ett nytt planeringsunderlag, till exempel grönstrukturplan och trafikanalys. Detaljplanering, ta fram områdesbestämmelser eller förvärva mark är andra exempel på åtgärder som kan ingå i genomförandet av översiktsplanen.
- Följa upp och utvärdera. De effekter som översiktsplanen leder till bör följas upp och utvärderas inför aktualitetsprövning. Kommunen kan också välja att göra uppföljning oftare. Kommunen gör en bedömning om översiktsplanen är till stöd för olika beslut eller om planen ska ändras.
- Planeringsstrategi. Kommunfullmäktige ska ta ställning till ändrade planeringsförutsättningar i en planeringsstrategi i början av varje mandatperiod.

2

NATIONELLA MÅL, PLANER OCH PROGRAM

NATIONELLA MÅL

Både på nationell och internationell nivå finns övergripande mål och strategier för ett hållbart samhällsbyggande. Utgångspunkten är att vi människor inte får leva i dag på ett sätt som förstör våra barns och framtida generationers möjlighet att leva ett bra liv.

Översiktsplanen ska ange hur kommunen i den fysiska planeringen avser att ta hänsyn till och samordna översiktsplanen med relevanta nationella mål, planer och program av betydelse för en hållbar utveckling. Det är kommunen som avgör vilka mål som är relevanta att ta upp i sin översiktsplanering.

På PBL Kunskapsbanken har Boverket listat alla nationella mål som är relevanta för den fysiska planeringen. De är uppdelade i fem olika kategorier:

- Internationella mål och initiativ
- Demografi och sociala värden
- Bebyggelse
- Ekonomi och resursanvändning
- Miljö, natur och klimat
- Infrastruktur

Boverket har också på regeringens uppdrag format en vision för stadsutvecklingen "Vision Sverige 2025". Tolv Sverigebilder visar alternativa vägar för framtidens fysiska samhällsplanering och beskriver den riktningsändring som krävs för att vi ska nå ett hållbart samhälle år 2050. På PBL Kunskapsbanken finns också en vägledning kring hållbar utveckling i översiktsplaneringen, bland annat med koppling till nationella mål, planer och program.

>> [Sammanställning av nationella mål på PBL Kunskapsbanken, Boverket](#)

>> [Vision för Sverige 2025, Boverket](#)

>> [Hållbar utveckling i översiktsplaneringen, Boverket](#)

>> [Översiktsplanering för minskad klimatpåverkan, Boverket](#)

>> [Läs mer om nya klimatlagen](#)

>> [Nationell strategi för klimatanpassning, prop. 2017/18:163](#)

Agenda 2030

Agenda 2030 inkluderar 17 globala mål och 169 delmål för hållbar utveckling. Målen ska ses som universella, integrerade och odelbara och balanserar de tre dimensionerna av hållbar utveckling: den ekonomiska, den sociala och den miljömässiga. Synergierna och den integrerade karaktären på de globala målen är av avgörande betydelse för att säkerställa att syftet med Agenda 2030 förverkligas.

Regeringen beslutade 2018 om en handlingsplan som beskriver ett antal centrala åtgärder för hållbar utveckling inom ramen för Agenda 2030. I handlingsplanen identifieras ett antal fokusområden och åtgärder. Hållbara samhällen utgör ett av dem. Åtaganden inom detta fokusområde inkluderar bland annat att arbeta för goda livsmiljöer, det vill säga väl fungerande och robusta städer som utformas för alla.

Miljömålen

I Sverige är miljömålen den ekologiska dimensionen av Agenda 2030. Länsstyrelsen har en samordnande roll i det regionala arbetet med de nationella miljömålen. För att främja detta arbete har Länsstyrelsen, tillsammans med alla länets kommuner, Region Stockholm, Trafikverket och Storsthlm, skapat Miljö- och samhällsbyggnadsdialogen. Inom ramen för dialogen har sex av de 16 nationella miljökvalitetsmålen valts ut för prioriterade insatser i länet. Som ett stöd i arbetet har det regionala Miljö- och samhällsbyggnadsrådet enats om ett antal strategier, åtgärdsprogram och gemensamma insatser för följande miljömål:

- Begränsad klimatpåverkan
- Frisk luft
- Giftfri miljö
- Ingen övergödning
- God bebyggd miljö
- Ett rikt växt- och djurliv

Den fysiska planeringen har en viktig roll i att uppnå miljökvalitetsmålen. Det gäller inte minst för att komma till rätta med transporternas miljöpåverkan, men också vad gäller energifrågorna och arbetet för att göra användningen av mark och vatten hållbar.

God bebyggd miljö

Många aspekter i samhällsplaneringen berör miljömålet God bebyggd miljö. En samlad bebyggelsestruktur är till exempel positivt eftersom det bland annat minskar ianspråktagandet av jordbruksmark, minskad energianvändning och innebär ett bättre nyttjande av befintlig infrastruktur. Genom att verka för en hållbar bebyggelsestruktur kan man även påverka flera andra miljömål i positiv riktning genom effekter för klimat, luft, biologisk mångfald och vatten. Men täta stadsmiljöer innebär också konflikter kopplade till exempelvis luftföroreningar, buller och riskfrågor.

Preciseringar för god bebyggd miljö:

- Hållbar bebyggelsestruktur
- Hållbar samhällsplanering
- Infrastruktur
- Kollektivtrafik, gång och cykel
- Natur- och grönområden
- Kulturvärden i bebyggd miljö
- God vardagsmiljö
- Hälsa och säkerhet
- Hushållning med energi och naturresurser.
- Hållbar avfallshantering

I översiktsplaneringen är det bra att synliggöra relevanta preciseringar och visa hur planen bidrar till uppfyllandet av miljömålet.

Uppföljning av miljömålen

De svenska miljömålen följs upp genom en årlig uppföljning på nationell och regional nivå. Det görs även en fördjupad utvärdering vart fjärde år.

Den senaste fördjupade utvärderingen kom den 30 januari 2019. I den fördjupade utvärderingen bedöms om beslutade styrmedel och de åtgärder som görs är tillräckliga för att nå den goda miljö som generationsmålet tillsammans med miljö- och etappmålen beskriver. Den innehåller även analyser av synergier och konflikter i miljöarbetet samt bedömningar och prognoser för generationsmålet och miljömålen. Rapporten visar om det finns behov av att ändra på befintliga styrmedel eller införa nya styrmedel och åtgärder.

[>> Läs mer om Miljömålen, Naturvårdsverket](#)

[>> Fördjupad utvärdering 2019, Naturvårdsverket](#)

[>> Miljö kvalitetsmålen i den fysiska planeringen, Länsstyrelsen i Västra Götaland](#)

[>> Preciseringar och indikatorer för God bebyggd miljö](#)

[>> Läs mer om regionala miljö- och samhällsbyggnadsdialogen, Länsstyrelsen Stockholm](#)

[>> Strategi för ett rikt växt- och djurliv, Länsstyrelsen Stockholm](#)

[>> Åtgärdsprogram för kvävedioxid och partiklar i Stockholms län, Länsstyrelsen Stockholm](#)

[>> Strategi för giftfri miljö, Länsstyrelsen Stockholm](#)

[>> Strategi för miljömålet ingen övergödning, Länsstyrelsen Stockholm](#)

Nationella kulturmiljömål

Sedan 2014 gäller nya nationella kulturmiljömål:

- Ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas.
- Människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön.
- Ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser.
- En helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen.

Regering och riksdag har uttalat att målen även ska kunna vara vägledande för kulturmiljöarbetet på regional och kommunal nivå.

[>> Läs mer om de nationella kulturmiljömålen på Riksantikvarieämbetets webb](#)

Nationella transportpolitiska mål

Transportpolitikens övergripande mål är att säkerställa en samhällsekonomiskt effektiv och långsiktigt hållbar transportförsörjning för medborgarna och näringslivet i hela landet. De nationella målen är uppdelade i funktionsmål och hänsynsmål, dessa är jämbördiga.

Funktionsmål

Funktionsmålet innebär att transportsystemets utformning, funktion och användning ska medverka till att ge alla en grundläggande tillgänglighet med god kvalitet och användbarhet samt bidra till utvecklingskraft i hela landet. Transportsystemet ska vara jämställt, dvs. likvärdigt svara mot kvinnors respektive mäns transportbehov.

Hänsynsmål

Hänsynsmålet innebär att transportsystemets utformning, funktion och användning ska anpassas till att ingen ska dödas eller skadas allvarligt, bidra till att det övergripande generationsmålet för miljö och miljö kvalitetsmålen nås samt bidra till ökad hälsa.

>> Om de transportpolitiska målen, Trafikanalys

>> Om Trafikverkets arbete med de transportpolitiska målen

Nationell plan för transportsystemet

Den nu gällande nationella planen för transportsystemet gäller perioden 2018-2029. Regeringen har inlett arbetet med att ta fram en ny nationell plan. Infrastrukturpropositionen "Framtidens infrastruktur – hållbara investeringar i hela Sverige" överlämnades till riksdagen i april 2021. Efter riksdagsbeslut om ekonomiska ramar fortsätter arbetet med den så kallade åtgärdsplaneringen. Den innebär att de åtgärder som bör prioriteras in i den nationella planen identifieras. Beslut om ny nationell plan planeras till 2022.

>> Om nationell infrastruktplan, Infrastrukturdepartementet

>> Nationell plan för perioden 2018-2029, Trafikverket

Nationellt mål för arkitektur-, form- och designpolitiken

2018 infördes ett nytt mål för arkitektur-, form- och designpolitiken. I samband med detta fick Boverket, Riksantikvarieämbetet, Statens konstråd och Statens centrum för arkitektur och design (ArkDes) nya uppdrag för att stärka arbetet med dessa frågor. Bland annat fick Boverket i uppdrag att samordna statliga myndigheters insatser för ökad arkitektonisk kvalitet i samhällsbyggandet och en Riksarkitekt tillsattes med uppdrag att leda och samordna arbetet inom arkitekturområdet på nationell nivå. Riksarkitekten ska också vara ett stöd till kommunerna i frågor om gestaltning och hållbarhet i planeringsarbetet.

Målet formuleras:

"Arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön."

Det ska uppnås genom att:

- Hållbarhet och kvalitet inte underställs kortsiktiga ekonomiska överväganden.
- Kunskap om arkitektur, form och design utvecklas och sprids.
- Det offentliga agerar förebildligt.
- Estetiska, konstnärliga och kulturhistoriska värden tas till vara och utvecklas.
- Miljöer gestaltas för att vara tillgängliga för alla, och samarbete och samverkan utvecklas, inom landet och internationellt.

Målet är styrande för statens initiativ när det gäller arbetet med gestaltade livsmiljöer, arkitektur, form och design. Målet är vägledande för kommuner och regioner.

Nationella mål för friluftslivet

Friluftslivet ger oss hälsa, naturförståelse och regional utveckling. Det är utgångspunkten för de tio mål för friluftslivspolitik som regeringen beslutade om i december 2012:

- Tillgänglig natur för alla
- Starkt engagemang och samverkan för friluftslivet
- Allemansrätten
- Tillgång till natur för friluftsliv
- Attraktiv tätortsnära natur
- Hållbar regional tillväxt och landsbygdsutveckling
- Skyddade områden som resurs för friluftslivet
- Ett rikt friluftsliv i skolan
- God kunskap om friluftslivet
- Friluftsliv för god folkhälsa
- Myndigheter samverkar

Kommunerna har en nyckelroll i att skapa förutsättningar för ett väl fungerande friluftsliv. Att planera friluftslivet långsiktigt är av stor vikt för ett bra friluftsliv för befolkningen. Naturvårdsverket har tagit fram en vägledning för kommunal friluftslivsplanering.

[>> Läs mer om Sveriges friluftsmål på Naturvårdsverkets webb](#)

[>> Vägledning om kommunal friluftslivsplanering, Naturvårdsverket](#)

Europeiska landskapskonventionen

Den europeiska landskapskonventionen syftar till att förbättra skydd, förvaltning och planering av europeiska landskap. Landskapskonventionen understryker att landskapet är en gemensam tillgång och ett gemensamt ansvar. Landskapskonventionen utgår från landskapet som helhet och betonar en bred, sektorsöverskridande tolkning av landskapsbegreppet. Landskapskonventionen innebär att Sverige ska tillämpa ett landskapsperspektiv i sin politik för regional utveckling, stadsplanering, kultur- och naturmiljövård, jordbruk, skogsbruk samt alla andra områden som kan ha inverkan på landskap.

[>> Om den europeiska landskapskonventionen på Boverkets webbplats](#)

Nationella mål för regional tillväxt

Regional tillväxt innebär utvecklingskraft i alla delar av landet med stärkt social och regional konkurrenskraft. Tillväxtpolitiken har åtta prioriterade områden. Tre av dessa har särskild bärning på planeringen:

- En god tillgång till kommersiell och offentlig service för medborgare och näringsliv i alla delar av landet.
- Ökat fokus på demografiska utmaningar, internationalisering och hållbarhet med särskilt stärkt fokus på miljö, klimat och energi, jämställdhet, folkhälsa samt integration och mångfald i det regionala tillväxtarbetet.
- Regionala strategier och program som genomförs i partnerskap och i samspel med nationell och europeisk nivå i syfte att stärka det lokala och regionala tillväxtarbetet.

>> **En nationell strategi för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft 2015-2020, Näringsdepartementet**

>> **Tillväxt kräver planering, Boverket**

>> **Utveckla Svenska städer, Tillväxtverket**

Barnkonventionen

FN:s konvention om barnets rättigheter, eller barnkonventionen som den ofta kallas, antogs av FN:s generalförsamling den 20 november 1989. Barnkonventionen syftar till att ge barn oavsett bakgrund rätt att behandlas med respekt och att få komma till tals. Bland annat ska det i alla åtgärder som rör barn i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. Konventionen definierar barn som varje människa under 18. Barnkonventionen blev svensk lag 1 januari 2020.

I samhällsplaneringen talar man ofta om att beakta barnperspektivet som ett sätt att säkerställa att barnkonventionen uppfylls i arbetet med till exempel översikts- och detaljplaner. Det handlar om att ta särskild hänsyn till barnen i planeringen och även om att involvera dem i planeringsprocessen genom medborgardialog och samråd.

Boverket fick år 2019 regeringens uppdrag att kartlägga och analysera myndighetens verksamhet, och kommunernas och länsstyrelsernas arbete med planering enligt PBL och stadsutveckling i förhållande till barnkonventionen. Uppdraget genomfördes i samråd med Folkhälsomyndigheten, Sveriges Kommuner och Regioner, Naturvårdsverket, Trafikverket och Barnombudsmannen. Boverkets slutredovisning av uppdraget finns tillgänglig på deras webbplats.

Regeringens strategi för det nationella arbetet med mänskliga rättigheter

Målet för politiken för mänskliga rättigheter som riksdagen antagit är att säkerställa full respekt för Sveriges internationella åtaganden om mänskliga rättigheter. Regeringen har tagit fram en strategi för det nationella arbetet med mänskliga rättigheter. Strategins innebörd är att efterlevnaden av Sveriges internationella åtaganden om mänskliga rättigheter inte kan tas för given, vare sig på kort eller lång sikt. I stället måste även i fortsättningen steg tas mot en sammanhållen struktur för att främja och skydda de mänskliga rättigheterna på en övergripande nivå. En sådan struktur bör bestå av:

- Ett starkt rättsligt och institutionellt skydd av de mänskliga rättigheterna.
- Ett samordnat och systematiskt arbete med mänskliga rättigheter inom offentlig verksamhet.
- Ett starkt stöd för arbete med mänskliga rättigheter inom det civila samhället och inom näringslivet.

Nationella mål för jämställdhetspolitiken

Jämställdhetspolitikens övergripande mål bryts ned i sex delmål som anger fokus och inriktning för jämställdhetspolitiken:

- **En jämn fördelning av makt och inflytande.** Kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet att vara aktiva medborgare och att forma villkoren för beslutsfattande.
- **Ekonomisk jämställdhet.** Kvinnor och män ska ha samma möjligheter och villkor i fråga om betalt arbete som ger ekonomisk självständighet livet ut.
- **Jämställd utbildning.** Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma möjligheter och villkor när det gäller utbildning, studieval och personlig utveckling.
- **Jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet.** Kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet och ha möjligheter att ge och få omsorg på lika villkor.
- **Jämställd hälsa.** Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma förutsättning för en god hälsa och erbjudas vård och omsorg på lika villkor.
- **Mäns våld mot kvinnor ska upphöra.** Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet.

Nationella mål för funktionshinderspolitiken

Det nationella målet för funktionshinderspolitiken är att, med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som utgångspunkt, uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning i ett samhälle med mångfald som grund. Målet ska bidra till ökad jämställdhet och att barnrättsperspektivet uppmärksammas.

För att nå det nationella målet inriktas arbetet mot fyra områden:

- Principen om universell utformning
- Befintliga brister i tillgängligheten
- Individuella stöd och lösningar för individens självständighet
- Att förebygga och motverka diskriminering

TIPS

Nationella mål

- Som en del av arbetet med en ny översiktsplan ska kommunen identifiera vilka mål som är relevanta att förhålla sig till utifrån lokala förutsättningar. Många av de nationella målen har preciseringar och det är meningsfullt att göra en bedömning av vilka preciseringar som är mest relevanta för kommunen.
- Det är bra att synliggöra målkonflikter mellan olika mål och hantera dessa genom ställningstaganden som framgår av planen.
- Målen bör användas i utvärderingen av de olika alternativ man arbetar med under planprocessens gång. På så sätt blir målen på ett konkret sätt en aktiv del i planeringen.

Havsplan för Östersjön

EU antog i juli 2014 ett direktiv om havsplanering som ställer krav på länderna att införa havsplanering och anger former för samarbete. Kraven innebär att alla berörda länder ska införa lagstiftning om havsplanering och senast 2021 ska anta havsplaner.

Sverige har införlivat EU:s ramdirektiv för havsplanering (2014/89/EU) i svensk lagstiftning genom miljöbalken och havsplaneringsförordningen (2015:400).

Havsplanering är till för att havet ska användas hållbart och effektivt, nu och i framtiden. Arbetet med att ta fram Sveriges första havsplaner påbörjades år 2015 och leds av Havs- och vattenmyndigheten. Havsplaneringen omfattar Sveriges tre havsplaneområden: Västerhavet, Östersjön och Bottniska viken. Östersjön är det största av de tre planområdena och täcker storstadsregionerna Stockholm och Malmö och Gotland och Öland. Det omfattar administrativt sju länsstyrelser, 30 kommuner och gränsar till åtta grannstater.

När havsplanerna är beslutade ska de ge vägledning till myndigheter och kommuner när de planlägger, ger tillstånd och förvaltar havet. I Stockholms län är det framförallt Nynäshamn, Haninge, Värmdö och Norrtälje som är berörda av havsplaneringen.

Havsplan för Östersjön var på samråd under 2017 och granskningen av förslaget skedde under våren 2019. Förslaget lämnades till regeringen i december 2019 och beslut ska fattas senast under år 2021.

Kommunernas ansvar för kust- och havsplanering

Det finns många kopplingar mellan den statliga havsplaneringen och kommunala och regionala frågor, till exempel planering, miljö och näringslivsutveckling. Det som händer på land och i kustzonen påverkar havsområdet längre ut, och tvärtom.

Kommunerna ansvarar för översiktsplanering av såväl mark som vatten. För kustkommunernas del omfattar planeringsansvaret även kustvatten och territorialvatten. Därmed har kustkommunerna en nyckelroll i havsplaneringen. I territorialvattnet kommer de statliga havsplanerna och kommunernas översiktsplaner att överlappa. Territorialvattnen omfattar 12 nautiska mil ut från kusten. Exempel på planeringsfrågor som kan komma att behöva hanteras i det så kallade överlappsområdet inkluderar farleder till hamnar, vattenbruk, havsbaserad energiproduktion, el- och kommunikationskablar.

Länsstyrelsens roll i havsplaneringen

Länsstyrelsen har rollen att stödja och underlätta kommuners och regionala planeringsorgans deltagande i havsplaneringen. Länsstyrelsens uppgift är också att bidra med expertsynpunkter på Havs- och vattenmyndighetens bedömningar av nationella och regionala värden inom länen. Samarbetet mellan länsstyrelserna samordnas av en länsstyrelse per havsplaneområde. Länsstyrelsen i Kalmar län samordnar Östersjön.

HAVSPLANERINGSFÖRORDNINGEN

Den 15 juli 2015 trädde havsplaneringsförordningen (2015:400) i kraft. I förordningen anges bl.a. indelningen av havsplanområdena, vad en havsplan ska innehålla och ansvarsfördelningen. Havs- och vattenmyndigheten ska ta fram förslag till havsplaner i samverkan med Boverket, Statens jordbruksverk, de myndigheter som pekar ut riksintressen enligt 3 kap. MB samt berörda länsstyrelser. De kommuner, regionplaneorgan, kommunala samverkansorgan och regioner som kan beröras av ett förslag till havsplan ska ges tillfälle att medverka i förslagsarbetet så att hänsyn kan tas till lokala och regionala förutsättningar och behov. Länsstyrelsen deltar i Havs- och vattenmyndighetens arbete bl.a. genom att ta fram och sammanställa underlag, verka för kommunal medverkan samt vara stödjande och samordnande gentemot kommuner.

Överlapp mellan planer

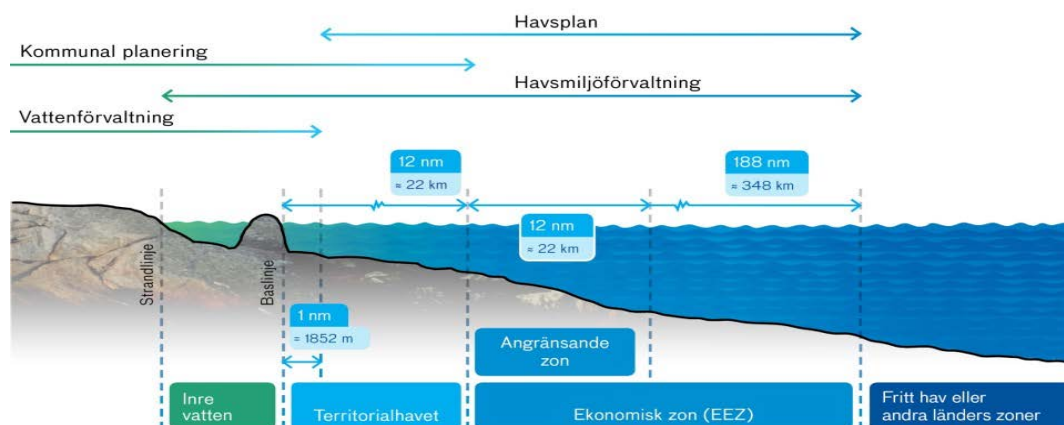

Bild från Havs- och vattenmyndigheten

TIPS

Havsplanering

- Kustkommuner ska i översiktsplanen redovisa sina vattenområden fram till territorialgränsen.
- Det är lämpligt att i översiktsplanen redovisa ställningstaganden kring värden och aktiviteter i kommunens havsområde.
- Inventering av befintliga värden och information om befintliga och eventuella framtida anspråk och aktiviteter inom kommunens havs- och kustområde kan vara användbara planeringsunderlag.
- Att ta fram ett tematiskt tillägg till översiktsplanen (TÖP) med tema kust och hav kan rekommenderas.

>> Om havsplanering på Havs- och vattenmyndighetens webbplats

>> Förslag till havsplan för Östersjön, Havs- och vattenmyndigheten, 2019

>> Lista över geodata för havsplanering

>> Lathund – Tillgång till geodata för havsplanering

HUSHÅLLNING MED HAVSOMRÅDEN

Bestämmelser om hushållningen med havsområden finns i 4 kap. 10 § MB. Som underlag för prövning av anspråk ska regeringen besluta om havsplaner för hushållningen med havsområdena Bottniska viken, Östersjön och Västerhavet. Havsplanen ska ge vägledning om vilken användning som ett havsområde är mest lämpat för med hänsyn till områdets beskaffenhet och läge samt de behov som finns. I 2 kap. 2 § PBL tydliggörs att de nya bestämmelserna i 4 kap. MB kan tillämpas direkt i mål och ärenden enligt PBL.

REGIONALA MÅL, PLANER OCH PROGRAM

Nationella mål omsätts i vissa fall i regionala mål, planer och program eller strategier. Det är ett sätt att underlätta tillämpningen av de nationella målen utifrån de förutsättningar som råder i vårt län. Länsstyrelsen anser att den regionala utvecklingsplanen för Stockholms län, RUF 2050, i stor utsträckning har omsatt de nationella mål som rör samhällsbyggandet till regional nivå genom vision, mål och strategier samt även mark- och vattenanvändning och bebyggelsestruktur men det finns ett antal andra regionala planer och strategier som också är av betydelse. Se länkar nedan för exempel. Regionala strategier och åtgärdsprogram för miljö kvalitetsmålen finns under rubrik "Miljömålen".

Exempel på relevanta regionala mål, planer och program inkluderar:

- >> **Länsplan för regional transportinfrastruktur i Stockholms län**
- >> **Klimatfärdplan 2050, Region Stockholm**
- >> **Regional cykelplan för Stockholms län**
- >> **Handlingsplan för grön infrastruktur, Länsstyrelsen Stockholm**
- >> **Stockholms läns livsmedelsstrategi, Länsstyrelsen Stockholm**
- >> **Klimat- och energistrategi för Stockholms län 2020-2045, Länsstyrelsen Stockholm**
- >> **Regional vattenförsörjningsplan för Stockholms län, Länsstyrelsen Stockholm**
- >> **Ett robust samhälle – regional handlingsplan för klimatanpassning i Stockholms län, Länsstyrelsen Stockholm**
- >> **Ett jämställt Stockholm – Länsstrategi för jämställdhetsintegrering 2021-2026, Länsstyrelsen Stockholm**
- >> **Landsbygds- och skärgårdsstrategi för Stockholmsregionen, Region Stockholm**
- >> **Godsstrategi för Stockholmsregionen, Region Stockholm**
- >> **Framkomlighetsprogram - Trafikverkets inriktning för hur Storstockholms primära vägnät används på bästa sätt**

Regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen, RUF 2050

Den regionala utvecklingsplanen för Stockholmsregionen RUF 2050 antogs av Landstingsfullmäktige den 12 juni 2018. En regionplan ska enligt 7 kap. 2 § PBL vara vägledande för beslut om översiktsplaner, detaljplaner och områdesbestämmelser. Regionplanen ska ange grunddragen för användningen av mark- och vattenområden och riktlinjer för lokalisering av bebyggelse och byggnadsverk som har betydelse för länet. Den ger möjlighet för kommunerna att se sin planering i ett regionalt sammanhang. I en storstadsregion som Stockholm är det särskilt viktigt att regionala hänsyn tas i den kommunala planeringen. Viktiga mellankommunala frågor som tas upp i RUF 2050 är:

- Bebyggelsestruktur
- Transportinfrastruktur
- Teknisk infrastruktur
- Gods- och logistikstruktur
- Grön- och blåstruktur
- Landsbygdens och skärgårdens struktur
- Säkerhet och beredskapsfrågor som t.ex. farliga verksamheter och transportleder för farligt gods
- Klimatanpassningsfrågor, som t.ex. översvänningsområden
- Bostadsförsörjning

Länsstyrelsen ser den regionala utvecklingsplanen som ett uttryck för vad som är lämplig samordning av mark- och vattenanvändning i länet med mellankommunal räckvidd.

>> **RUFS 2050, Region Stockholm**

3

STATLIGA INTRESSEN

3 KAP. 16 § PBL

FRÅGOR SOM LÄNSSTYRELSEN SÄRSKILT SKA UPPMÄRKSAMMA

Länsstyrelsens uppdrag i översiktsplaneringen handlar till stor del om att samordna och företräda statens intressen. I översiktsplaneringen ska Länsstyrelsen särskilt bevaka:

- Att riksintressen enligt 3 och 4 kap. MB tillgodoses,
- Att miljö kvalitetsnormer enligt 5 kap. MB följs,
- Att redovisningen av områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen stämmer med första stycket i 7 kap. 18 e § MB,
- Att frågor om användningen av mark- och vattenområden som angår två eller flera kommuner samordnas på ett lämpligt sätt,
- Att bebyggelse och byggnadsverk tar hänsyn till människors hälsa och säkerhet, och till risken för, översvämning eller erosion.

Om Länsstyrelsen bedömer att en plan inte uppfyller kraven i dessa avseenden ska det framgå av länsstyrelsens granskningsyttrande enligt 3 kap. 16 § PBL.

Länsstyrelsen ska under samrådet även ge råd om allmänna intressen enligt 2 kap. PBL och tillhandahålla de planeringsunderlag som är av betydelse för hushållning med mark och vatten som finns hos statliga myndigheter.

RIKSINTRESSEN 3 KAPITLET MILJÖBALKEN

Syftet med riksintressen är att i den fysiska planeringen, samt i mål och prövningar, ta hänsyn till värden och egenskaper som kan vara av nationellt intresse. I 3 kap. MB finns grundläggande bestämmelser för hushållning med mark- och vattenområden av betydelse för vissa allmänna intressen.

Riksintresseanspråk kan gälla både bevarandeintressen och exploateringsintressen. I miljöbalken anges allmänt de ändamål som gör att ett område kan vara av riksintresse, till exempel naturvård eller kommunikationsanläggning. Det är olika sektorsmyndigheter som ansvarar för att bedöma vilka geografiska områden som är av riksintresse, efter samråd med länsstyrelsen och Boverket. Ett riksintresseområde är inte permanent utan kan förändras utifrån ny kunskap. Bestämmelserna i 3 kap. miljöbalken tillämpas endast vid ändrad markanvändning.

Riksintressesystemet bygger på en aktiv dialog mellan stat och kommun. Staten har ett ansvar för att precisera vilka områden som bedöms vara av riksintresse samt vilka värden och egenskaper det är som gör dem värdefulla. Kommunen å sin sida ska i översiktsplanen aktivt förhålla sig till de utpekade värdena och ange hur kommunen avser att tillgodose riksintressena. Det är kommunens uppfattning om riksintressena som framgår av översiktsplanen. Om länsstyrelsen har en annan uppfattning än kommunen så framgår det av granskningsyttrandet över översiktsplanen.

Uppgifter om områden av riksintressen, avgränsningar och så kallade områdesbeskrivningar, lämnas av de ansvariga sektorsmyndigheterna. Med hjälp av detta underlag kan kommunen göra en tolkning eller utvecklad beskrivning av riksintressets värden och kvaliteter utifrån lokala förutsättningar.

3 KAP. 10 OCH 16 §§ PBL

Länsstyrelsens uppgift under samråd och utställning framgår av 3 kap. 10 och 16 §§ PBL.

Om ett område är av riksintresse för flera oförenliga ändamål, ska företräde ges åt det eller de ändamål som på lämpligaste sätt främjar en långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt. Avvägningar mellan eventuellt motstående riksintressen ska framgå av översiktsplanen. Behövs området, eller del av detta, till en anläggning för totalförsvaret ska försvarsintresset ges företräde. Beslut med stöd av denna bestämmelse får inte strida mot bestämmelserna i 4 kap. MB.

Vilken myndighet som ansvarar för vilka riksintressen framgår av 2 § förordningen (1998:896) om hushållning med mark- och vatten m.m:

- Riksintresse för rennärings: Sametinget
- Riksintresse för yrkesfisket: Havs- och vattenmyndigheten
- Riksintresse för naturvården och friluftslivet: Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten inom sina ansvarsområden
- Riksintresse för kulturmiljövården: Riksantikvarieämbetet
- Riksintresse för ämnen och material: Sveriges geologiska undersökning
- Riksintresse för anläggningar för industriell produktion: Tillväxtverket
- Riksintresse för anläggningar för energiproduktion och energidistribution: Statens energimyndighet
- Riksintresse för anläggningar för slutlig förvaring av använt kärnbränsle och kärnavfall: Strålsäkerhetsmyndigheten
- Riksintresse för anläggningar för kommunikationer: Trafikverket och Post- och telestyrelsen inom sina verksamhetsområden
- Riksintresse för anläggningar för avfallshantering: Naturvårdsverket
- Riksintresse för anläggningar för vattenförsörjning: Havs- och vattenmyndigheten
- Riksintresse för totalförsvarets anläggningar: Försvarsmakten och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap inom sina ansvarsområden

I Stockholms län finns områden som är av riksintresse för:

- Naturvården
- Kulturmiljövården
- Friluftslivet
- Energiproduktion och energidistribution
- Kommunikationer (vägar, järnvägar, luftfart och sjöfart)
- Yrkesfisket
- Totalförsvaret
- Industriell produktion
- Vattenförsörjning

Riksintresseanspråk: Område som ansvarig riksintressemyndighet har bedömt vara av riksintresse enligt 3 kap. MB.

Påverkansområde/influensområde: Ett område utanför ett riksintresseområde där åtgärder kan leda till en påtaglig skada på riksintresset. Boverket rekommenderar att området ska benämnas som påverkansområde men flera sektorsmyndigheter använder benämningen influensområde. Skadan kan uppstå genom att åtgärder inom påverkansområdet/influensområdet kan medföra skada på riksintresset eller genom att åtgärder inom påverkansområdet/influensområdet medför sådana restriktioner för den verksamhet som bedrivs eller är planerad att kunna ske inom riksintresset så att dess syfte förhindras.

Riksintresseprecisering: En precisering av ett riksintresse är ett fördjupat planeringsunderlag som visar de värden som riksintresset ska skydda och som bör beaktas i den fysiska planeringen. Riksintressepreciseringar ska fungera som underlag för kommunernas fysiska planering och tillståndsprövning samt för andra myndigheters handläggning av ärenden som berör riksintresset.

TIPS

Riksintressen

- Alla riksintressen inom kommunen bör redovisas på karta i översiktsplanen. Med hänsyn till översiktsplanens läsbarhet och efterföljande ärendehantering är det viktigt att riksintressenas geografiska läge i förhållande till planerad markanvändning tydligt framgår, antingen i själva plankartan eller i andra till översiktsplanen bifogade kartor.
- En beskrivning av riksintresseområdenas värden bör inkluderas i översiktsplanen.
- Bedömningen av vilka förändringar som är lämpliga bör utgå från beskrivningen av områdets värden, riksintressen kan ha olika tåligheter och förutsättningar för förändringar. Även åtgärder utanför riksintresseområdena kan ha en påverkan på riksintressena.
- I översiktsplanen görs avvägningar mellan eventuellt motstående riksintressen.
- Riksintresseområdenas geografiska avgränsningar är inte statiskt. Utgångspunkten för områdesavgränsningarna ska först och främst vara de värden som konstituerar riksintresset. Dessa värden kan förändras över tid. Kommunens tolkning av riksintresseanspråkets avgränsning ska framgå av översiktsplanen. Kommunen kan i översiktsplanen, i dialog med länsstyrelsen, konkretisera, värdera och ytterligare precisera områden av riksintresse.
- Om kommunen anser att ett område eller en del av ett område har förlorat sitt värde och därmed inte längre bör vara ett riksintresse bör detta framgå av översiktsplanen. Ställningstagandet ska motiveras.
- Länsstyrelsen har gärna en dialog med kommunen tidigt i översiktsplaneprocessen för att diskutera riksintressen.

>> Om riksintressen på PBL Kunskapsbanken

Yrkesfiske

Havs- och vattenmyndigheten (HaV) är ansvarig sektorsmyndighet för riksintressen för yrkesfiske. HaV bildades 2011 och det senaste beslutet angående riksintressen för yrkesfiske togs år 2006 av Fiskeriverket, som då var ansvarig myndighet. Av beslutet framgår vilka områden som bedömts vara av riksintresse.

Vattenområden som är av betydelse för yrkesfiske inkluderar:

- Fångstplatser med omfattande fiskeaktivitet eller unika förutsättningar för visst fiske
- Lekområden för kommersiellt viktiga arter av fisk eller skaldjur
- Uppväxtområden för kommersiellt viktiga arter
- Vandringsstråk för kommersiellt viktiga arter

Härtill kommer som enda kategori landområde av betydelse:

- Fiskehamnar

I Stockholms län är flera havsområden längs kusten och skärgården, liksom Mälaren, utpekade som riksintresse för yrkesfisket. Inom Stockholms län specificeras riksintresset för Mälaren som fångstområde för yrkesfisket. Nynäshamn och Torö är utpekade som fiskehamnar av riksintresse.

Områden utanför de utpekade riksintresseområdena kan ha en påverkan på värdena inom riksintresseområdet. Grunda områden är till exempel viktiga rekryterings- och uppväxtområden för fisk som behöver skyddas. Det är därför bra om det finns kartor som pekar ut grunda områden.

>> Om riksintressen för yrkesfisket

>> Rapport - Områden av riksintresse för fisket

>> Riksintresse för yrkesfiske – webbkartor på HaV

Naturvård

I Stockholms län finns 53 områden av riksintresse för naturvården, med en sammanlagd areal av drygt 486 000 hektar. Största arealen utgörs av områden i Stockholms skärgård. På Naturvårdsverkets webbsida finns en handbok med allmänna råd som beskriver bestämmelserna om riksintresse för både naturvård och friluftsliv och tillämpningen av dem. Det allmänna rådet klargör vad som kan vara en påtaglig skada på ett riksintresse. Syftet med handboken och det Allmänna rådet är att ge myndigheter stöd i tillämpningen.

Riksintesseområdena ska representera huvuddragen i svensk natur samt visa på landskapets utveckling och naturens mångfald ur ett nationellt perspektiv. Ett område kan vara av riksintresse för naturvården om det särskilt belyser viktiga skeden av natur- och kulturlandskapets utveckling eller är ostört och inrymmer en stor mångfald av naturtyper. Det kan även vara av särskilt stort intresse för att det hyser unika och hotade eller sårbara naturtyper eller arter, till exempel ett rikt fågelliv, en ovanlig flora eller en kombination av egenskaper som gör området värdefullt för förståelsen av naturen. Naturvårdens och friluftslivets områden av riksintresse sammanfaller ofta till stora delar.

För att kunna bedöma om en planerad åtgärd kommer att medföra en påtaglig skada på naturmiljön i ett område av riksintresse för naturvården behövs kunskap om de värden som ligger till grund för urvalet. Typen och omfattningen av ett ingrepp och områdets känslighet avgör hur värdena påverkas. Genom att analysera hur känsligt och sårbart ett område är och vilken återhämtningsförmåga ett område har eller hur stor påverkan ett område tål, kan man bedöma var, när och på vilket sätt en skada kan uppstå.

>> Naturvårdsverkets handbok om riksintressen för naturvård och friluftsliv

Friluftsliv

I Stockholms län finns idag 13 områden av riksintresse för friluftslivet. De områden som pekas ut som riksintresse för friluftsliv har stor betydelse för människors möjligheter till utevistelse. I dessa områden ska kommunerna ta hänsyn till friluftslivet i översikts- och detaljplanering. Riksintresse för friluftsliv enligt 3 kap. 6 § MB ska inte blandas ihop med de geografiska riksintressena enligt 4 kap. MB som berör kustområdet och skärgården samt Mälaren med öar och strandområden och där turismens och friluftslivet, främst det rörliga friluftslivets intressen, särskilt ska beaktas.

Naturvårdsverket pekar ut anspråk på land för riksintresseområden för friluftsliv och Havs- och vattenmyndigheten har motsvarande ansvar för vattenområden. På Naturvårdsverkets webbsida finns en handbok med allmänna råd som beskriver bestämmelserna om riksintresse för både naturvård och friluftsliv och tillämpningen av dem. Det allmänna rådet klargör vad som kan vara en påtaglig skada på ett riksintresse. Syftet med handboken och det Allmänna rådet är att ge myndigheter stöd i tillämpningen.

En översyn av friluftslivets riksintressen har nyligen genomförts. Naturvårdsverket har våren 2016 och i februari 2017 överlämnat nya uppgifter om områden av riksintresse för friluftslivet till länsstyrelserna. Värdebeskrivningar och kartunderlag finns tillgängligt i kartverktyget Skyddad natur och via Miljödataportalen. I Stockholms län har nio områden uppdaterats och fyra tillkommit.

Områden av riksintresse för friluftslivet, 3 kap. 6 § MB i Stockholms län:

- Tärnanområdet (berör Norrtälje, Vallentuna och Österåker)
- Bogesund (berör Vaxholm och Österåker)
- Nacka-Erstavik-Flaten (berör Nacka och Stockholm)
- Björkfjärden-Prästfjärdens övärld (berör Ekerö, Södertälje och Upplands-Bro)
- Tyresta-Åva-Gålö (berör Haninge och Tyresö)
- Hanveden (berör Botkyrka, Haninge och Huddinge)
- Stockholms skärgård, yttre delen (berör Haninge, Norrtälje, Nynäshamn, Södertälje, Tyresö, Värmdö och Österåker)
- Stockholms skärgård, mellersta delen (berör Norrtälje, Värmdö och Österåker)
- Tullgarn-Södra Mörkö (berör Södertälje)
- Bornsjön – nytt (berör Botkyrka, Salem och Södertälje)
- Järvafältet – nytt (berör Järfälla, Sollentuna och Stockholm)
- Ulriksdal-Haga-Djurgården – nytt (berör Lidingö, Solna och Stockholm)
- Rösjön-Vallentunasjön-Rönninge by – nytt (berör Danderyd, Sollentuna, Täby, Upplands Väsby och Vallentuna)

>> **Naturvårdsverkets handbok om riksintressen för naturvård och friluftsliv**

Kulturmiljövård

I Stockholms län finns idag 117 områden av riksintresse för kulturmiljövård. Länsstyrelsen arbetar med en översyn av länets riksintressen och antalet kan komma att förändras inom de närmaste åren. Riksintressena utgörs av miljöer som speglar människors liv och verksamhet i länet under lång tid och under skilda förutsättningar, från stenåldersboplatser till efterkrigstidens arbets- och bostadsområden. Bland riksintressena finns jordbruksmiljöer som brukats sedan forntiden, slott- och herrgårdsanläggningar, skärgårdsmiljöer, stadsmiljöer och bostadsområden från skilda tider, industrimiljöer mm. Stockholms innerstad med Djurgården utgör ett samlat riksintresse i egenskap av politiskt, administrativt och kulturellt centrum sedan medeltiden.

Riksantikvarieämbetet har tagit fram en handbok – *”Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap. 6 § MB”*. Boken beskriver relationen mellan stat och kommun, tillvaratagande av kulturhistoriska värden och bedömning av påtaglig skada, samt innebörd och utveckling av riksintresseområden.

Kulturhistoriska kunskaps- och planeringsunderlag är av vikt för att kunna identifiera, bevara och utveckla kulturvärdena i såväl komplexa som i mindre komplexa miljöer.

Förutom värden och uttryck som är av riksintresse innehåller även kulturmiljövårdens riksintresseområden allmänna kulturhistoriska värden som ska beaktas. Läs mer om kulturvärden som allmänt intresse i del 4 Allmänna intressen: kulturmiljövärden i planeringen.

Översyn av riksintressen för kulturmiljövården i Stockholms län

Sedan 2015 arbetar Länsstyrelsen med en översyn av områden i länet som klassats som riksintresse för kulturmiljövården. Översynen inkluderar värdetexter, urval och avgränsningar för riksintressena. Målet är att nya kunskapsunderlag ska finnas framtagna för samtliga områden i länet och att de utpekade riksintressena ska vara aktualiserade med förnyade beslut från Riksantikvarieämbetet där så krävs. Syftet är att skapa en ökad förutsägbarhet och tydlighet i frågor som rör planering och byggande. I arbetet har man delat upp riksintressena i tre grupper:

- Skärgårdsmiljöer och Farleds- och kommunikationsmiljöer,
- Herrgårdsmiljöer och landsbygdsbaserade områden med lämningar från förhistoria fram till stormaktstid, och
- Städer, tätorter, förorter och villasamhällen och Industrimiljöer

Arbetet med den första gruppen – skärgårdsmiljöer samt farleds- och kommunikationsmiljöer, är färdigt. Riksantikvarieämbetet har tagit beslut om reviderade värdebeskrivningar för skärgårdens områden och i vissa fall har även avgränsningarna reviderats. Länsstyrelsens webbGIS har också uppdaterats. Riksantikvarieämbetets riksintressebeskrivningar, som hittas på deras webbplats, uppdateras kontinuerligt, den senaste versionen är daterad 21 augusti 2018. Av Riksantikvarieämbetets text framgår vilka områden som har strukits.

TIPS

Riksintressen för kulturmiljövården

- Kommunen ska i översiktsplanen ta ställning till vilken typ av förändring som är lämplig inom riksintresseområdet.
- I översiktsplanen ska kumulativa effekter av förändringar som påverkar riksintressen för kulturmiljövården hanteras.

>> **Områdesbeskrivningar riksintressen för kulturmiljövården i Stockholms län, RAÄ**

>> **Riksintressen för kulturmiljövården i Stockholms län, Story Map, Länsstyrelsen**

>> **Handbok för kulturmiljövårdens riksintressen**

Kommunikationer

Riksintresseanspråk för kommunikationsintresset rymmer både anspråk på områden för de fyra trafikslagen väg, järnväg, flyg och sjöfart samt anspråk på områden för elektronisk kommunikation. Trafikverket är sektorsmyndighet för riksintressen gällande de fyra trafikslagen. Post- och telestyrelsen är ansvarig sektorsmyndighet för riksintressen avseende elektronisk kommunikation.

Trafikslag

Trafikverket tog beslut i februari 2013 om riksintressen för trafikslagens anläggningar. På Trafikverkets webbplats finns tabeller över riksintresseområdena, kartmaterial, nedladdningsbara shapefiler samt en WMS-tjänst. Där finns även funktionsbeskrivningar av de utpekade anläggningarna. I maj 2018 beslutade Trafikverket om uppdaterade tabeller för riksintressena. Uppdateringen innebär inga ändrade utpekanden, utan endast uppdatering av planeringsstatus (framtida-planerad-befintlig) samt uppdaterade benämningar och funktionsbeskrivningar.

Uttekandet av planerade och framtida åtgärder ska enligt Trafikverkets PM *"Riksintressen för trafikslagens anläggningar"* i första hand ses som en signal om att det finns behov av förändringar eller utbyggnader i transportsystemet. Det innebär inte ett ställningstagande att anläggningen kommer att byggas. Kommunen bör därför i samband med översiktsplaneringen föra en dialog med Trafikverkets regionkontor.

Trafikverket arbetar med ett nytt utpekande av riksintressen för trafikslagens anläggningar och bedömningen är att det nya utpekandet kommer att antas under hösten 2021. Materialet utgörs av förteckning över riksintresseanspråk, generella funktionsbeskrivningar och karta. Utpekandet utgår från nya kriterier, som beslutats under 2020.

>> Om riksintressen för trafikslagens anläggningar, Trafikverket

>> PM Riksintressen för trafikslagens anläggningar, Trafikverket

>> Riksintressen för trafikslagens anläggningar –sektorsbeskrivning inklusive kriterier för utpekande, Trafikverket

>> Kartor över riksintressen för kommunikation, Trafikverket

Väg

Riksintressena omfattar även anspråk på mark- och vattenområden för framtida vägförbindelser, liksom vägar som är under planering och där utbyggnad pågår.

>> Riksintresseprecisering Hjulsta trafikplats

Järnväg

I Stockholms län är hela det statliga järnvägsnätet med stationer, spårområden, depåer och godsterminaler av riksintresse. Av riksintresse är även Värtabanan (till största del), Citybanan, Roslagsbanan och Saltsjöbanan. Flera planerade nya anläggningar och ombyggnader i järnvägsnätet är också utpekade riksintressen.

Precisering av riksintresset Roslagsbanan

Trafikverket Region Stockholm har tillsammans med Region Stockholms trafikförvaltning tagit fram en precisering av Roslagsbanans anspråk som anläggning av riksintresse. Arbetet har skett i samverkan med Länsstyrelsen. Preciseringen tydliggör riksintresseanspråket och ger därmed underlag och stöd i fysisk planeringen och tillståndsprövning.

>> Riksintresseprecisering av Roslagsbanan

Precisering av riksintresset Ostkustbanan

Riksintresset Ostkustbanan innefattar en utbyggnad av järnvägen med ytterligare två spår på sträckan Karlberg-Märsta/Arlanda/Uppsala. Trafikverket har 2016 färdigställt

riksintressepreciseringen för Ostkustbanan, sträckan Solna - Uppsala. Preciseringen inkluderar det gemensamma arbete som bedrivits av Trafikverket och Sollentuna kommun om hur riksintresset ska tillgodoses inom Sollentuna kommun.

>> Riksintresseprecisering av Ostkustbanan, delen Solna-Uppsala

Precisering Karlberg-Stockholms centralstation

Syftet med preciseringen är att beskriva riksintressets Stockholms central mellan Karlbergs driftområde och centralen. Preciseringen utgör ett underlag för Stockholms stads fysiska planering och tillståndsprövning. Den utgör även ett underlag för länsstyrelsen i Stockholms län när riksintresset ska bevakas och avvägning görs mellan olika riksintressen.

>> Riksintresseprecisering Karlberg-Stockholms centralstation

Luftfart

I Stockholms län ligger två flygplatser av riksintresse för kommunikation. De är Bromma och Arlanda flygplatser. I riksintresset ingår behovet av en framtida utveckling av flygplatserna, liksom influensområden vad gäller bland annat flygbuller och höjdrestriktioner.

Skyddsområde runt flygplatser

Vid en flygplats finns tre olika typer av skyddsområden som har med flyghinder att göra. Dessa berör höga byggnader och anläggningar.

- Hinderbegränsande ytor närmast flygplatsen,
- Procedurområden som täcker ett större område kring flygplatsen, samt
- MSA-ytan som utgörs av en cirkel med radien 55 kilometer räknat från flygplatsens landningshjälpmedel.

Dessa områden och ytor garanterar hinderfrihet för flygtrafiken. Hinderbegränsande ytor finns vid alla flygplatser. Procedurområden och MSA-ytan finns endast vid så kallade instrumentflygplatser. För flygplatser som är utpekade som riksintresse utgör dessa ytor samt en yta på 1500 x 500 meter vid sidan om landningsbanan områden av riksintresse.

Byggnader och anläggningar får inte genomtränga angivna hinderytor. Höjdrestriktionerna omfattar även påbyggnader såsom fläktar, hisschakt, räcken, master m.m. och även tillfälligt uppförda konstruktioner, såsom lyftkranar och byggmaster. Därutöver behöver man ta hänsyn till flygbuller och elektromagnetisk störning vid planering av ny bebyggelse och nya anläggningar i närheten av flygplatser.

>> Beslutade hindersfrihetsytor för flygplatser av riksintresse

Samrådsförfarande höga objekt

I tidigt skede i detaljplanering eller på idéstadiet i ett projekt som inkluderar en hög byggnad/högt objekt är det lämpligt att genomföra en flyghinderanalys i samråd med Luftfartsverket, Forsvarsmakten och Swedavia för att ta reda på hur högt det är möjligt att bygga på en viss plats/fastighet eller inom ett väl avgränsat område, med hänsyn till riksintresse luftfart. Det är en viktig planeringsförutsättning att förhålla sig till i den fortsatta planeringen. Som högt objekt räknas föremål som är 20 m eller högre. Analysen redovisar om objektet påverkar några flygplatser eller utrustning kopplat till flygplatser. Regler finns därtill för anmälan och markering av flyghinder och höga föremål enligt luftfartsförordningen (2010:770) och Transportstyrelsens föreskrifter. Mer information finns på Trafikverkets webbplats.

Detaljplaner som medger byggnader och objekt med en totalhöjd på 20 meter eller mer (över marknivå) ska remitteras till:

- Trafikverket
- Luftfartsverket
- Flygplatser av riksintresse för byggnader eller objektet inom 60 km från flygplatsen/flygplatserna (MSA-ytan).
- Försvarsmakten om det är utanför sammanhållen bebyggelse. Inom sammanhållen bebyggelse (tätort) gäller 45 meter totalhöjd.

>> Höga objekt och flyghinderanalys

>> Länsstyrelsens planeringsunderlag om höga byggnader och objekt

Precisering av riksintresset Stockholm-Bromma flygplats

En precisering av Stockholm-Bromma flygplats har tagits fram av Trafikverket i samverkan med Swedavia. Samråd har skett med Länsstyrelsen och Stockholms stad. Preciseringen syftar till att säkra flygplatsens anspråk på influensområde och samtidigt klargöra möjligheter för stadsutveckling med bostäder.

>> Riksintresseprecisering av Stockholm-Bromma flygplats

Precisering av riksintresset Stockholm-Arlanda flygplats

Trafikverket beslutade i mars 2021 om en ny riksintresseprecisering för Arlanda flygplats. I preciseringen redovisas riksintressets markanspråk samt påverkansområden bland annat i form av flygbuller, även ett påverkansområde kopplat till lågfartsflyget vilket är en konsekvens av ett villkor i flygplatsens gällande miljötillstånd.

>> Riksintresseprecisering Arlanda flygplats, rapport

>> Riksintresseprecisering Arlanda flygplats, kartor

Sjöfart

I Stockholms län finns fyra större allmänna hamnar, vilka är av riksintresse för sjöfart. Det är Stockholms hamn, Södertälje hamn, Kapellskär och Nynäshamns hamn. Riksintressepreciseringar finns för Stockholms respektive Södertälje hamn.

I Stockholms län finns även ett flertal farleder, av vilka flera är av riksintresse för sjöfart. Vilka dessa är framgår av Trafikverkets beslut från februari 2013 om riksintressen för trafikslagets anläggningar.

>> Riksintresset Stockholms hamn, Länsstyrelsens rapport 2005:17

>> Riksintresset Södertälje hamn, Länsstyrelsens rapport 2007:16

Elektronisk kommunikation

Post- och telestyrelsen är sektorsmyndighet för områden av riksintresse för elektronisk kommunikation. I Stockholms län utgör vissa teleanläggningar riksintresse enligt 3 kap. 8 § MB. Dessa är sekretessbelagda men bevakas av Länsstyrelsen i översikts- och detaljplaneprocessen.

Energiproduktion och energidistribution

Energiproduktion, vindbruk

Ett område som anges som riksintresse för vindbruk ska vara särskilt lämpligt för utvinning av elproduktion från vindenergi ur ett nationellt perspektiv. Energimyndigheten beslutade 2013 om uppdaterade områden för riksintresse för vindbruk. Dessa baseras på enhetliga kriterier och undantag för hela landet. I Stockholms län finns sex riksintresseområden för vindbruk utpekade. De kommuner som berörs är Norrtälje, Värmdö, Haninge och Nynäshamn.

>> Om riksintresse vindbruk på Energimyndighetens webbplats

Energidistribution

I Stockholms län finns inga utpekade riksintresseområden för eldistribution, men Energimyndigheten arbetar med en översyn. Eldistribution sker genom tre olika typer av elnät: stamnät, regionnät och lokalnät. Svenska kraftnät är ansvariga för stamnätet 220-400 kW inklusive transformatorstationer.

Stamnätet för el är idag inte ett utpekat riksintresse. I avsaknad av ett sådant beslut har Länsstyrelsen tidigare, med stöd av förordningen (1998:896) om hushållning med mark- och vattenområden, hävdade att stamnätet med transformatorstationer är av riksintresse. År 2016 infördes ändringar i förordningen som innebär att Länsstyrelsen inte längre har möjlighet att hävda riksintresseanspråk som inte är utpekade av sektorsmyndigheten. Det är dock ett allmänt intresse och ska beaktas som sådant i översiktsplanen.

Se även "Energiproduktion och energidistribution" i del 4: Allmänna intressen.

Industriell produktion

Följande områden i Stockholms län är idag utpekade som riksintresse för anläggningar för industriell produktion:

- Området Hallstavik, Hallsta pappersbruk, Norrtälje kommun
- Området Nynäshamn, Nynäs AB Oljeraffinaderi, Nynäshamns kommun

Dessa områden har pekats ut av föregångare till Tillväxtverket. Det finns ingen närmare precisering av vad riksintresseanspråken innebär.

>> Riksintressen för industriell produktion

Vattenförsörjning

Havs- och vattenmyndigheten, HaV, har beslutat att 28 anläggningar i Sverige är av riksintresse för vattenförsörjning. Kriterier för riksintressen för vattenförsörjning inkluderar att anläggningen används av många människor, har stor kapacitet och god kvalitet, liten risk att påverkas av klimatförändringar och behövs för framtida användning. I Stockholms län är följande anläggningar utpekade:

- Görvälverket, Järfälla kommun
- Lovöverket, Ekerö kommun
- Norrvattens reservvattentäkter i Stockholmsåsen, Sigtuna, Sollentuna, Solna och Upplands Väsby kommuner

- Norsborgsverket och Bornsjön, Botkyrka och Salems kommuner
- Djupdalsverket, Södertälje kommun

Till varje utpekad område finns en värdebeskrivning för anläggningen, motiv till utpekandet, markanspråk, åtgärder som kan försvåra nyttjandet av anläggningen samt en beskrivning av den vattentäkt som är knuten till anläggningen och de risker och hot som kan påverka vattentäkten.

>> Riksintressen för vattenförsörjning på HaV:s webbplats

Totalförsvaret

Försvarsmakten fattade den 18 december 2019 beslut om förnyad redovisning av riksintressena. Försvarsmaktens beslut omfattar en katalog med kartor och värdebeskrivningar för riksintresseområden som finns tillgänglig på Försvarsmaktens webbplats.

Försvarsmakten ska erbjudas samråd vid planläggning och bygglovsprövning utanför detaljplan i alla redovisade områden för att möjliggöra bevakning av riksintressena. Det gäller också i områden där Länsstyrelsen särskilt förordnat om skydd för totalförsvaret. Områden av riksintresse för totalförsvaret såsom övnings- och skjutfält och flygflottiljer samt de särskilda förordnandeområdena kan redovisas öppet. Andra områden kan av sekretessskäl inte redovisas öppet, dessa områden har oftast koppling till spanings-, kommunikations- och underrättelsesystem. Höga objekt riskerar att störa dessa funktioner. För att möjliggöra bevakning av dessa är hela landet samrådsområde för höga objekt. Samråd ska därför ske med Försvarsmakten i ärenden som avser byggnader och andra objekt högre än 20 meter över mark belägna utanför sammanhållen bebyggelse, och högre än 45 meter inom sammanhållen bebyggelse. Försvarsmakten ska kontaktas i tidiga skeden i sådana plan- och byggärenden, vilket bör framgå av översiktsplanen.

>> Riksintressen totalförsvarets militära del

Kartor och beskrivningar

Totalförsvarets riksintresseområden omfattar i Stockholms län övnings- och skjutfält och sjöövningsområden i havet. Kartorna över riksintressena redovisar områden inklusive påverkansområden. Den militära verksamhet som pågår inom olika områden medför i de flesta fall en omgivningspåverkan, vilken ska beaktas vid planering och tillståndsprövning. Generellt utgör påverkansområdet det område inom vilket omgivningspåverkan har betydelse för plan- och lovärenden. Exempel på omgivningspåverkan är buller, luftturbulens, fysiska/skrymmande hinder, flyghinder och elektromagnetisk störning. För de områden som benämns som *"Övriga områden"*, framgår endast gränsen för påverkansområdet. Även dessa områden ingår som riksintressen för totalförsvarets militära del, men en exakt kartering av anläggningar som ingår kan inte redovisas av sekretessskäl.

Kommuner i Stockholms län berörs i några fall även av påverkansområden kring totalförsvarets riksintressen i angränsande län. De på kartor redovisade riksintesseområdena med påverkansområden ska framgå av kommunernas översiktsplaner.

Förordnandeområde enligt 11 kap. 12 § PBL

I Stockholms län finns flera områden med förordnanden till skydd för totalförsvarets intressen. Länsstyrelsen beslutade om dessa 2003 och 2007, enligt 12 kap 4 § ÄPBL (1987:10). Förordnandena gäller dock fortfarande, numera enligt 11 kap. 12 §

PBL (2010:900). De innebär ett särskilt förfarande vid hanteringen av bygglov och förhandsbesked utanför detaljplan.

Försvarmakten har senare uppdaterat sina riksintressen, men förordnadeområdenas avgränsning har ännu inte anpassats. Länsstyrelsen beslutar om förordnadeområden utifrån ett underlag från Försvarmakten. I dagsläget gäller att kommuner vid prövning av bygglov och förhandsbesked ska samråda med Försvarmakten både inom utpekade riksintressen inklusive påverkansområden, och inom förordnadeområdena. Går kommunen mot Försvarmakten ska de meddelas beslutet. Inom ett förordnadeområde ska kommunens beslut då även skickas till Länsstyrelsen, som har möjlighet att överpröva beslutet.

Riksintressen för totalförsvarets civila delar

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) arbetar med att se över behovet av att identifiera mark- eller vattenområden som kan vara av riksintresse för totalförsvarets civila delar. De har valt att arbeta utifrån teman där smittskydd är det första prioriterade temat. I kategorin smittskydd har MSB pekat ut Folkhälsomyndigheten i Solna som riksintresse för totalförsvarets civila delar (tfC0003 P3 och P4 laboratorierna). MSB ska sammanställa underlag som innehåller ett preciserat geografiskt markanspråk och en beskrivning som kan delges utan sekretess.

MSB har publicerat en Ny vägledning om Totalförsvarets intressen i samhällsplaneringen. Syftet är att ge stöd för att tillvarata totalförsvarets intressen i samhällsplaneringen samt att skapa förståelse för hur processerna inom samhällsplanering kan tillvarata totalförsvarets intressen. Vägledningen riktar sig till samhällsplanerare och beredskapssamordnare på kommuner och länsstyrelser.

TIPS

Riksintressen för totalförsvaret

- Av översiktsplanen ska det framgå att det finns riksintresseområden för totalförsvaret som inte kan redovisas öppet.
- Av översiktsplanen ska det framgå att samråd krävs med bl.a. Försvarmakten angående höga objekt.
- Områden med förordnande till skydd för totalförsvarets intressen ska redovisas i översiktsplanen och det ska framgå att bygglov/förhandsbesked som går emot Försvarmaktens yttrande ska skickas till Länsstyrelsen för möjlighet till överprövning.

>> **Riksintressen totalförsvarets civila del**

>> **Totalförsvarets intressen i samhällsplaneringen, MSB**

RIKSINTRESSEN 4 KAPITLET MILJÖBALKEN

I miljöbalkens fjärde kapitel återfinns särskilda bestämmelser för hushållning med mark och vatten för vissa områden i landet. Dessa områden har pekats ut av riksdagen som särskilt värdefulla i sin helhet och är utpekade direkt i lagtexten i 4 kap. 2-8 §§ MB, där också särskilda förutsättningar för tillämpningen finns. Områdena omfattar delar av Sveriges kuster, stora sjöar, fjäll, älvar och kanaler. Bestämmelserna innebär att riksdagen har tagit ställning till vilken inriktning mark- och vattenanvändningen ska ha i de berörda områdena. I ett nationellt perspektiv är avvägningarna således redan gjorda mellan olika tänkbara intressen och anspråk som gäller utnyttjandet av områdena.

I Stockholms län avser 4 kap. MB följande områden:

- Kustområdet och skärgården (kustområdena och skärgårdarna i Södermanland och Uppland från Oxelösund till Herräng och Singö)
- Mälaren med öar och strandområden
- Nationalstadsparken Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården
- Natura 2000-områden

Områdena är grovt angivna med ortsnamn som är lokalisering. I Länsstyrelsens webbGIS finns en schematisk avgränsning men det är i kommunernas översiktsplaner som den närmare avgränsningen ska göras. Av översiktsplanen ska det också framgå vilka överväganden som görs angående områdets bevarande och utveckling utifrån de värden som finns.

Viktiga underlag för bedömningen av helhetsvärdena enligt 4 kap. MB är beskrivningar av de riksintresseområden för natur, kulturmiljövård och friluftsliv enligt 3 kap. MB som finns inom områdets gränser, samt eventuella kulturmiljövårdsprogram, strandskydd, värdebeskrivningar av Natura 2000-områden och naturreservat.

Det bör uppmärksammas att de värden som ingår i ett riksintresse som omfattas av 4 kap. MB alltid har företräde framför ett riksintresse som är utpekad enligt 3 kap. MB.

Bakgrund: Riksplanering

Områdena som ingår i 4 kap. MB pekades ut i början på 1970-talet inom den så kallade fysiska riksplaneringen som bedrevs fram till början av 1980-talet i ett samspel mellan riksdag, regering, länsstyrelser och kommuner. Riksplaneringen handlade om att se långsiktigt på anspråken på mark och andra naturtillgångar, konflikter mellan olika anspråk och, där det var motiverat, dra upp riktlinjer för hushållning med naturresurserna. Riktlinjer formulerades för att hushålla med värdefulla resurser och områden som var utsatta för starkt exploateringstryck. Som exempel på exploatering som ledde till ett behov av att skydda vissa områden kan nämnas att värdefull jordbruksmark bebyggdes, omfattande ny fritidsbebyggelse tillkom i kust- och skärgårdsområden, älvar byggdes ut och miljöstörande industrier anlades i kustområden.

Riksplaneringen inleddes med SOU 1971:75 *"Hushållning med mark och vatten"*, och ledde till att riktlinjer infördes i lagen om hushållning med naturresurser m.m. (1987:12), samtidigt med dåvarande plan- och bygglagens tillkomst. Lagen om hushållning med naturresurser m.m. ersattes 1999 av miljöbalkens kapitel 3 och 4.

RIKSINTRESSEN ENLIGT 4 KAP MB

- Bestämmelserna i 4 kap. 1 § MB gäller för samtliga angivna områden.
- Bestämmelserna i 4 kap. 2 § MB gäller för kustområdet och skärgården samt Mälaren med öar och strandområden.
- Bestämmelserna i 4 kap. 4 § MB gäller för kustområdet och skärgården.
- Bestämmelserna i 4 kap. 7 § gäller för nationalstadsparken Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården.
- Bestämmelserna i 4 kap. 8 § gäller för Natura 2000-områden.

Skälet till den allmänna bestämmelsen som infördes för samtliga geografiskt utpekade riksintressen gällande exploateringsföretag, utvecklingen av befintliga tätorter etc. var enligt propositionen 1985/86:3 att ge bestämmelserna uttryck för långsiktigt angelägna hushållningskrav. Det var därför viktigt att bestämmelserna inte gjordes för tidsbundna vad gäller intressen som konkurrerar om mark- och vattenanvändningen, då förändringar ständigt sker i fråga om markanspråk i samhället.

Exploateringsföretag

Med exploateringsföretag menas utifrån miljöbalkens bestämmelser industriell eller liknande verksamhet, tätorts- och fritidsbebyggelse av större omfattning, större trafikleder, större ledningsföretag, gruvor och större täkter, terminalanläggningar som t.ex. flygplatser, farleder och muddringsföretag. Begreppet exploateringsföretag kan även omfatta enstaka byggnader. Företag av liten eller obetydlig omfattning, som anpassas till landskapsbilden samt till natur- och kulturvärdena, utgör inte exploateringsföretag i miljöbalkens mening.

Bedömningar av vad som är exploateringsföretag enligt miljöbalken görs av prövningsmyndigheten.

Påtaglig skada

I förarbetena till naturresurslagen (prop. 1985/86:3) framhålls att när bestämmelsen om exploateringsföretag och ingrepp i miljön ska tillämpas i olika ärenden, måste man utgå från de samlade natur- och kulturvärdena i hela det geografiska området. Till skillnad från vad som ska iakttas vid tillämpningen av de sektorsvisa riksintressena enligt 3 kap. MB, ska man inte bara göra en bedömning av om exploateringen påverkar värdena i den närmaste omgivningen, utan av vad som utifrån ett helhetsperspektiv är en lämplig utveckling i hela det geografiska område som omfattas av bestämmelsen.

Påtaglig skada enligt 4 kap. MB uppstår om en exploatering får bestående negativ inverkan på de samlade natur- och kulturvärdena och friluftsintrössena för riksintresseområdet som helhet, eller har en tillfälligt stor negativ påverkan på dessa. Vid bedömningen av ett exploateringsföretag ska hänsyn tas inte bara till de direkta störningarna av miljön som kan uppstå utan även till vilka ingrepp eller förändringar av miljön som företaget i övrigt kan innebära.

TIPS

Riksintressen enligt 4 kap. MB

- I översiktsplanen ska kumulativa effekter av bebyggelseutvecklingen hanteras.
- Länsstyrelsen anser generellt, utifrån bestämmelserna i miljöbalkens fjärde kapitel, att sammanhållna och idag orörda markområden inte bör tas i anspråk för bebyggelse m.m. och att ny bebyggelse bör tillkomma endast som komplettering till befintliga bebyggelsestrukturer. Även vid kompletteringar ska hänsyn tas till natur- och kulturvärden samt det rörliga friluftslivets behov.

Kustområdet och skärgården

Länets kustområde och skärgård ingår i det större området från Arkösund och Oxelösund i söder till Singö, Öregrund och Forsmark i norr, som i sin helhet utgör riksintresse enligt 4 kap. 2 och 4 §§ MB. Skärgårdsområdets speciella natur och topografi med näringsgeografiska förutsättningar har skapat särpräglade bebyggelsemönster och kulturmiljöer - i vissa sammanhang omnämns dessa landskap som nationallandskap.

Grundregeln är att områdets samlade natur- och kulturvärden ska skyddas mot förändringsåtgärder som innebär påtaglig skada på dessa värden. Turismens och friluftslivets, främst det rörliga friluftslivets, intressen ska särskilt beaktas vid bedömningen av tillåtligheten av exploateringsföretag eller andra ingrepp i miljön. Fritidsbebyggelse får komma till stånd endast i form av kompletteringar till befintlig bebyggelse. Om det finns särskilda skäl får dock annan fritidsbebyggelse komma till stånd, företrädesvis sådan som tillgodoser det rörliga friluftslivets behov eller avser enkla fritidshus i närheten av de stora tätortsregionerna. Det är även viktigt att komma ihåg att bestämmelserna inte innebär hinder för utvecklingen av befintliga tätorter eller av det lokala näringslivet.

Anläggningar som avses i 17 kap. 1 § 1 MB samt 4 a § 1-6, 9 och 10 MB får komma till stånd endast på platser där det redan finns anläggningar som omfattas av bestämmelserna i 17 kap. 1 och 4 a §§.

Fritidshusbebyggelse

Bestämmelserna i 4 kap 4 § MB är särskilt inriktade på att begränsa exploateringen för fritidshusbebyggelse, vilket var en stor fråga i länets kommuner under 1970-talet.

Enligt bestämmelserna får fritidshusbebyggelse endast komma till stånd i form av kompletteringar av befintlig bebyggelse. Med kompletteringar menas enligt förarbetena sådana tillskott till en befintlig bebyggelsegrupp, som innebär att det av fritidsbebyggelse ianspråktaga området inte ökar nämnvärt i omfattning. Det kan även vara ett tillskott som innebär en naturlig avrundning av ett befintligt bebyggelseområde. Av förarbetena framgår även att det förhållandevis begränsade utrymmet för ytterligare fritidsbebyggelse så långt som möjligt bör utnyttjas för andra former än för enskilt ägande.

Idag kan konstateras att de anspråk på exploatering av ytterligare fritidsbebyggelse i kustområdet som dominerade inför och under den fysiska riksplaneringen på 1970-talet har ersatts av anspråk på exploatering för permanent bebyggelse i former som motsvarar fritidsbebyggelseanspråken. Plan- och bygglagen skiljer inte på utnyttjandet av byggnader för permanent- eller fritidsboende. Det är därför av underordnad betydelse om den planerade bebyggelsen används för permanent- eller fritidsboende. Kommunerna behöver i dessa sammanhang precisera behovet av att utveckla bostadsbyggandet utifrån befintliga tätorter och dylikt i enlighet med bestämmelserna i 4 kap. MB.

Mälaren med öar och strandområden

Mälaren med öar och strandområden är i sin helhet av riksintresse enligt 4 kap. 2 § MB. Det är ett av de mest värdefulla landskapen i landet med särskilt stora natur- och kulturvärden med betydelse för friluftsliv och turism. Bestämmelserna omfattar öar, vattenområden samt strandområden med intilliggande större sammanhängande oexploaterade natur- och kulturlandskap. Stora delar av området är även utpekade som riksintresse för naturvård, kulturmiljövård och friluftsliv enligt 3 kap. MB.

Spåren från järnåldern, 1600-talets säterier och åkerlandskap och nu senast industriepoken och det moderna stadslandskapets utbredning präglar området. Landskapet runt Mälaren är tilltalande genom sin omväxling, småskalighet och starka kulturprägel. Vattnet och stränderna, kulturlandskapet med herrgårdsmiljöerna och höjdernas skogsområden är basen för friluftslivet i området. Att ta tillvara landskapets och bebyggelsemiljöernas väsentliga karaktärer och värden i den fortsatta utvecklingen är en viktig fråga för kommunernas översiktliga planering. Det gäller självklart vid utbyggnaden av tätorter och kommunikationer, men i lika hög grad också för bebyggelseutvecklingen på landsbygden. Även en långsam bebyggelseutveckling får på sikt stor inverkan på upplevelsen av landskapet.

Bestämmelserna i miljöbalken innebär att exploateringsföretag och andra ingrepp i miljön får komma till stånd endast om det kan ske på ett sätt som inte påtagligt skadar områdenas natur- och kulturvärden. Det framgår av bestämmelserna att turismens och friluftslivets, främst det rörliga friluftslivets, intressen särskilt ska beaktas vid bedömningen av tillåtligheten av exploateringsföretag eller andra ingrepp i miljön. Det är även viktigt att komma ihåg att bestämmelserna inte innebär hinder för utvecklingen av befintliga tätorter eller av det lokala näringslivet.

Kungliga nationalstadsparken

Området Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården utgör sedan 1995 nationalstadspark och är i sin helhet av riksintresse enligt 4 kap. 7 § MB. Det är den första och hittills enda nationalstadsparken i landet. Sedan 2009 benämns området Kungliga nationalstadsparken. Området ligger till ca 2/3 i Stockholm, till ca 1/3 i Solna. Fjäderholmarna ligger i Lidingö. Området gränsar i Edsviken mot Danderyd och Sollentuna kommuner.

Bestämmelserna i 4 kap. 7 § MB skyddar området parklandskap och naturmiljö mot intrång och det historiska landskapets natur- och kulturvärden mot skada. Vidare framgår av 4 kap. 1 § MB att exploateringsföretag och andra ingrepp i omgivningarna får komma till stånd endast om det kan ske på ett sätt som inte påtagligt skadar området natur- och kulturvärden.

Lagskyddet syftar till att långsiktigt slå vakt om helheten i ett historiskt landskap. Genom att det hanterar helheten i ett historiskt landskap omfattar det både natur- och parklandskap och mer exploaterade områden. Lagbestämmelsen skyddar området värden när förändringar aktualiseras genom planer, bygglov eller när andra tillståndspliktiga åtgärder prövas enligt väglag, ellag, miljöbalk m.fl. lagar.

Solna kommun och Stockholms stad har tagit fram fördjupningar av sina respektive översiktsplaner för Nationalstadsparken.

>> Fördjupning översiktsplan Nationalstadsparken Solna

>> Fördjupning översiktsplan Nationalstadsparken Stockholm

Länsstyrelsens särskilda uppdrag

Lagbestämmelserna i miljöbalken handlar inte om vård och skötsel eller utveckling av nationalstadsparkens värden. Länsstyrelsen har däremot enligt nationalstadsparksförordningen (2009:55) en samordnande roll i arbetet med att utveckla parkens kultur-, natur- och rekreationsvärden. Länsstyrelsen tog därför år 2012 fram en vård- och utvecklingsplan för Kungliga nationalstadsparken.

>> **Vård- och utvecklingsplan**

Natura 2000

Natura 2000 är EU:s nätverk av värdefulla naturområden. Syftet är att värna om naturtyper och arter som EU-länderna har kommit överens om är av gemensamt intresse. Natura 2000-områden utses med stöd av två EU-direktiv: fågeldirektivet och habitatdirektivet. Länsstyrelsen ansvarar för att ta fram förslag på nya Natura 2000-områden till regeringen. Det är sedan EU-kommissionen som fattar beslut om vilka områden som ska pekas ut. I Stockholms län finns 235 Natura 2000-områden.

Många av länets Natura 2000-områden är skyddade som naturreservat. Till varje område tas en bevarandeplan fram, som bland annat beskriver områdets värden. Länsstyrelserna hade under åren 2009-2011 ett regeringsuppdrag att granska och kvalitetssäkra landets Natura 2000-områden. Senare kom också ett regeringsuppdrag att revidera redan fastställda bevarandeplaner för att se till att de överensstämmer med regeringens beslut om justeringar av Natura 2000-områden, samt att de följer Naturvårdsverkets riktlinjer.

Natura 2000-områden har ett särskilt starkt lagskydd; områdena är av riksintresse enligt 4 kap. MB och omfattas även av bestämmelser i 7 kap. 27-29 b §§ MB med krav på tillstånd för att bedriva verksamhet och vidta åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka miljön i området. Det gäller åtgärder och verksamhet både inom och utanför ett Natura 2000-område. Tillstånd får, som huvudregel, inte ges till verksamheter och åtgärder som kan skada de livsmiljöer eller medföra störningar som på ett betydande sätt kan försvåra bevarandet av de arter som avses skyddas. Länsstyrelsen är prövningsmyndighet. Tidigt i planeringen bör bedömningar göras om hur en markanvändning, inom och utanför ett Natura 2000-område, kan komma att påverka miljön i området. Av översiktsplanen ska framgå hur Natura 2000-områdena ska tillgodoses.

TIPS

Natura 2000

- Planförslagets påverkan på Natura 2000-områden ska framgå av översiktsplanen. Enligt art- och habitatdirektivet ska bedömningen också omfatta hur planförslaget i kombination med andra planer och projekt kan få konsekvenser för ett Natura 2000-område.
- Även för verksamheter och åtgärder som planeras utanför ett Natura 2000-område kan det krävas tillstånd om verksamheten på ett betydande sätt kan påverka miljön i ett Natura 2000-område.

>> **Om Natura 2000 på Naturvårdsverkets webbplats**

>> **Bevarandeplaner för Natura 2000 på Skyddad natur, Naturvårdsverket**

MILJÖKVALITETSNORMER

Miljökvalitetsnormer (MKN) är juridiskt bindande för alla myndigheter och infördes som ett styrmedel genom miljöbalken 1999. De infördes för att komma till rätta med miljöpåverkan från diffusa utsläppskällor som till exempel trafik. De beskrivs närmare i 5 kap. MB. Av översiktsplanen ska framgå hur kommunen avser att följa gällande miljökvalitetsnormer för luft, buller, vatten och fiske- och musselvatten. Det ska framgå om det finns risk för att överskrida miljökvalitetsnormerna eller inte.

Miljökvalitetsnormer – luft

Miljökvalitetsnormerna för luft gäller i hela landet och finns för ämnena kväveoxid, kvävedioxid, svaveldioxid, kolmonoxid, bly, partiklar (PM10), ozon och bensen. Från och med den sista december 2018 gäller även normer för arsenik, kadmium, nickel och bens(a)pyren. Beräkningarna av luftkvaliteten görs utifrån data från trafik, förbränningsanläggningar och industrier.

Naturvårdsverket har gett ut en vägledning för tillämpning och kontroll av miljökvalitetsnormerna för utomhusluft – *Luftguiden*. Den omfattar hela kedjan från bedömning, prövning och tillsyn till hur kontroll av luftkvalitet, information och rapportering ska gå till och hur åtgärdsprogram ska tas fram.

Normerna för kvävedioxid, grova partiklar (PM10) och marknära ozon har visat sig svårast att klara i länet. Marknära ozon beror till stora delar på intransport från andra länder varför åtgärder främst bör ske internationellt. Kvävedioxid och partiklar däremot, beror främst på lokala utsläppskällor. Länsstyrelsen fastställde i december 2012 ett åtgärdsprogram för luftkvalitet för kvävedioxid och partiklar PM10, åtgärdsprogrammet omprövades 2018 och gäller fortsatt. Åtgärdsprogrammet innehåller uppgifter om de åtgärder som myndigheter eller kommuner behöver vidta för att miljökvalitetsnormerna ska följas och när åtgärderna behöver vara genomförda.

I Länsstyrelsens rapport *”Miljökvalitetsnormer - luft i planering och rättstillämpning”* (Rapport 2013:12) redovisas situationer där luftkvalitetsfrågor och MKN för luft särskilt bör uppmärksammas vid planläggning. Rapporten ger även exempel på hur MKN kan hanteras i översiktsplan.

Mer att läsa om luftkvalitet finns i skriften *”Så blev vår luft renare – en skrift med lösningar på problemen med luftkvaliteten”* som Regeringen tog fram 2013. Skriften togs fram i samarbete med experter i Stockholm, Göteborg, Malmö och Uppsala. Syftet är att visa på vad städerna gjort för att förbättra luftkvaliteten och framför allt vilka åtgärder som fungerar.

TIPS

MKN luft

- Redovisa de områden och gator som har dålig luftkvalitet och som därför särskilt måste beaktas vid planering och byggande.
- Analysera luftkvalitetsproblemen för de platser där MKN luft inte uppfylls i dagsläget och redovisa vilka åtgärder som ska vidtas för att miljö kvalitetsnormerna ska kunna följas. Åtgärder kan handla om såväl nödvändiga fysiska åtgärder som riktlinjer för hur frågan ska behandlas i efterföljande planer och beslut.
- Analysera även luftkvalitetsproblemen för de platser där halterna för nationella miljömålet Frisk luft inte nås. Detta är extra viktigt att beakta vid planering och placering av förskolor, skolor och vårdhem. Uppsatta riktvärden finns för bensen, bensapyren, bultadien, formaldehyd, partiklar, marknära ozon, ozonindex, kvävedioxid och korrosion.

>> Åtgärdsprogram för kvävedioxid och partiklar i Stockholms län

>> MKN luft i planering och rättstillämpning, Länsstyrelserna

>> Luftguiden, Naturvårdsverket

>> Så blev vår luft renare

Miljö kvalitetsnormer – buller

2004 trädde förordning (2004:675) om omgivningsbuller ikraft. Ändringar av förordningen har genomförts 2013, 2016 och 2019. Enligt förordningen ska en kommun med mer än 100 000 invånare kartlägga och ta fram åtgärdsprogram för alla vägar och järnvägar inom kommunen, såväl statliga som kommunala och enskilda. Kartläggningen ska genomföras vart femte år. Målsättningen är att omgivningsbuller inte ska få skadliga följder för människors hälsa.

Även kommuner som inte berörs av förordningen bör redovisa i översiktsplanen var infrastrukturen innebär problem med buller. Se även avsnitt "Buller" i avsnitt "Hälsa och säkerhet".

Miljö kvalitetsnormer – vatten

MKN vatten anger vilken kvalitet vattenförekomster ska ha vid en viss tidpunkt och innefattar både miljö kvalitetsnormer för ytvatten och grundvatten. EU:s ramdirektiv för vatten (2000/60/EG), som trädde ikraft år 2000, syftar till att åstadkomma en bra vattenkvalitet och en långsiktigt hållbar användning av våra vattenresurser.

MKN vatten gäller för alla vars verksamhet påverkar vattenförekomster. Myndigheter och kommuner har ett ansvar att se till att MKN för vatten följs. Det avgörande är att tillståndet i vattenmiljön inte får försämrats, eller möjligheten att uppnå den status eller potential som vattnet ska ha får inte äventyras. När statusen är sämre än god måste åtgärder för att förbättra vattenkvaliteten genomföras för att MKN ska kunna följas.

Länsstyrelsen har, tillsammans med Stockholms stad och Upplands Väsby kommun, tagit fram en rapport med närmare vägledning för hur miljökvalitetsnormerna ska behandlas i planeringen. En vägledning för hur miljökvalitetsnormerna för vatten kan hanteras i översiktsplanering publicerades 2011 av Länsstyrelsen i Jönköpings län, i samarbete med Värmlands och Östergötlands län.

Statusklassningar och vattenförekomster

Den 16 december 2016 beslutade Vattendelegationen om Förvaltningsplan 2016-2021 med miljökvalitetsnormer och åtgärdsprogram för vattenförekomster inom Norra Östersjöns vattendistrikt. Det innebär att det för de flesta sjöar, större vattendrag, kustvatten och vissa grundvattenförekomster fastställdes kvalitetskrav för vattenmiljöerna. Av åtgärdsprogrammet framgår vilka åtgärder som behöver vidtas, samt tidpunkt och den myndighet/kommun som är ansvarig för respektive åtgärd. Miljökvalitetsnormerna finns publicerade i Stockholms läns författningssamling (O1FS 2010:65). Vattenmyndighetens beslut om miljökvalitetsnormer m.m. finns tillgängligt på vattenmyndigheternas webbplats.

Uppgifter om enskilda vattenförekomster finns i databasen VISS - *Vatteninformationssystem Sverige*.

Icke försämringskravet och förbättringspotential

EU-domstolen har i ett så kallat förhandsbesked, den s.k. Weserdomen C-461/13, klargjort vilka skyldigheter vattendirektivet medför för medlemsstaterna och hur begreppet försämring av status ska tolkas. Domen har direkt effekt och har fått följder för tillämpningen av miljökvalitetsnormerna. Begreppet ska tolkas på så sätt att en försämring anses ske så snart statusen hos minst en kvalitetsfaktor försämras en klass, exempelvis från god till måttlig eller från måttlig till otillfredsställande. Detta gäller även om den sammanvägda statusen inte försämras. Försämringsförbudet gäller alltså på kvalitetsfaktornivå. Om en kvalitetsfaktor däremot redan är klassad som dålig, d.v.s. den sämsta statusklassen, får ingen försämring ske ens på parameternivå.

Weserdomen har lett till ändringar i miljöbalken gällande miljökvalitetsnormer för vatten. Ändringarna innebär bl.a. att en kommun inte får tillåta att en verksamhet eller en åtgärd om denna ger upphov till en sådan ökad förorening som innebär att vattenmiljön försämras på ett otillåtet sätt. Åtgärden är inte heller tillåten om den äventyrar möjligheten att uppnå den status som vattnet ska ha enligt en miljökvalitetsnorm. Den så kallade rimlighetsavvägningen i miljöbalken gäller inte längre miljökvalitetsnormer för vatten enligt 5 kap. 4 och 5 §§ lagen om ändring i miljöbalken (2018:1407).

Ytvatten

Statusen för ytvattenförekomster anges som kemisk och ekologisk. Den ekologiska statusen omfattar tre kvalitetsfaktorer, som i prioriterad ordning klassificeras i en femgradig skala.

- **Biologiska kvalitetsfaktorer:** Eftersom syftet med vattenförvaltningen är att biologin ska må bra väger biologiska kvalitetsfaktorer tyngst och ska klassificeras först. Några exempel på biologiska kvalitetsfaktorer är fisk och bottenfauna.
- **Fysikalisk-kemiska kvalitetsfaktorer:** Om de biologiska kvalitetsfaktorerna visar minst god status behöver resultatet stödjas av fysikalisk-kemiska faktorer. Exempel på fysikalisk-kemiska kvalitetsfaktorer är näringsämnen och särskilda förorenande ämnen.

- **Hydromorfologiska kvalitetsfaktorer:** Om både de biologiska och fysikalisk-kemiska kvalitetsfaktorerna visar hög status behöver resultatet stödjas av hydromorfologiska kvalitetsfaktorer. Dessa omfattar till exempel konnektivitet och morfologiskt tillstånd.

Respektive kvalitetsfaktor bedöms utifrån ett antal parametrar.

Grundvatten

För att en grundvattenförekomst ska uppnå god kvantitativ status får inte uttagen vara större än nybildningen av grundvatten, eller så stora att flödesriktningar ändras så att saltvatten eller andra föroreningar kan tränga in. Grundvattennivån får inte heller förändras så att det medför att god ekologisk status inte nås i ytvatten som är förbundna med grundvattenförekomster eller att grundvattenberoende terrestra ekosystem (ekosystem på land) tar skada.

Kemisk status i grundvatten bestäms enligt riktvärden i SGUs föreskrifter om miljökvalitetsnormer och statusklassificering för grundvatten (SGU-FS 2013:2).

Kustvatten

För att nå god miljöstatus har elva svenska miljökvalitetsnormer för havsmiljön fastställts. Målsättningen har varit att utforma miljökvalitetsnormer som motsvarar alla de belastningar som inledningsvis bedömdes påverka miljön. Dessa omfattar belastning i form av näringsämnen, farliga ämnen, främmande arter, uttag av arter, fysisk påverkan på havsbottnar och avfall i havsmiljön. Miljökvalitetsnormer och indikatorer för havsmiljön fastställs genom Havs- och vattenmyndighetens föreskrift HVMFS 2012:18, bilaga 3. Bakgrunden till normerna och indikatorerna beskrivs i rapporten "God havsmiljö 2020, Marin strategi för Nordsjön och Östersjön Del 2: God miljöstatus och miljökvalitetsnormer".

Dagvatten

Markanvändningen har betydelse för utsläppen till recipienter, vattenförekomster och möjligheten att följa miljökvalitetsnormerna (MKN). Ofta kommer dagvatten i konflikt med MKN.

Dagvattenfrågan löses stegvis genom planeringsprocessen. I översiktsplanen ska det framgå var storskaliga dagvattenanläggningar planeras, samt strategier för dagvattenhantering. Boverket har tagit fram en vägledning för dagvatten i detaljplan som även tar upp hantering av dagvatten på den översiktliga planeringsnivån. Omhändertagande av dagvatten är också en klimatanpassningsåtgärd. Ofta kan ytor för dagvattenåtgärder vara mångfunktionella.

TIPS

MKN vatten

- Den fysiska planeringen kan bidra till förbättrad status i både yt- och grundvatten. En nyckelfaktor är att planera för en robust dagvattenhantering i både redan bebyggda områden och nya exploateringsområden. Integrera arbetet med klimatanpassning (risken för skyfall och översvämning) och beakta risken för diffusa utsläpp exempelvis från förorenade områden. Om kommunen identifierar att det finns en konflikt mellan behov av exploatering och utbyggnad av verksamheter som leder till försämring av status eller äventyrande av miljökvalitetsnormer för vatten kan kommunen överväga att skapa ett så kallat "utsläppsutrymme". Det görs genom att utöva tillsyn över pågående verksamheter, se över utsläppsvillkor och överväga att ompröva pågående verksamheter.
- Kartlägg och redovisa tydligt statusen för kommunens vatten med hjälp av databasen VISS.
- Analysera miljöproblemen i de vatten som inte når god status. Lokala åtgärdsprogram för vatten kan vara värdefulla underlag till översiktsplanen.
- Det ska framgå av översiktsplanen hur kommunen avser att följa MKN och vilka åtgärder som ska vidtas så att miljökvalitetsnormerna kan följas. Integrera relevanta åtgärder från Vattenmyndighetens åtgärdsprogram för de vattendistrikt som kommunen berörs av.

>> **Vägledande dom från EU**

>> **Vattenmyndigheterna**

>> **Förvaltningsplan 2016-2021 för Norra Östersjöns vattendistrikt**

>> **VISS**

>> **Handbok för strategisk kommunal vattenplanering, Life IP, Rich Waters**

>> **MKN vatten - vägledning för fysisk planering, Länsstyrelsen Stockholm, Stockholms stad och Upplands Väsby kommun**

>> **Dagvatten i planeringen på PBL Kunskapsbanken**

>> **Havs- och vattenmyndighetens föreskrifter (HVMFS 2012:18) om vad som kännetecknar god miljöstatus samt miljökvalitetsnormer med indikatorer för Nordsjön och Östersjön**

>> **God havsmiljö 2020, Marin strategi för Nordsjön och Östersjön Del 2, HaV**

Miljökvalitetsnormer – fisk- och musselvatten

Miljökvalitetsnormer för fisk- och musselvatten har fastställts enligt Fisk- och musselvattendirektivet. Direktivet är implementerat i svensk lag genom förordningen om Fisk- och musselvatten (SFS 2001:554). Mälaren är det enda område i Stockholms län som omfattas av normerna (Naturvårdsverkets författningssamling NFS 2002:6). Mälaren behöver skyddas eller förbättras för att upprätthålla livskraftiga fiskbestånd i enlighet med fiskvattendirektivet (78/659/EEG). I förordningen finns både gränsvärdesnormer, som inte får överskridas eller underskridas samt värden som ska eftersträvas (målsättningsnormer) för olika ämnen som på ett negativt sätt kan påverka fisk, som bland annat temperatur, syre, pH, ammoniak, ammonium, suspenderat material, koppar och zink. Gränsvärdena får överskridas eller underskridas endast om vattnet på naturlig väg har tillförts ämnen från omgivande mark (6 §).

STRANDSKYDD – LANDSBYGDSUTVECKLING I STRANDNÄRA LÄGEN

Enligt 7 kap. 18 e § MB har kommunerna möjlighet att i översiktsplanen peka ut områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen s.k. LIS områden. Bestämmelserna får enligt propositionen (prop. 2008/09:119, sid 110-111) däremot inte tillämpas i kust- och skärgårdsområdet i Stockholms län och ska tillämpas med viss begränsning vid Mälaren. Vidare är bestämmelsen enbart tillämplig i områden som har liten betydelse för att tillgodose strandskyddets syften i eller i närheten av tätorter. Av länsstyrelsens granskningsyttrande över utställd översiktsplan ska det framgå om redovisningen av områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen inte är förenlig med 7 kap. 18 e § första stycket MB.

Syftet med bestämmelserna är att stimulera lokal och regional utveckling i områden som har god tillgång på strandområden och där viss byggnation kan ske utan att strandskyddets syften åsidosätts. En avvägning måste emellertid också alltid göras mellan det långsiktiga strandskyddsintresset och intresset av att använda en mindre del av stränderna för att stimulera utvecklingen. Reglerna om hushållning med mark- och vattenområden i 3 och 4 kap. MB ger enligt propositionen prop. 2008/09:119, sid 109) vägledning kring vilka områden som kan vara lämpliga för lättnader i strandskyddet. En restriktivare syn bör gälla i fråga om områden som har stora värden för djur- och växtlivet eller för allmänhetens friluftsliv samt i områden där bebyggelsestrycket är högt. Länsstyrelsen anser, i likhet med regeringens uttalanden i förarbetena (prop. 2008/09:119, s 109), att LIS-områden inte bör utpekas i områden med utvidgat strandskydd, i områden som omfattas av andra områdesskydd enligt miljöbalken (t.ex. naturreservat, kulturresevat eller vattenskyddsområde) eller inom områden som utgör riksintressen för naturvård, friluftsliv eller kulturmiljövård enligt 3 kap. 6 § MB.

I informationsbladet Landsbygdsutveckling i strandnära lägen vid Mälaren har länsstyrelserna runt Mälaren utifrån lagstiftning och förarbeten gjort en tolkning av vad bestämmelserna om LIS-områden kring Mälaren kan innebära.

I Naturvårdsverkets och Boverkets vägledning "*Strandskydd – en vägledning för planering och prövning*" finns också vägledning om att peka ut LIS-områden. Proposition 2008/09:119 ger också stöd i tillämpningen av 7 kap. 18 e § MB.

Läs mer om strandskydd i del 4 Allmänna intressen: strandskydd.

TIPS

LIS-områden

- Vid utpekande av LIS-områden ska det i översiktsplanen finnas ett resonemang om vilka områden i kommunen som utgör landsbygd.
- Motiven till utpekandet av LIS-områdena, utifrån angivna förutsättningar i bestämmelserna ska tydligt framgå av översiktsplanen.

>> Informationsblad LIS vid Mälaren

>> Strandskydd – en vägledning för planering och prövning, Naturvårdsverket

MELLANKOMMUNAL SAMORDNING

Enligt 2 kap. 3 § första stycket plan- och bygglagen ska hänsyn tas till mellankommunala och regionala förhållanden vid planläggning. Detta innebär att kommunen inte bara ska ta hänsyn till förhållandena i angränsande kommuner utan också till behovet av samverkan och samarbete i ett bredare regionalt perspektiv.

I Stockholmsregionen är behovet av att samordna frågor om mark- och vattenanvändning stort. Det gäller både mellan kommuner och regionalt. Avsikten med plan- och bygglagens bestämmelse gällande mellankommunal samordning i 3 och 5 kap., och om länsstyrelsens tillsyn i 11 kapitlet 10 §, är att länsstyrelsen ska kunna bevaka att de planer som kommunerna tar fram är förenliga i förhållande till varandra. Att bevaka att de kommunala planerna är förenliga med regionplanen hamnar också under dessa bestämmelser. Sedan 2018 gäller att om översiktsplanen avviker från regionplanen så ska det framgå av planen på vilket sätt den gör det och skälen för detta (3 kap. 5 § punkt 8 PBL).

Boverket har under 2020 tagit fram en ny vägledning för mellankommunal samordning i planeringen. När mellankommunala och regionala frågor hanteras i planeringsprocessen är översiktsplanen och regionplanen viktiga. Genom att berörda kommuner ingår som samrådsparter när kommunen tar fram sin översiktsplan säkras insyn från de parter som kan ha invändningar. Detta skapar förutsebarhet inför detaljplaneringen.

Boverket konstaterar att lagen inte räknar upp vilka frågor som ingår i ingripandegrunden om mellankommunal samordning, men att viss vägledning kan hämtas från lagens förarbeten och från regeringens avgöranden. Boverket har valt att dela upp frågor som aktualiserar kravet på samordning i tre kategorier. Notera att uppräkningslistan inte är uttömmande utan det kan finnas fler exempel.

- Verksamheter med stor omgivningspåverkan
- Områden som är känsliga för påverkan
- Regionala strukturfrågor

>> Tillsynsvägledning mellankommunal samordning, Boverket

Regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen, RUFS 2050

Den regionala utvecklingsplanen för Stockholmsregionen RUFS 2050 antogs av Landstingsfullmäktige den 12 juni 2018.

En regionplan ska enligt 7 kap. 2 § PBL vara vägledande för beslut om översiktsplaner, detaljplaner och områdesbestämmelser. Regionplanen ska ange grunddragen för användningen av mark- och vattenområden och riktlinjer för lokalisering av bebyggelse och byggnadsverk som har betydelse för länet. Den ger möjlighet för kommunerna att se sin planering i ett regionalt sammanhang. I en storstadsregion som Stockholm är det särskilt viktigt att regionala hänsyn tas i den kommunala planeringen.

- Bebyggelsestruktur
- Transportinfrastruktur
- Teknisk infrastruktur
- Gods- och logistikstruktur
- Grön- och blåstruktur
- Landsbygdens och skärgårdens struktur
- Säkerhet och beredskapsfrågor som t.ex. farliga verksamheter och transportleder för farligt gods
- Klimatanpassningsfrågor, som t.ex. översvänningsområden
- Bostadsförsörjning

Länsstyrelsen ser den regionala utvecklingsplanen som ett uttryck för vad som är lämplig samordning av mark- och vattenanvändning i länet med mellankommunal räckvidd.

>> RUFS 2050

De regionala grönkilarna

De gröna kilarna är en viktig del av regionplanens struktur. De utgör en sammanhängande struktur av områden med höga rekreations-, natur- och kulturmiljövärden och utgör en del av länets gröna infrastruktur. De bildar en väv av grönska och vatten i anslutning till bebyggelsestrukturen och ger god tillgång till tätortsnära natur. De innehåller flera ekosystemtjänster som är viktiga att bevara och utveckla, inte minst som resurs för klimatanpassning. Länsstyrelsen har tagit fram en handlingsplan för grön infrastruktur i Stockholms län som presenterar kunskapsunderlag och förslag på åtgärder som behövs för att bibehålla och utveckla biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Handlingsplanen kompletterar grönstrukturen i RUFS 2050 med fördjupad kunskap om förutsättningarna för biologisk mångfald och ekosystemtjänster, med särskilt beaktande av hur de är beroende av ett sammanhängande landskap för sin funktion. Läs mer om grön infrastruktur i del 4, avsnitt "Grön infrastruktur".

Lokalisering av ny bebyggelse, anläggningar och verksamheter bör undvikas i de gröna kilarna. Särskilda kvaliteter som bör uppmärksammas är tysta områden, vattenområden och stränder. Områden som knyter samman gröna kilar med lokal grönstruktur bör stärkas.

Vid planering inom en grönkil bör konsekvenserna av planen bedömas i ett större sammanhang. Den sammantagna effekten av tidigare antagna och pågående planer (inklusive planer som kommunen vet kommer att påbörjas) inom den berörda delen av grönkilen bör analyseras.

>> [Regional grönstruktur, Region Stockholm](#)

>> [Tätortsnära natur, Region Stockholm](#)

>> [Gröna kilar, Region Stockholm](#)

>> [Upplevelsevärden i Stockholmsregionens gröna kilar, Story Map, Region Stockholm](#)

>> [När, vad och hur? Svaga samband i Stockholmsregionens gröna kilar, Region Stockholm](#)

>> [Grönstruktur och landskap i regional utvecklingsplanering, Region Stockholm](#)

>> [Ekosystemtjänster i Stockholmsregionen, Region Stockholm](#)

HÄLSA OCH SÄKERHET (MILJÖ- OCH RISKFAKTORER)

Vid planläggning, liksom i ärenden om bygglov eller förhandsbesked, ska bebyggelse och byggnadsverk enligt plan- och bygglagen lokaliseras till mark som är lämpad för ändamålet med hänsyn till bland annat människors hälsa och säkerhet, och till risken för olyckor, översvämning och erosion.

Översiktsplaneringen är viktig i arbetet med att minska riskerna i en kommun då de övergripande övervägandena för lokalisering av ny bebyggelse m.m. sker i översiktsplanen. Att beakta risker i ett tidigt skede bidrar till en hållbar samhällsplanering.

I arbetet med en ny översiktsplan är det viktigt att inventera vilka riskobjekt som kan påverka omgivningen. Exempel på riskobjekt är:

- förorenade områden
- skredriskområden
- översvämningsområden
- transportleder för farligt gods
- petrokemiska anläggningar
- tunnlar
- flygplatser
- sjöfart
- hantering av farliga kemikalier
- industrianläggningar

Det är lämpligt att redovisa dessa i översiktsplanen för att ge en samlad bild över riskerna i kommunen. Kommunen bör även redovisa hur man avser att hantera dessa risker, det vill säga om riskerna kan accepteras eller om man avser att vidta förebyggande eller andra riskreducerande åtgärder.

2018 infördes ett tillägg i PBL som innebär att det av översiktsplanen ska framgå kommunens syn på risk för skador på den byggda miljön som kan följa av översvämning, ras, skred och erosion samt på hur sådana risker kan minska eller upphöra (3 kap. 5 §). Se avsnitt "Klimatanpassning" för mer information.

Risk- och sårbarhetsanalyser

Enligt lagen (2006:544) om kommuners och landstings åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap ska kommunen analysera vilka extraordinära händelser som kan inträffa i kommunen och sammanställa resultatet i en risk- och sårbarhetsanalys. I risk- och sårbarhetsanalysen skall kommunen redogöra för de risker som har identifierats och analyserats, för såväl kommunens verksamhet som för det geografiska området. Analysen ska också innehålla de behov av åtgärder som finns. Med beaktande av risk- och sårbarhetsanalysen ska kommunen också fastställa en plan för hur de skall hantera extraordinära händelser.

Länsstyrelsen upprättar vartannat år en regional risk- och sårbarhetsanalys, som grundas på kommunernas egna analyser. Analysen består av två delar:

- Myndighetsspecifik risk- och sårbarhetsanalys. Denna berör endast risker kopplade till myndigheternas egna verksamheter och är för internt bruk.
- Risk- och sårbarhetsanalys för det geografiska området. Denna berör de risker som finns inom det geografiska området (länet). Fokus är på regionalt särskilt samhällsviktiga verksamheter och beroendekedjor.

TIPS

Hälsa och säkerhet

- Översiktsplanen bör visa en samlad bild över risker i kommunen, som underlag behövs en inventering av riskobjekt och skyddsobjekt i kommunen. Åtgärder som är relevanta i ett översiktsplaneringsperspektiv och som ska vidtas för att utesluta att människor utsätts för skadliga luftföroreningar, kemiska ämnen, ljudnivåer, radonhalter eller andra oacceptabla hälso- eller säkerhetsrisker bör framgå av planen.
- Relevanta avsnitt ur kommunens risk- och sårbarhetsanalyser kan presenteras i översiktsplanen för att visa de mest påtagliga riskfaktorerna i kommunen.
- Räddningstjänsten har god kunskap om olycksrisker. Denna kunskap är värdefull i arbetet med fysisk planering.
- Myndigheten för samhällsskydd och beredskap och Statens geotekniska institut har kunskap om naturolyckor (ras, skred, översvämning och erosion) som är värdefull i arbetet med fysisk planering.

Buller

Buller definieras som oönskat ljud och är den miljöstörning som berör flest människor i Sverige. Buller kan ge hörselskador och försämrad inlärning och prestation, men även andra besvärreaktioner, sömnstörningar samt en ökad risk för kardiovaskulära och metabola sjukdomar. Omgivningsbuller är buller från flygplatser, industriell verksamhet, spårtrafik och vägar.

Länsstyrelsen vill lyfta vikten av att systematiskt hantera bullerproblematik, särskilt när det gäller boendemiljöer, skolor och förskolors utemiljöer samt i parker och rekreationsområden. Översiktsplanen ger möjlighet att redan i tidiga skeden synliggöra förutsättningarna för framtida utbyggnadsområden i bullerutsatta lägen.

Omgivningsbuller

Den 2 januari 2015 skedde samordnade ändringar i miljöbalken och plan- och bygglagen gällande bostadsbyggande i bullerutsatta områden. Enligt ändringarna ska de bullernivåer som godtas i planläggning och bygglov även godtas vid tillsyn och tillståndsprövning enligt miljöbalken. Ändringarna innebar bland annat nya krav i plan- och bygglagen gällande omgivningsbuller vid lokalisering, utformning och placering av bostadsbyggnader. Det ställs dessutom nya krav i plan- och bygglagen på redovisning av bullervärden vid planläggning och bygglovsprövning.

Förordningen (2015:216) om trafikbuller vid bostadsbyggnader trädde i kraft den 1 juni 2015. Förordningen ändrades den 1 juli 2017 (SFS 2017:359). Förordningen innehåller riktvärden för utomhusbuller från spår-, väg- och flygtrafik vid bostadsbyggnader. Dessa riktvärden ska tillämpas vid bedömning av om kravet på förebyggande av olägenhet för människors hälsa avseende trafikbuller är uppfyllt vid detaljplaneläggning, bygglov (utanför detaljplan) samt vid förhandsbesked. Förordningen ska tillämpas i ärenden som påbörjats från och med den 2 januari 2015. Förordningen innebär bland annat att högre ljudnivåer i vissa fall tillåts utanför fasad, men också att lägre ljudnivåer bör klaras vid uteplats. För ärenden som påbörjats före 2 januari 2015 ger Boverkets allmänna råd om buller i planeringen 2008:1 vägledning.

Trafikverket bidrar med underlag om trafikala förutsättningar för att beräkna buller, luftkvalitet och annan miljöpåverkan kopplat till trafik på statliga vägar.

Omgivningsbuller från industriell verksamhet och annan verksamhet

Boverket och Naturvårdsverket har tagit fram vägledningar för industribuller och annat verksamhetsbuller för att underlätta kommuners och länsstyrelserns arbete.

Boverket har år 2020 tagit fram allmänna råd och uppdaterat vägledningen. Nu gäller: "Omgivningsbuller från industriell verksamhet och annan verksamhet med likartad ljudkaraktär – en vägledning", rapport 2020:8. Boverkets allmänna råd finns i Boverkets författningssamling: "Boverkets allmänna råd om omgivningsbuller utomhus från industriell verksamhet", BFS 2020:2. De allmänna råden innehåller generella rekommendationer om hur någon lämpligen kan eller bör handla för att uppfylla bestämmelser om omgivningsbuller i plan- och bygglagen (2010:900). Avsikten med de allmänna råden och vägledningen är att ge stöd vid planläggning och byggande av bostäder i områden som är utsatta för buller från industriell verksamhet m.m. och underlätta en enhetlig och rättssäker tillämpning av plan- och bygglagen.

Naturvårdsverkets vägledning ger stöd vid prövning och tillsyn enligt miljöbalken. Olika riktvärden för olika delar av dygnet och för ljud av olika karaktär tas upp. I vägledningen anges bland annat riktvärden för bedömning av om olägenhet för människors hälsa i bostäder, vårdlokaler, skolgårdar och förskolor.

TIPS

Buller

- I översiktsplanen bör områden störda av omgivningsbuller identifieras. Det gäller såväl från infrastruktur, såsom väg, flyg, båttrafik och hamnar som från andra verksamheter. Med en tydlighet kring var det finns en bullerproblematik ges tidiga signaler om vilken markanvändning som är lämplig och var det krävs varsamhet eller särskilda åtgärder i detaljplaneringen. För bebyggelse nära väg med tung trafik behöver även risken för vibrationer beaktas.

>> **Buller vid detaljplanering på PBL Kunskapsbanken**

>> **Förordning (2015:216) om trafikbuller vid bostadsbyggnader**

>> **Boverkets allmänna råd (2020:2) om omgivningsbuller utomhus från industriell verksamhet och annan verksamhet med likartad ljudkaraktär**

>> **Trafikbuller och planering**

>> **Trafikbuller och planering 3 - ljudkvalitetspoäng**

>> **Trafikbuller och planering 4**

>> **Trafikbuller och planering 5**

>> **Boverkets uppdaterade vägledning om omgivningsbuller från industriell verksamhet, Rapport 2020:8**

>> **Vägledningen från Naturvårdsverket (2015-04)**

>> **Trafikverkets arbete med buller i remissärenden, Trafikverket**

Farlig verksamhet

Enligt lagen om skydd mot olyckor (2003:778) ska verksamheter som innebär fara för olyckor som kan orsaka allvarliga skador på människor eller miljön, klassas som s.k. farlig verksamhet. Länsstyrelsen ansvarar för klassningen men kommunen ansvarar för tillsynen.

Länsstyrelsen rekommenderar att kommunen tar ställning till störningar och risker från verksamheter som hanterar någon form av farliga ämnen eller bedriver farlig verksamhet. Störningar och risker från verksamheter och lämpliga skyddsavstånd bör beskrivas. *”Bättre plats för arbete”* (Boverkets allmänna råd 1995:5) är knuten till gamla plan- och bygglagen och delar av den är inaktuell. Rekommenderade skyddsavstånd kan ändå utgöra vägledning för kommunens ställningstagande i vad som kan anses vara tillräckliga skyddsavstånd för att bland annat garantera människors säkerhet.

Det är viktigt att befintliga verksamheter ges stabila planeringsförutsättningar och att hänsyn tas till deras gällande miljötillstånd. Farliga verksamheter kan innebära anläggningar där det hanteras stora mängder kemikalier eller andra verksamheter som av andra skäl medför risker för allvarliga skador på människor eller miljön. För att säkerställa invånarnas säkerhet är det viktigt att kommunen tar ställning till hur olika riskkällor ska hanteras i den fysiska planeringen.

I MSBs kartportal finns information om var de anläggningar som omfattas av Sevesodirektivet finns. Dessa anläggningar kräver särskild hänsyn i detaljplaneringen (4 kap. 2 § PBL).

Lagen om skyldighet att tillhandahålla förnybara drivmedel (2005:1248), som t.ex. biogas och E85, medför att det ska förutsättas att drivmedelsstationer kan hantera alla typer av drivmedel. Olika typer av drivmedel ställer olika krav på riskhänsyn. Länsstyrelsen anser därför att det är bra om kommunen tar fram ett underlag som visar vilka drivmedelsstationer som eventuellt kan anses olämpliga för vissa typer av drivmedel. Framför allt med avseende på drivmedelsstationens lokalisering i förhållande till närliggande bebyggelse, men också på grund av de nya transporter som bensinstationen skulle komma att generera.

TIPS

Industri och farlig verksamhet

- Det bör framgå av översiktsplanen om verksamhetsområden är avsedda för småindustri eller för tyngre störande industriändamål.
- Översiktsplanen kan inkludera riktlinjer med hänsyn till verksamheter som kan utgöra en fara för sin omgivning vid en olycka.
- Bergtäkter och områden för upplag av bergmassor med möjlighet att ställa upp mobila krossar är exempel på verksamheter som behöver lämpliga skyddsavstånd till bebyggelse för att inte uppfattas som störande.
- Tillfartsvägar bör också beaktas i planeringen.

>> **MSBs kartportal**

>> **information om farlig verksamhet, MSB**

>> **Information om Seveso, MSB**

>> **Lagen om skydd mot olyckor (2003:778)**

>> **Lagen om åtgärder för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor**

>> **Förordningen om åtgärder för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor (2015:236)**

>> **Förordningen om utvinningsavfall (2013:319)**

Farligt gods

Transportleder för farligt gods är ett exempel på riskobjekt i kommunen. Länsstyrelsen i Stockholms län har i samråd med berörda myndigheter tagit fram rekommenderade vägar för transport av farligt gods inom Stockholms län. Rekommendationerna är avsedda för alla transporter av farligt gods enligt föreskrifter om transport av farligt gods på väg och i terräng (ADR-S) från MSB. Länsstyrelsen uppdaterar vid behov sammanställningen över rekommenderade vägar.

De rekommenderade vägarna är uppdelade på följande sätt:

- **Primära vägar** – Det primära vägnätet bildar stommen i det rekommenderade vägnätet och används för genomfartstrafik. Det går ofta stora mängder och olika typer av farligt gods på dessa vägar.
- **Sekundära vägar** – Det sekundära vägnätet är främst avsett för lokala transporter från det primära vägnätet och leverantör eller mottagare av farligt gods. Det sekundära vägnätet bör inte användas för genomfartstrafik.

Innanför tullarna i Stockholms stad råder förbud mot genomfartstransporter av farligt gods. Där råder även totalförbud mot transporter i tank eller tankcontainer som innehåller vissa gaser och brandfarliga vätskor, till exempel gasol och bensin. Vissa genomfartsleder är undantagna.

Bebyggelse intill leder med transporter av farligt gods

Transporter av farligt gods är en nödvändig del av samhället och innefattar bland annat drivmedel, sjukvårdsmateriel, reservkraftsdiesel, sprängmedel till byggprojekt och så vidare. Länsstyrelsen har arbetat fram riktlinjer för planläggning intill vägar och järnvägar där det transporteras farligt gods. Syftet med riktlinjerna är att förtydliga hur Länsstyrelsen i Stockholms län ser på risken för olyckor vid granskning av detaljplaner och översiktsplaner. Länsstyrelsen har även tagit fram förslag på en regional strategi för det rekommenderade vägnätet för farligt gods. Bakgrunden till uppdraget ligger bland annat i ett ökat intresse hos länets kommuner att i samband med detaljplanering förändra det rekommenderade vägnätet för transporter av farligt gods. Länsstyrelsen har i samband med detta identifierat ett behov av att skapa ett tydligare arbets- och förhållningssätt till frågorna. Inte minst för att hitta en mer strategisk ansats som möjliggör att frågorna hanteras med ett helhetsperspektiv snarare än i enskilda detaljplaner.

Kommunen har ett ansvar för att beakta risken för olyckor vid planläggning i närhet av vägar oavsett om de är rekommenderade leder för transport av farligt gods eller inte. Risken för olyckor ska beaktas om det är sannolikt att farligt gods transporteras på en väg eller järnväg i eller i närheten av ett planområde. Transport av farligt gods är tillåtet på alla vägar, om det inte finns en lokal trafikföreskrift som förbjuder det.

TIPS

Farligt gods

- Länsstyrelsen rekommenderar att kommunen följer den process för hantering av risker kring transportleder för farligt gods som beskrivs i Länsstyrelsens riskpolicy (Fakta 2016:6). Detta bör också framgå av översiktsplanen.
- Rekommenderade transportvägar för farligt gods och riskhanteringsområdet, 150 meter från transportled för farligt gods, bör redovisas i kartform.
- Trafikverket ger ut väginformationskartor där bland annat rekommenderade transportvägar för farligt gods samt förbudsvägar och förbudsområden för transporter av farligt gods är redovisade.
- Trafikverket bidrar med underlag om flöden av farligt gods, eller stödjer i bedömningen av omfattningen av farligt gods i de fall underlag inte finns, för det statliga vägnätet.

>> **Länsstyrelsens webbGIS: rekommenderade vägar och inskränkningar för transporter av farligt gods**

>> **Riktlinjer för planläggning intill vägar och järnvägar där det transporteras farligt gods, Fakta 2016:6, Länsstyrelsen Stockholm**

>> **Vägvalsstyrning för transport av farligt gods – en inriktning mot en regional strategi Länsstyrelsen Stockholm**

>> **Kartunderlag rekommenderade transportvägar för farligt gods, Trafikverket**

Överdäckningar

Idag pågår och planeras för flera projekt i Stockholms län där trafikleder byggs över i syfte att skapa ny mark att bebygga eller för att få bort barriärer i stadsmiljön. Projekt med överdäckning innehåller ofta flera komplexa frågeställningar. Leder som önskas överdäckas kan vara järnvägar eller vägar av riksintresse eller regionalt viktiga vägar. De kan även utgöra primära eller sekundära transportleder för farligt gods. Generellt bör framhållas att risk- och säkerhetsaspekter måste beaktas särskilt i planeringen. Detta gäller speciellt om bebyggelse avses placeras ovanpå överdäckningen. Länsstyrelsens erfarenhet är att överdäckningar med bebyggelse fordrar såväl tekniskt komplicerade som ekonomiskt dyra lösningar. Det kan även bli aktuellt med restriktioner för vissa transporter av farligt gods i vägtunnlar under en överdäckning. Då är det viktigt att även beakta behovet av alternativa vägar för dessa transporter.

Det är också viktigt att ta kontakt med berörda väghållare i tidigt skede för att diskutera förutsättningarna på platsen.

Förorenade områden

I arbetet med förorenade områden i exploateringsprojekt bidrar Länsstyrelsen med information och kunskap i frågor som rör människors hälsa. Länsstyrelsen vill understryka vikten av att samråda internt i kommunen för att inhämta lokal information om förorenade områden. En redogörelse av informationen i ett tidigt planskede, med ett tydligt ställningstagande för hur kommunen avser att hantera en föroreningsituation, effektiviserar planprocessen.

I många fall medför föroreningar i mark, byggnader, vatten och sediment en risk för oönskade effekter på hälsa och miljö. Ändrad markanvändning kan medföra att exponering och spridning av föroreningar ändras, vilket i sin tur gör att riskerna ökar. För att eliminera dessa risker behöver undersökning och eventuella efterbehandlingsåtgärder genomföras. Vägledning för hur detta bör genomföras finns på Naturvårdsverkets webbplats.

Kommunernas miljökontor har en förteckning över fastigheter som är eller kan vara förorenade bland annat på grund av den verksamhet som tidigare legat på platsen.

Länsstyrelsens databas över förorenade områden

Information om förorenade områden lagras i en databas, EBH-stödet. Databasen uppdateras fortlöpande när nya relevanta uppgifter tillkommer, till exempel i samband med utförda provtagningar eller saneringar. Databasen utgör ett underlag för prioriteringar för arbetet med förorenade områden men är även ett viktigt planeringsunderlag. Länsstyrelsen gör årligen ett utdrag ur Länsstyrelsens databas (EBH-stödet), som översänds till respektive miljökontor.

Länsstyrelsens branschinventeringar

Mellan åren 1999 och 2015 utförde länsstyrelserna ett omfattande inventeringsarbete av misstänkt förorenade områden. Arbetet finansierades med statliga medel. Identifiering av förorenade områden har gjorts i länets alla kommuner. Uppgifterna finns hos respektive kommun. Det är önskvärt att dessa data tillgängliggörs för planarbete, t.ex. som kartsikt. Utdrag ur Länsstyrelsens samlade databas för eventuellt förorenade områden visar att det i dagsläget finns ett mycket stort antal potentiellt förorenade områden i länet.

Länsstyrelsen tar varje år fram ett regionalt program för efterbehandling av förorenade områden. Programmet tas fram i samråd med länets kommuner och lämnas till Naturvårdsverket. Det regionala programmet redovisar läget i länet, mål, strategi och organisation. Det redovisar också vad som har gjorts, hur arbetet prioriteras och kommande insatser.

Bidrag inför bostadsbyggande

Regeringen har avsatt 260 miljoner kronor årligen för att stödja sanering av förorenad mark för bostadsbyggande. Syftet är att skapa förutsättningar för fler bostäder samtidigt som riskerna med föroreningar som påverkar människors hälsa och miljön reduceras. Satsningen löper parallellt med det nuvarande statsstödet för efterbehandling av förorenade områden. En separat förordning reglerar hur anslaget får användas.

TIPS

Förorenade områden

- En kartläggning av förorenade områden i kommunen bör redovisas i översiktsplanen. Särskilt viktigt är det att uppmärksamma föroreningar inom områden som ska bebyggas eller där markanvändningen ska ändras i framtiden.
- Översiktsplanen bör ange riktlinjer för hur man inom kommunen ska hantera förorenade områden i det fortsatta arbetet med detaljplanering och lovgivning. Riktlinjerna kan exempelvis vara konkreta lokaliseringsprinciper eller utredningskrav. De ska ge vägledning för andra, till exempel exploatörer, om vad som kan komma att krävas av dem exempelvis i samband med byggprojekt.
- I tillämpliga fall bör det beaktas att klimatförändringar med ökad nederbörd och skyfall kan påverka spridningsbilden.
- Kunskapen om föroreningssituationen förändras snabbt. Länsstyrelsen och kommunens miljökontor har tillgång till den nationella databasen för potentiellt förorenade områden, det så kallade EBH-stödet.

>> [Om förorenade områden på Naturvårdsverkets webbplats](#)

>> [Branschinventeringar på Länsstyrelsens webbplats](#)

>> [Regionalt program för efterbehandling av förorenade områden 2018–2020 i Stockholms län](#)

>> [Informationsbroschyr om sanering av förorenad mark, Naturvårdsverket](#)

>> [Läs mer om bidrag för sanering av förorenad mark för bostadsbyggande](#)

Översvämningar

Ny bebyggelse behöver lokaliseras, placeras och utformas så att den är lämplig med hänsyn till kommande klimatförändringar med avseende på risken för översvämning. I översiktsplanen ska kommunen redovisa sin syn på risken för skador på den byggda miljön till följd av översvämning, ras, skred och erosion som är klimatrelaterade, samt på hur sådana risker kan minska eller upphöra.

Översvämningsrisk Östersjön

Dagens forskning visar på att den globala havsnivån kan komma att höjas med 1 meter som en rimlig övre gräns under tidsperioden 1990–2100. Därefter kommer havet med stor sannolikhet fortsätta att stiga. I Stockholms län kompenseras en global havsnivåhöjning delvis av landhöjningen. Länsstyrelsens rekommendationer anger att ny bebyggelse och samhällsfunktioner av betydande vikt längs länets Östersjökust behöver placeras ovanför nivån 2,7 meter räknat i höjdsystem RH2000.

Bedömningsgrunderna för rekommendationerna utgår från SMHI:s regionala klimatsammanställning för Stockholms län 2010.

I översiktsplanen bör kommunen redovisa riktlinjer för hur planeringen av ny bebyggelse ska beakta förväntade höjda vattennivåer. Ny sammanhållen bebyggelse bör lokaliseras, placeras och utformas på ett sätt som innebär att samhällsstrukturen är hållbar över tid. Det är angeläget att samhällsviktiga funktioner inte lokaliseras till områden där det finns risk för översvämning idag eller i framtiden. Vid avsteg från riktlinjerna är det nödvändigt att ta fram riskanalyser för att minimera konsekvenserna av höga vattennivåer.

Översvämningsrisk Mälaren

I mars 2015 antogs nya rekommendationer för ny bebyggelse vid Mälaren. Rekommendationerna har tagits fram gemensamt av Länsstyrelserna runt Mälaren. Länsstyrelserna rekommenderar att ny sammanhållen bebyggelse samt samhällsfunktioner av betydande vikt behöver placeras ovan nivån 2,7 meter i RH2000. Enstaka byggnader av lägre värde bör placeras ovan nivån 1,5 meter i RH2000.

Översvämningsrisk sjöar och vattendrag

Länsstyrelsen har tagit fram rekommendationer för på vilka höjdnivåer ny bebyggelse får uppföras intill länets sjöar och vattendrag. Rekommendationerna utgår från risken för översvämning och gäller vid samtliga vattendrag och sjöar i länet förutom för Mälaren och för havet. Rekommenderad nivå för planläggning av ny bebyggelse beror på vilken sorts bebyggelse det är:

- Sammanhållen bebyggelse och samhällsfunktioner av betydande vikt behöver placeras ovanför nivån för ett beräknat högsta flöde.
- Enstaka byggnader av lägre värde behöver placeras ovan nivån för ett 100-års flöde.

Som ett stöd i kommunernas planering har Länsstyrelsen tagit fram rekommenderade lägsta nivåer för de tre största vattendragen i länet: Norrtäljeån, Tyresån och Oxundaån.

Översvämningsrisk skyfall

Som stöd för att hantera översvämningsrisk till följd av kraftig nederbörd eller skyfall har Länsstyrelsen tagit fram en skyfallskartering för majoriteten av länets centraltätorter. Skyfallskarteringen visar översvämningsrisk till följd av ett klimatanpassat 100- och 500-årsregn. Karteringen visar vattnets utbredning, vattendjup samt flödeshastighet. Karteringen ska skapa ett länsgemensamt kunskapsunderlag för att kunna hantera översvämningsrisker till följd av skyfall som kan uppstå i ett framtida klimat. Karteringen kan användas som planeringsunderlag för detaljplanering, översiktsplanering, riskhantering och beredskapsplanering. Skyfallskarteringen finns att ladda ner i Länsstyrelsens geodataportal.

Länsstyrelsen har tagit fram en länstäckande lågpunktskarta som visar potentiellt instängda områden i terrängen som vid kraftig nederbörd kan riskera att översvämmas. Karteringen tar inte tagit hänsyn till infiltration eller dagvattenssystemets kapacitet. Detta underlag kan användas som en aktsamhetskarta för var detaljerade utredningar behöver genomföras för områden som inte inkluderas i skyfallskarteringen. Lågpunktskartan går att ladda ner GIS-filer eller ta del av kartan i Länsstyrelsens webbGIS.

Länsstyrelsen i Stockholm har beslutat om rekommendationer för hantering av översvämning till följd av skyfall. Syftet är att ge kommunerna stöd i hur översvämning till följd av skyfall kan hanteras i samtliga skeden i planprocessen. Länsstyrelsen rekommenderar bland annat att ny bebyggelse planeras så att den inte tar skada eller orsakar skada vid en översvämning från minst ett 100-årsregn.

Kartering av översvämningsrisker

MSB har i arbetet med översvämningsförordningen pekat ut vattensystem i Sverige som har betydande översvämningsrisk. I Stockholms län finns fem vattensystem som har en betydande översvämningsrisk: Oxundaån, Tyresån, Bällstaån, delar av Mälaren och delar av Östersjön. MSB har låtit genomföra översiktliga översvämningskarteringar för dessa vattendrag med syftet att ge en överblick över vilka risker som finns för skador på människors hälsa, miljö, kulturarv och ekonomisk verksamhet längs de utpekade vattendragen.

Översvämningskarteringarna, riskhanteringsplanerna och riskkartorna finns tillgängliga genom MSBs portal för översvämningsshot.

TIPS

Översvämning

- Ny bebyggelse och infrastruktur behöver lokaliseras, placeras och utformas så att den är lämplig med hänsyn till kommande klimatförändringar.
- En riskbedömning avseende översvämningsrisker på översiktsplanenivå är ett viktigt underlag i arbetet med en ny översiktsplan. Risken för översvämning vid höga flöden i sjöar och vattendrag, vid höga havsnivåer samt risk för översvämning till följd av skyfall behöver inkluderas i bedömningen.
- I översiktsplanen ska kommunen redovisa sin syn på risken för skador på den byggda miljön till följd av översvämning, ras, skred och erosion som är klimatrelaterade, samt på hur sådana risker kan minska eller upphöra.
- I utformningen av utbyggnadsförslaget behöver kommunen ta hänsyn till och förebygga att planläggning kan påverka risken för översvämning av bl.a. näraliggande infrastruktur.
- Länsstyrelsens rekommenderar att kommunen tar fram en strategi för hur kommunen avser minska risken för översvämningsrisker till följd av skyfall.
- Det är bra om kommunen i översiktsplanen kan peka ut ytor som är reserverade för dagvattenhantering.
- Kommunen bör i översiktsplanen identifiera eventuella grund- och ytvattentäkter som kommer att påverkas av stigande havsnivå eller förändrade flöden i vattendrag.
- Det kan vara lämpligt att reservera mark i översiktsplanen för uppbyggnad av framtida översvämningskydd för att skydda översvämningshotade platser.
- Länsstyrelsen rekommenderar att kommunen redovisar en kartläggning av riskutsatta kulturmiljöer och enskilda byggnader med höga kulturhistoriska värden i översiktsplanen.

>> Klimatanpassning i fysisk planering

>> Checklista – klimatanpassning i fysisk planering

>> **Framtidsklimat i Stockholms län**

>> **Ett robust samhälle – regional handlingsplan för klimatanpassning i Stockholms län**

>> **Rekommendationer för lägsta grundläggningsnivå längs Östersjökusten i Stockholms län – med hänsyn till risken för översvämning**

>> **Översiktliga översvämningsskikt för Östersjön**

>> **Rekommendationer för lägsta grundläggningsnivå för ny bebyggelse vid Mälaren – med hänsyn till risken för översvämning**

>> **Rekommendationer för lägsta grundläggningsnivå längs vattendrag och sjöar i Stockholms län**

>> **Rekommendationer för hantering av översvämning till följd av skyfall**

>> **MSBs portal för översvämningsshot**

>> **Riskhanteringsplan – förordningen om översvämningssrisker, Länsstyrelsen Stockholm**

>> **Tillsynsvägledning naturolyckor, PBL kunskapsbanken**

Ras, skred och erosion

I översiktsplanen ska kommunen peka ut känsliga områden och kända riskområden avseende ras (inklusive bergras och blocknedfall), skred och erosion, i synnerhet områden med koppling till befintlig eller planerad bebyggelse. Nämda mark-förhållanden kan vara avgörande vid bedömning av framtida markanvändning. För vissa områden kan det vara bra att fördjupa analysen av dessa frågor i en fördjupning av översiktsplanen eller ett planprogram.

I översiktsplanen ska kommunen redovisa sin syn på risken för skador på den byggda miljön till följd av översvämning, ras, skred och erosion som är klimatrelaterade, samt på hur sådana risker kan minska eller upphöra.

För att stötta kommunernas arbete med klimatanpassning har fem myndigheter: Statens geotekniska institut (SGI), Statens geologiska undersökning (SGU), MSB, SMHI och Lantmäteriet tagit fram kartor med kartunderlag för ras, skred och erosion. Underlaget går till exempel att använda för att prioritera områden som är i behov av närmare undersökningar. En vägledning till kartunderlaget har också tagits fram och finns tillgänglig på SGIs webbplats - *Vägledning ras, skred och erosion*.

TIPS

Ras, skred och erosion

- Översiktsplanen bör innehålla en översiktlig redovisning av markens geologiska och geotekniska förhållanden. Geotekniska riskområden för ras, skred och erosion ska identifieras.
- I översiktsplanen bör kommunen ta ställning till hur markanvändningen ska planeras med hänsyn till riskområden för ras, skred eller erosion. Både utifrån befintlig situation och utifrån situationen vid ett förändrat klimat.
- I översiktsplanen ska kommunen också redovisa sin syn på risken för skador på den byggda miljön till följd av ras, skred och erosion som är klimatrelaterade, samt på hur sådana risker kan minska eller upphöra.
- I översiktsplanen ska kommunen också redovisa sin syn på risken för skador på den byggda miljön till följd av ras, skred och erosion som är klimatrelaterade, samt på hur sådana risker kan minska eller upphöra.

>> **Vägledning till kartunderlag om ras, skred och erosion, SGI**

>> **Kartvisningstjänst ras, skred och erosion, SGI**

>> **Vägledning om geotekniska säkerhetsfrågor i översiktsplaneringen, SGI**

>> **Kartläggning av kvicklera, SGI**

>> **Tema hälsa och säkerhet, Boverket**

>> **Förutsättningar för skred i finkornig jordart, handledning till karta, SGU**

>> **Förutsättningar för skred i finkornig jordart, kartvisare, SGU**

Radon

Radon utgör en olägenhet för människors hälsa och det finns alltid tillräckligt med radon i marken för att gällande gräns- och riktvärden för radon ska kunna överskridas i en byggnad, om konstruktionen är otät. Översiktsplanen bör innehålla en översikt av radonsituationen i kommunen och vilka åtgärder som bör vidtas i olika situationer. SGU rekommenderar att kommunen har en karta som visar på områden med särskilt hög radonrisk (högriskområden). I områden med förhöjd strålning från berggrunden kan också finnas risk för förhöjda halter av radon och uran i dricksvatten från enskilda brunnar.

4

ÖVRIGA ALLMÄNNA INTRESSEN

AV BETYDELSE FÖR ÖVERSIKTSPLANERINGEN

INLEDNING

Kommunen ska i sin översiktsplan redovisa för och precisera hur kommunen i sin planering tar hänsyn till de allmänna intressena. Kommunerna ska inte bara redovisa förekomster och påverkan utan också hur kommunen genom bedömningar och avvägningar säkerställer att hänsyn tas till de intressena. De allmänna intressena har olika vikt beroende på lokala förutsättningar i olika kommuner och ska preciseras så att en avvägning mellan dem underlättas i efterföljande planering. De allmänna intressena anges i 2 kap PBL.

NATURMILJÖ OCH SKYDDADE OMRÅDEN

Naturvårdsprogram

Naturvårdsprogrammen är ett viktigt underlag för att i översiktsplaneringen kunna hantera naturmiljöer med höga värden på en övergripande nivå. För att nationella och regionala mål inom naturvårdsområdet ska kunna få genomslag, behöver översiktsplaneringen baseras på relevant och aktuellt underlag. Om behov finns är det lämpligt att det kommunala naturvårdsprogrammet revideras inför att kommunen ska ta fram en ny översiktsplan. Områden som pekas ut i naturvårdsprogrammen bör anses omfattas av bestämmelserna i 3 kap 6 § första stycke MB och ska som sådant så långt som möjligt skyddas mot påtaglig skada.

Ekosystemtjänster

Ett tema inom miljömålen som också knyter an till sociala och ekonomiska mål för samhällsplaneringen är ekosystemtjänster. Ekosystemtjänster är alla produkter och tjänster som naturens ekosystem ger människan. Tjänsterna som kommer från ekosystemen ger oss bland annat pollinering, bullerdämpning, luft- och vattenrening, klimatreglering, markstabilisering, rekreation och välbefinnande. Ur ett landskapsantikvariskt (historiskt-kulturgeografiskt) perspektiv och på en mer kollektiv nivå kan upplevelsen av ett landskap/en miljö där till exempel försörjningsmöjligheterna varit goda, och där det finns tydliga tecken på tidsdjup, leda till positiva upplevelser såsom känslor av trygghet och tillhörighet.

Kommunen ska i planering och prövning ta hänsyn till allmänna intressen enligt 2 kap. PBL där beaktandet och utveckling av ekosystemtjänster kan vara både ett hänsynstagande och ett sätt att lösa anpassning till klimatförändringar, skapa förutsättningar för bättre hälsa och välbefinnande samt minska buller och luftföroreningar.

Boverket har tagit fram en handledning som tar upp hur ekosystemtjänster och stadsgrönska kan tas tillvara och integreras i planering, byggande och förvaltning av den byggda miljön i städer och tätorter.

Grön infrastruktur

Grön infrastruktur är den rumsliga förutsättningen för att ekosystemen ska kunna bibehålla livsviktig biologisk mångfald och leverera ekosystemtjänster. Grön infrastruktur är det nät av natur och vatten som behövs för att upprätthålla

3 KAP. 4 § PBL

Kommunen ska i översiktsplanen redovisa sin bedömning av hur skyldigheten att enligt 2 kap. PBL ta hänsyn till allmänna intressen vid beslut om användningen av mark- och vattenområden kommer att tillgodoses.

landskapets funktioner som livsmiljöer och spridningsvägar för växter och djur. Den gröna infrastrukturen bör beaktas både på en regional och lokal skala och bör samordnas med närliggande kommuner.

En fungerande grön infrastruktur förutsätter hänsyn till landskapets sammanhang när nya anläggningar, verksamheter och åtgärder planeras. Tillämpningen av de allmänna hänsynsreglerna (2 kap miljöbalken) och hushållningsbestämmelserna (3–4 kap miljöbalken) är därför centrala för att grön infrastruktur ska beaktas i markanvändningsbeslut. Flera av de rumsliga förutsättningarna för grön infrastruktur är allmänna intressen enligt 2 kap. PBL.

Länsstyrelsen har tagit fram en handlingsplan i tre delar för grön infrastruktur i Stockholms län som presenterar kunskapsunderlag och förslag på åtgärder som behövs för att bibehålla och utveckla biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Handlingsplanen beslutades i december 2018 och omfattar perioden 2019–2025. Handlingsplanen omfattar själva handlingsplanen samt en kartportal med kunskapsunderlag för grön infrastruktur och en kunskapssammanställning om länets förutsättningar.

Handlingsplanen kompletterar grönstrukturen i RUFS 2050 med fördjupad kunskap om förutsättningarna för biologisk mångfald och ekosystemtjänster, med särskilt beaktande av hur de är beroende av ett sammanhängande landskap för sin funktion.

Som ett komplement till handlingsplanen har Länsstyrelsen lagt upp en kartportal för att tillgängliggöra underlag som tagits fram i samband med handlingsplanen.

TIPS

Ekosystemtjänster och grön infrastruktur

- Kommunen bör ta fram egna fördjupade kunskapsunderlag om relevanta ekosystemtjänster och grön infrastruktur inför att en ny översiktsplan ska tas fram.
- Översiktsplanen bör innehålla ställningstaganden om hur förutsättningarna för ekosystemtjänster kan säkerställas.
- Översiktsplanen bör innehålla ställningstaganden om hur den gröna infrastrukturen ska bevaras och utvecklas. Det är användbart att också redovisa den gröna infrastrukturen på karta.
- I översiktsplanen bör områden som behöver insatser för att stärka den gröna infrastrukturen identifieras.

>> [Om ekosystemtjänster på PBL Kunskapsbanken, Boverket](#)

>> [Om grön infrastruktur på Länsstyrelsens webbplats](#)

>> [Handlingsplan för grön infrastruktur, Länsstyrelsen Stockholm](#)

>> [Kartportal grön infrastruktur, Länsstyrelsen Stockholm](#)

>> [Grön infrastruktur i Stockholms län, Bakgrund och tillstånd, Länsstyrelsen](#)

>> [Grön infrastruktur och fysisk planering, Naturvårdsverket](#)

>> [Om ekosystemtjänster, Naturvårdsverket](#)

Skyddade områden

Nationalparker

Ett större sammanhängande område av en viss landskapstyp i sitt naturliga tillstånd, eller i väsentligt oförändrat skick, kan avsättas som nationalpark. En förutsättning är att staten äger marken. Det finns idag 28 nationalparker i Sverige. Två av dem finns i Stockholms län: Tyresta nationalpark i Haninge och Tyresö kommuner, samt Ängsö nationalpark i Norrtälje kommun. I Naturvårdsverkets nationalparksplan från 2015, finns även området Nämöskärgården i Värmdö kommun redovisat som förslag till framtida nationalpark och Länsstyrelsen har i samarbete med Naturvårdsverket påbörjat arbete med detta.

Beslut om att inrätta nationalparker fattas av regering och riksdag. Naturvårdsverket utfärdar föreskrifter och skötselplan. Bestämmelser om nationalparker finns i 7 kap. 2 och 3 §§ MB samt i nationalparksförordningen (1987:938).

[>> Om nationalparker på Länsstyrelsens webbplats](#)

Natur- och kulturresevat

Naturresevat är den vanligaste formen för att skydda naturområden, och de kan bildas för att bevara biologisk mångfald, för att vårda och bevara värdefulla naturmiljöer eller för att tillgodose behovet av områden för friluftsliv. Kulturresevat är en liknande skyddsform, och ett sådant kan bildas för att skydda en miljö med särskilda kulturvärden. I Stockholms län finns ca 340 naturresevat, varav drygt 90 resevat är kommunala. Antalet kulturresevat är tre, varav två är kommunala. Syftet och föreskrifter för respektive område reglerar hur man ska förhålla sig för att bevara värdena i reservaten, vad som är förbjudet eller kräver tillstånd i reservatet. Den som meddelat föreskrifterna för området (Länsstyrelse eller kommun) kan pröva en planerad åtgärd/verksamhet genom dispens eller tillstånd. För dispens från föreskrivna förbud krävs alltid särskilda skäl.

[>> Om naturresevat på Länsstyrelsens webbplats](#)

[>> Om kulturresevat på Länsstyrelsens webbplats](#)

Skydd av tätortsnära natur

Länsstyrelsen har regeringens uppdrag att verka för att genomföra programmet för skydd av tätortsnära natur som blev klart 2003. Programmets syfte är att vara ett underlag för Länsstyrelsen, Region Stockholm i sin roll som regionplaneorgan, kommuner och andra aktörer i det fortsatta arbetet med att skydda den tätortsnära naturen. Programmet innehåller förslag till 71 nya naturresevat i Storstockholmsområdet. I dagsläget är 54 av programmets 71 föreslagna områden beslutade (ett ärende överklagat). Arbeta med reservatsbildning har påbörjats i åtta av de kvarstående områdena.

[>> Om skydd av tätortsnära natur på Länsstyrelsens webbplats](#)

Biotopskydd

Mindre områden som utgör livsmiljö för hotade djur- eller växtarter eller som annars är särskilt skyddsvärda kan förklaras som biotopskyddsområden. Vissa biotoper omfattas av ett generellt skydd, till exempel alléer och åkerholmar, medan andra skyddas genom särskilda beslut. Inom biotopskyddsområden får inga verksamheter bedrivas eller åtgärder vidtas som kan skada naturmiljön. Det finns dock undantag, exempelvis gäller bestämmelserna inte för mark och vattenområden i omedelbar anslutning till bebyggelse.

Länsstyrelsen får medge dispens från biotopskyddet om det finns särskilda skäl. Ett exempel på särskilt skäl kan vara trafiksäkerhet om ett träd riskerar att falla ner längs en väg i en allé. En prövning av om det finns särskilda skäl avgörs från fall till fall.

>> Om biotopskydd på Länsstyrelsens webbplats

Skyddade arter

Många arter är fridlysta och har ett starkt skydd genom artskyddsförordningen (2007:845). Skyddet innebär att inte bara arten utan också de miljöer som en skyddad art är beroende av för sin livscykel är skyddade.

ArtDatabankens rödlista är en sammanställning av arters status (utdöenderisk). Rödlistan är ett viktigt underlag för bland annat bedömning i ärenden enligt artskyddsförordningen. För ett urval av rödlistade arter tas särskilda åtgärdsprogram fram för åtgärder som syftar till att öka arternas möjlighet till fortlevnad (Åtgärdsprogram för hotade arter). Områden som inrymmer arter som är utrotningshotade ska enligt lagmotiven betraktas som ekologiskt särskilt känsliga områden enligt 3 kap 3 § MB. De ska så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan skada naturmiljön.

Bebyggelse och andra exploateringar riskerar att skada skyddade arters livsmiljöer, särskilt om kännedom saknas om var de finns. Information om var olika arter har observerats fås lämpligen från Artportalen. Observera att för känsliga arter krävs särskild behörighet eftersom vissa observationer måste hemlighållas.

Skyddsvärda träd

Skyddsvärda träd, ofta äldre grova träd såsom ekar och askar är mycket viktiga för den biologiska mångfalden i landskapet och bör i största möjliga mån bevaras. Förekomst av särskilt skyddsvärda träd finns i kartsikt som går att hitta i Länsstyrelsens webbGIS.

Nyckelbiotoper

Ett viktigt underlag för kännedom om skyddsvärda miljöer är Skogsstyrelsens och storskogsbrukets nyckelbiotopsinventering. Nyckelbiotopsinventeringen kartlägger skyddsvärda mindre skogsområden som innehåller eller skulle kunna innehålla rödlistade och ovanliga arter.

Våtmarker

Våtmarkers ekologiska och vattenhushållande funktioner påverkas av det omgivande landskapet. Många våtmarksarter är beroende av omgivande naturtyper under delar av sin livscykel. Kommunen bör ta ställning till vilket behov som finns av att återskapa/nyskapa våtmarker för att till exempel ge förutsättningar för bättre fågelliv, övriga naturvärden, rekreation, omhändertagande av dagvatten och förbättring av vattenkvaliteten i nedströms liggande sjöar och vattendrag. Möjligheterna att kombinera dessa intressen är oftast goda.

Vattenskyddsområden

Vattenskyddsområden inrättas för att ge ett långsiktigt skydd för vattenresurser som kan nyttjas som dricksvattentäkt. I Stockholms län finns drygt 90 vattenskyddsområden. En majoritet av dessa är inrättade för kommunala allmänna vattentäkter. Övriga är för privata och samfälliga vattentäkter.

Inom ett vattenskyddsområde finns bestämmelser för verksamheter och åtgärder som riskerar att förorena vattnet på både kort och lång sikt, exempelvis hantering av petroleumprodukter, kemikalier, spridning av bekämpningsmedel, schaktning och sprängning. Ett vattenskyddsområde och skyddsföreskrifter fastställs med stöd av miljöbalken. För de vattentäkter som inte har något skyddsområde, eller där skyddsområdet är gammalt, bör kommunen ta ställning till skyddsbehoven och i översiktsplaneringen se till att exploateringar och andra åtgärder inte påverkar täkterna på ett skadligt sätt.

I den regionala vattenförsörjningsplanen för Stockholms län sammanställs de vattentäkter/förekomster som är regionalt prioriterade och hur skyddsbehovet för dessa ser ut. Det kan till exempel gälla att ett vattenskydd behöver revideras eller att det saknas vattenskydd. En sammanställning över fler vattenförekomster/vattentäkter avseende till exempel kvalitet finns också i planen som bilaga.

>> Om vattenskyddsområden på Länsstyrelsens webbplats

>> Regional vattenförsörjningsplan för Stockholms län, 2018, Länsstyrelsen Stockholm

>> Vattenförsörjning i översikts- och detaljplanering, Boverket

>> Kartverket Skyddad natur, Naturvårdsverket

>> Miljödataportalen

Fredningsområden för fisk

Nedgången i kustfiskbestånden är ett stort problem för fisket i Stockholms skärgård. Det drabbar både yrkesfiske, husbehovsfiske, sportfiske och fisketurismnäringen. Att kunna bedriva ett långsiktigt och hållbart fiske i Stockholms skärgård är för Länsstyrelsen en prioriterad fråga. Länsstyrelsen har därför sedan 2004 arbetat med att avsätta fredningsområden för fisk i Stockholms skärgård. Arbetet sker i nära samarbete med Stockholms läns fiskeriförbund, Stockholms läns fiskevattenägareförbund, Sportfiskarna och Skärgårdsstiftelsen. Arbetet har resulterat i 25 fredningsområden i vikar spridda från norra till södra delen i skärgården. Därtill är vissa åmynningar avsatta som fredningsområden. En del av områdena sammanfaller med riksintresseområdena för yrkesfisket. I Fiskeguiden för Stockholms län finns information och kartor över fredningsområden för fisk.

>> Fiskeguiden för Stockholms län, Länsstyrelsen m.fl.

Skogsdataportalen

Skogsstyrelsens Skogsdataportal innehåller information om nyckelbiotoper, naturvärdesobjekt, sumpskog, biotopskydd, naturvårdsavtal, kulturmiljöer med mera.

>> Skogsdataportalen, Skogsstyrelsen

Strandskydd

Vid hav, sjöar och vattendrag gäller generellt strandskydd. Skyddet omfattar land- och vattenområdet intill 100 meter från strandlinjen vid normalt medelvattenstånd. Syftet med strandskyddet är att trygga förutsättningarna för allemansrättslig tillgång till strandområden och långsiktigt bevara goda livsmiljöer för växt- och djurlivet på land och i vatten. Länsstyrelsen kan utöka strandskyddet upp till 300 meter om det behövs för att säkerställa något av strandskyddets syften, det kallas utvidgat strandskydd.

För att en strandskyddsdispens ska kunna medges måste det finnas särskilda skäl, vilka är angivna i 7 kap. 18c § MB. Dispensen måste också vara förenlig med strandskyddets båda syften, att långsiktigt trygga förutsättningarna för allemansrättslig tillgång till strandområden och långsiktigt bevara goda livsvillkor för djur- och växtlivet på land och i vatten. Huvudregeln är att kommunen är beslutsmyndighet. Länsstyrelsen är dock beslutsmyndighet om dispensen avser byggande av försvarsanläggning, allmän väg eller järnväg och om området omfattas av annat skydd enligt 7 kap. MB än miljöskyddsområde eller vattenskyddsområde och skyddet har beslutats av någon annan än en kommun (7 kap. 18 § MB).

Kommunen får i en detaljplan upphäva strandskydd för ett område om det finns särskilda skäl för det och om intresset av att ta området i anspråk väger tyngre än strandskyddsintresset. (4 kap. 17 § PBL). De särskilda skäl som gäller för att upphäva strandskyddet är samma som för att bevilja en dispens, se 7 kap. 18 c–d § MB.

Länsstyrelsen kan i det enskilda fallet upphäva strandskyddet vid en liten sjö och vattendrag enligt 7 kap. 18 § p.2 MB, i de fall området har liten betydelse för att tillgodose strandskyddets syften.

Översyn av det utvidgade strandskyddet

En översyn av det utvidgade strandskyddet i länet har genomförts. Nya beslut har fattats för de områden som ska omfattas av utvidgat strandskydd. Mer information om översynen, kartunderlag, vilka beslut som vunnit laga kraft och vilka beslut som överklagats till regeringen, finns på Länsstyrelsens webbplats. Länsstyrelsens beslut som överklagats gäller i väntan på att regeringen avgör ärendet.

TIPS

Strandsskydd

- Översiktsplanen bör innehålla beskrivning av tillgängligheten till stränder i kommunen och hur denna kan värnas eller förbättras. Strand- och vattenområden som är särskilt värdefulla från naturvårdssynpunkt att skydda från exploatering kan med fördel också redovisas.
- I de fall det har betydelse för planförslaget bör kommunen i översiktsplanen redovisa de områden som har utvidgat strandskydd.

>> [Om strandskydd på Länsstyrelsens webbplats](#)

>> [Om strandskyddsdispens på Länsstyrelsens webbplats](#)

>> [Om strandskydd på Boverkets webbplats](#)

FRILUFTSLIV

Friluftslivet är värdefullt för Sverige, både för den enskilda människan och för samhället i stort. Ett rikt friluftsliv har positiva effekter både på den fysiska och psykiska hälsan, och bidrar till vår gemensamma folkhälsa. Friluftslivet stärker också den regionala utvecklingen genom att vara drivkraften till en stark besöksnäring. Det övergripande nationella målet för friluftslivspolitikerna är att stödja människors möjligheter att vistas i naturen och utöva friluftsliv, där allemansrätten är en grund för friluftslivet. Vidare skall arbetet med tätortsnära natur stärkas. Alla människor ska ha möjlighet att få naturupplevelser, välbefinnande, social gemenskap och ökad kunskap om natur och miljö. Friluftslivet bidrar till att vi får en förståelse för naturen och miljön, att vi mår bättre samtidigt som svensk ekonomi stärks.

TIPS

Friluftsliv

- Översiktsplanen bör inkludera ställningstaganden om hur områden av betydelse för friluftslivet ska bevaras och utvecklas i framtiden. Särskilt prioriterade områden bör redovisas på karta.
- Tätortsnära natur har stor betydelse för människors möjlighet till rekreation och utevistelse. Det är därför viktigt att belysa tillgängligheten till olika områden via vägar, leder och allmänna kommunikationer. Boverkets rekommendation för att uppnå miljömålet God bebyggd miljö är att natur inom 300 meter från bostäder och skolor särskilt bör uppmärksammas.
- Behåll stränderna tillgängliga för allmänheten vid utbyggnad av ny bebyggelse.
- Säkerställ framkomlighet till och tillgänglighet vid friluftsområden och badplatser, även för personer med funktionsnedsättning.

>> [Om friluftsliv och rekreation på Boverkets webbplats](#)

>> [Kommunal friluftsplanning, Naturvårdsverket](#)

>> [Grönområden för fler, Folkhälsomyndigheten](#)

>> [Om marint friluftsliv på PBL Kunskapsbanken](#)

KULTURMILJÖVÄRDEN I PLANERINGEN

Kulturvärdena som allmänt intresse anges bl.a. i 2 kap. PBL. Där framgår att samhällsplaneringen ska ta hänsyn till stads- och landskapsbilden och platsens natur- och kulturvärden. Bebyggelseområden med särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden ska skyddas och befintliga karaktärsdrag ska respekteras och tas tillvara.

Kulturmiljön utgörs av alla miljöer som på något sätt är påverkade av människan – allt från enskilda objekt till stora landskapsavsnitt. Värdena omfattar såväl spektakulära kulturmiljöer som mer all dagliga platser och företeelser i vardagslandskapet. I många fall är kulturmiljövärden i landskapet tätt knutna till naturvärden i exempelvis landsbygdens odlingslandskap eller tätorters grönområden.

Kulturmiljövård i översiktsplaneringen

Kommunernas översiktsplanering är ett centralt instrument för att tillgodose såväl riksintressen för kulturmiljövärdena som allmänna kulturmiljöintressen. Översiktsplanen ska identifiera kulturvärdena och ange riktlinjer och rekommendationer för att skydda, bevara och utveckla de kulturhistoriska värdena såväl i landskapet som i bebyggelsemiljöer och för enskilda byggnader. Eventuella konsekvenser för kulturmiljöer i bebyggelsen och kulturlandskapet ska tydligt framgå.

Genom att i förväg ta ställning till vilka områden som har särskilda värden och vad det är som gör området värdefullt kan kommunen redovisa hur lagens krav på att tillgodose kulturmiljöintressena uppfylls. Fördjupade kulturmiljöunderlag kan behövas tas fram som ett stöd i avvägningar mellan nya markanspråk och kulturmiljövärden.

Kulturarv och klimatförändringar

Klimatförändringarna kommer på olika håll att ge såväl direkt som indirekt påverkan på kulturarvet. Ökad erosion, ras och skredrisker på grund av större nederbörd kan medföra ökade skador på fornlämningar vid till exempel skogsbruk eller exploatering. Ett annat exempel på direkt påverkan är en byggnad eller en bebyggelsemiljö som drabbas när havet stiger eller om sjöar och vattendrag svämmar över. Ett fuktigare och varmare klimat skapar gynnsammare förutsättningar för mögel, röta och skadedjur, vilket kommer att öka skadorna på kulturhistorisk bebyggelse som ofta är byggd i trä. Risk finns även för att nya arter av skadedjur kan etablera sig i Sverige. Det kan också röra sig om förändrade förutsättningar för det biologiska kulturarvet som resulterar i till exempel oönskad igenväxning på grund av varmare temperaturer och förlängda växtsäsonger. Indirekt påverkan kan exempelvis bestå av behov av nya översvämningsskydd som påverkar värdena i en kulturhistorisk miljö.

Kulturmiljö i lagstiftningen

Kulturmiljöerna skyddas av flera lagar. Bestämmelser om hänsyn och skydd för kultur- miljöer finns i kulturmiljölag (1988:950) (KML), Förordning (2013:558) om statliga byggnadsminnen (FSBM), PBL, kulturmiljölagen (KML) och miljöbalken. Kommunen har huvudmannaskapet för tillämpningen av PBL, medan huvudmannaskapet för de andra lagarna ligger på staten. En mycket stor del av landets kulturarv hanteras inom ramen för plan- och bygglagen.

Kulturmiljölagen

Kulturmiljölagens portalparagraf (1 kap 1 §) anger att det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön och att ansvaret för kulturmiljön delas av alla. Där framgår också att den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön undviks eller begränsas. I lagen finns också bestämmelser om skydd för fornlämningar, enskilda byggnadsminnen, och kyrkliga kulturminnen. Det är staten som handlägger ärenden enligt kulturmiljölagen. Det är Riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna som handlägger ärenden enligt kulturmiljölagen och förordning om statliga byggnadsminnen. De skyddade objekten och miljöerna kan påverka hur planer utformas och ska därför redovisas i översiktsplanen.

Fornlämningar

Fornlämningar, spår efter äldre mänsklig verksamhet, har ett automatiskt skydd genom 2 kapitlet kulturmiljölagen vilket innebär att även okända fornlämningar är skyddade. En nyupptäckt fornlämning har ett omedelbart skydd utan att det behövs något myndighetsbeslut. Kända fornlämningar registreras i Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister, Fornsök. Lagskyddet innebär att det krävs tillstånd för ingrepp i fornlämning, till exempel ta bort, täcka över eller ändra. Det gäller även för markområdet runt lämningen, fornlämningsområdet. Fornlämningsområdets storlek beror på fornlämningens betydelse och karaktär, den bedömningen görs av Länsstyrelsen. Tillstånd till ingrepp i fornlämning är en prövning som sker hos Länsstyrelsen, ingreppet vägs då mot samhällsnyttan, eftersom kulturmiljölagen är en bevarandelag.

Kyrkliga kulturminnen

Kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser tillkomna före 1940 är generellt skyddade enligt 4 kapitlet KML. Det är Länsstyrelsen som har tillsynsansvar och som prövar tillståndsansökningar. Yngre kyrkobyggnader och begravningsplatser kan vara skyddade genom särskilda beslut.

Byggnadsminnen

Byggnadsminnen är skyddade genom särskilda beslut med angivna skyddsföreskrifter. Statligt ägda byggnader kan förklaras för statliga byggnadsminnen enligt FSBM. Bestämmelserna får också tillämpas på parker, trädgårdar eller andra anläggningar. Det är Riksantikvarieämbetet som har tillsynsansvaret för de statliga byggnadsminnena, och tillståndsansökningar till ändringar prövas av Riksantikvarieämbetet. En byggnad får enligt 3 kapitlet KML förklaras som enskilda byggnadsminne av Länsstyrelsen. Bestämmelserna får även tillämpas på park, trädgård eller andra anläggningar. Tillsynsansvaret för de enskilda byggnadsminnena, och tillståndsansökningar till ändringar prövas av Länsstyrelsen.

Miljöbalken

En grundläggande utgångspunkt för det allmännas ansvar att skydda kulturvärden ges i 3 kap. MB, om hushållning med mark- och vattenområden. Bestämmelserna ställer krav på att områden och miljöer som har allmän betydelse på grund av deras kulturvärden, så långt det är möjligt ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada dem. Kommunernas översiktsplaner ger möjlighet att samordna skyddet av kulturmiljön, såväl inom som utanför riksintresseområden.

Plan- och bygglagen

Ett centralt lagrum rörande kommunal kulturmiljövård är 2 kap. 6 § PBL som beskriver att hänsyn ska tas till kulturvärden vid planläggning och lovärenden gällande stads- och landskapsbilden samt till natur- och kulturvärden på platsen. PBL anger reglering vid både förändring och förvaltning av befintlig bebyggelse. I åttonde kapitlet 14§ anges bland annat att underhållet av en byggnad ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde. Om byggnadsverket är särskilt värdefullt ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras. I 2 kap. 6 § sista stycket anges att ett bebyggelseområdes kulturhistoriska värden ska skyddas och att ändringar och tillägg ska göras varsamt. Bestämmelsen är generell och gäller oavsett om något är utpekad eller inte som kulturhistoriskt värdefullt. I 8 kapitlets krav på byggnadsverk vid bygglovsprövning återkommer varsamhetskravet i 17 § för all befintlig bebyggelse. Av 13 § framgår att en särskilt värdefull byggnad inte får förvanskas.

Landskapsbildsskydd

Landskapsbildsskyddet, 19 § naturvårdslagen, infördes innan begreppet riksintresse fanns för att på ett enklare sätt än genom reservatsbildning kunna skydda stora områden från större påverkan eller förändring. Skyddet gäller framförallt de visuella upplevelsevärdena i landskapet. Även om begreppet inte finns i den nu gällande miljöbalken gäller bestämmelserna fortfarande i berörda områden så länge Länsstyrelsen inte beslutar något annat.

Länsstyrelsen handlägger ärenden som berör områden med landskapsbildsskydd. Särskilda föreskrifter finns framtagna för varje enskilt område. Föreskrifterna gäller när fysiska ingrepp i miljön planeras, som till exempel nybyggnation, vägar, dragning av luftledning, trädfällning, schaktning och fyllning som i väsentlig mån kan skada upplevelsen och förståelsen av landskapet.

I översiktsplanen är det betydelsefullt att redovisa de områden som omfattas av landskapsbildsskydd och om det är aktuellt att hantera dessa områden med kommunala planskydd, som till exempel områdesbestämmelser, för att kunna upphäva landskapsbildsskyddet. Ansökan om upphävande görs hos Länsstyrelsen. I Stockholms län har Ekerö, Norrtälje, Sigtuna, Sollentuna, Södertälje, Upplands-Bro, Vallentuna och Österåker kommuner landskapsbildsskydd. Flertalet av de skyddade landskapsavsnitten ligger runt de medeltida sockenkyrkorna.

Kulturmiljöprogram

För att underlätta hanteringen av bestämmelser om varsamhet och förvanskning i PBL bör kommunen upprätta ett kulturmiljöprogram, eller motsvarande kunskapsunderlag. I detta värderas miljöer, bebyggelse, fornlämningar och landskap som är av lokalt intresse för kulturmiljövården. I ett sådant kunskapsunderlag bör kommunen även redovisa statens kulturmiljövårdsintressen, som riksintressen, och hur kommunen avser att tillgodose dem. Ett kulturmiljöprogram görs eller uppdateras med fördel i samband med översynen av översiktsplanen.

Ett kulturmiljöprogram är enbart vägledande och är oftast hållet på en övergripande och strategisk nivå. Mer detaljerad kunskap behövs därför ofta i detaljplane- och bygglovsskedet i form av inventeringar, förundersökningar och konsekvensbeskrivningar. I detaljplaneringen verkställs det juridiska skyddet genom bland annat skydds- och varsamhetsbestämmelser. Att något är utpekad som särskilt värdefullt i en inventering ger inte ett juridiskt verkande skydd.

Relaterat kunskapsunderlag

Kunskap om tidigare markanvändning kan vara till stor hjälp i den fysiska planeringen. När samhällen byggs vidare och exempelvis förtätning planeras är förståelsen för hur tankegångarna var då befintlig struktur växte fram många gånger en nyckel till lämpliga lokaliseringar av bland annat ny bebyggelse. Historien kan ge förståelse för hur landskapet har formats, kunskap om hur ekosystemtjänster ska tillvaratas och utvecklas liksom vägledning i ställningstaganden om var och hur en bebyggelseutveckling bäst kan ske.

Som hjälp i dessa analyser finns ett unikt och tillförlitligt källmaterial i storskaliga historiska kartor. Det är noggrant gjorda geometriska avmätningar från 1600- och 1700-talen och skifteskartor från 1700- och 1800-talen på bynivå, som ger detaljerad plats- och tidsbunden information. Det finns även översiktliga kartor som exempelvis den häradsekonomiska kartan. Den togs fram kring sekelskiftet 1900 och omfattar större områden. Kartorna finns digitalt tillgängliga på Lantmäteriverket och på Riksarkivet. De är sökbara både via modern karta och via socken- och bytillhörighet.

Länsstyrelsen har tagit fram en landskapshistorisk analys av Stockholms län som ger en historisk bakgrund till varför Stockholmsregionen med sina gröna kilar, det varierade jordbrukslandskapet, vattenanknytningen och den sedan nära tusen år växande staden ser ut som den gör, vad som är typiskt för olika delar och vad som karakteriserar just Stockholms län.

TIPS

Kulturmiljövärden

- Identifiera kulturvärden och beskriv hur de kommer till uttryck i miljön. Ange riktlinjer och rekommendationer för att skydda, bevara och utveckla de kulturhistoriska värdena såväl i landskapet som i bebyggelsemiljöer och för enskilda byggnader.
- Eventuella konsekvenser för kulturmiljöer i bebyggelsen och kulturlandskapet ska tydligt framgå.
- Ett aktuellt kulturmiljöprogram är ett värdefullt underlag som underlättar avvägningar mellan nya markanspråk och kulturmiljövärden.

>> Om kulturvärden i planeringen på PBL Kunskapsbanken, Boverket

>> Fysisk planering, RAÄ

>> Kulturmiljön som resurs i kommunal utveckling och planering, RAÄ

>> Ansvar, lagar och andra regelverk, RAÄ

>> Fornsök, RAÄ

>> Lagar och ansvar för kulturhistorisk bebyggelse, RAÄ

>> Landskapshistorisk analys av Stockholms län, Länsstyrelsen Stockholm

>> Ett levande kulturarv i ett framtida klimat, Länsstyrelsen

BEGRÄNSAD KLIMATPÅVERKAN

Ur ett territoriellt perspektiv är utsläppen som genereras i länet störst inom sektorerna transporter samt produktion av el och fjärrvärme. Dessa sektorer har en tydlig rumslig dimension som bör belysas i översiktsplanen. I översiktsplanen finns också möjlighet att redovisa och analysera förutsättningar och mål för både energihushållning och tillförsel av förnybar energi.

Var vi lokaliserar ny bebyggelse och infrastruktur är avgörande för hur energieffektiva de strukturer vi skapar blir. Transportbehovet minskar i täta bebyggelsestrukturer där det finns en blandning av funktioner så som bostäder, arbetsplatser, handel, skolor, förskolor och annan offentlig och privat service med mera. I en tät bebyggelsestruktur finns också goda förutsättningar för en hög tillgänglighet med kollektivtrafik och möjlighet att gå och cykla. Mer energieffektiva fordon och snabb introduktion av fossilfria drivmedel spelar också en avgörande roll för att klara den snabba omställning mot fossilfrihet som behöver ske i transportsystemet. Möjligheten att distribuera el och möjlighet att ladda el behöver behandlas i den kommunala planeringen. Effektiva och hållbara lösningar för tekniska försörjningssystem kan ha stor effekt på energiförbrukning och de markanspråk som dessa system har behov av bör beaktas i ett tidigt skede i planeringen.

Det finns ett antal underlag, vägledningar och idéskrifter på temat begränsad klimatpåverkan kopplat till den fysiska planeringen. Bland annat har Boverket tagit fram en vägledning – *översiktsplanering för begränsad klimatpåverkan*, som finns tillgänglig genom PBL Kunskapsbanken. Även länsstyrelsernas energi- och klimatsamordning (LEKS) har i ett utvecklingsprojekt arbetat fram ett material med syfte att vara ett stöd i kommunernas översiktsplanering och Föreningen för samhällsplanering har publicerat skriften *Energismart samhällsplanering*.

Klimat- och energistrategin för Stockholms län är ett övergripande strategidokument som visar vilka utmaningar som vi behöver hantera och pekar ut riktningen för det gemensamma arbetet i länet. Här anges mål och prioriterade områden för att begränsa klimatpåverkan i länet.

Region Stockholm har tagit fram Klimatfärdplan 2050 för att konkretisera hur genomförandet av regionplanen ska ske med fokus på målet om ett fossiloberoende och netto-noll utsläpp år 2045.

TIPS

Begränsad klimatpåverkan

- Kartlägg energi- och transportsystem för att synliggöra energifrågornas rumsliga dimensioner.
- Lokalisering av utbyggnadsområden bör samordnas med möjlighet att försörja området med fjärrvärme eller alternativa förnyelsebara energisystem.
- Kapacitet i befintliga system behöver kartläggas och behovet av nya distributionssystem analyseras. Eventuella flaskhalsar i el- och värmenät i förhållande till planförslaget bör redovisas i översiktsplanen.
- Bebyggelse och transportsystem bör utformas för att skapa förutsättningar för minskad biltrafik. Exempel på åtgärder:
 - Bygg kollektivtrafikhärla och funktionsblandat,
 - Prioritera gång, cykel, kollektivtrafik, samordnat gods och intermodala transportlösningar.
- Planera för infrastruktur för förnyelsebara drivmedel (inklusive el). Exempel på åtgärder:
 - Identifiera områden för produktion/distribution av förnybara drivmedel,
 - Ta fram riktlinjer för att möjliggöra laddning av elfordon på offentliga ytor.
- I Boverkets vägledning om minskad klimatpåverkan finns fler tips på vad kommunen bör tänka på i sitt arbete med översiktsplanen.

>> Översiktsplanering för minskad klimatpåverkan, vägledning från Boverket

>> Checklista för begränsad klimatpåverkan i fysisk planering, LEKS

>> Planera för hållbarhet – Energiaspekter i fysisk planering, LEKS

>> Energismart samhällsplanering, föreningen för samhällsplanering

>> Klimat- och energistrategi för Stockholms län, Länsstyrelsen Stockholm

>> Regional plan för infrastruktur för förnybara drivmedel och elfordon, Länsstyrelsen Stockholm

>> Klimatfärdplan 2050, Region Stockholm

>> Fyra stora och tjugo små steg - idéskrift om fysisk planering, Energimyndigheten

KLIMATANPASSNING

Ett klimat i förändring berör samhällets alla sektorer och det är få verksamheter som kommer att förbli helt opåverkade. Klimatanpassning innebär att rusta samhället och olika verksamheter för de nya utmaningar som detta medför. Underlag, rekommendationer och verktyg kopplat till klimatanpassning finns samlat på Länsstyrelsens webbplats. I översiktsplaneringen ska kommunen enligt PBL 3 kap. 5 § ge sin syn på risken för skador på den byggda miljön till följd av översvämning, ras, skred och erosion som är klimatrelaterade, samt på hur sådana risker kan minska eller upphöra.

Översiktsplanerna ges därmed en nyckelroll i det lokala klimatanpassningsarbetet genom att skapa en samlad bild av klimatrelaterade risker och vilka sårbarheter de kan ge upphov till. Detta ligger senare till grund för beslut kring riskacceptans eller plan för åtgärder för den befintliga bebyggelsen. Länsstyrelsen har tagit fram ett metodstöd kring arbetsprocesser och underlag som kommunerna kan använda sig av kring synen på klimatrelaterade risker i översiktsplaneringen.

Värme

En konsekvens som följer av ett varmare klimat är att vårt samhälle oftare kan komma att drabbas av värmeböljor. Sveriges årsmedeltemperatur förväntas öka med mellan 2,5 och 5,5 grader fram till slutet på seklet beroende på var man befinner sig i landet. Den största ökningen kommer att inträffa under vintern, men ökningarna framträder tydligt under samtliga årstider. Extremt varma tillfällen har hittills inträffat vart tjugonde år i genomsnitt. Värmeböljor, där medeltemperaturen överstiger 20 grader under flera dagar i följd, kommer att inträffa betydligt oftare än idag, och oftare ju längre söderut i landet man befinner sig.

Utifrån dagens och framtida beräknade temperaturer kan utsatta värden/system identifieras. Det kan röra sig om samhällsviktiga funktioner som infrastruktur och vårdinrättningar, bebyggelse- och byggnadstyper samt natur- och kulturvärden. Det som påverkar hur mycket temperaturen höjs är bland annat hus stor andel av marken som är hårdgjord yta, i vilken omfattning valda byggnadsmaterial i urbana miljöer lagrar värme, hur höga husen är och hur tätt de står. Städer är generellt ett par grader varmare än omgivande landskap, men även inom stora städer kan temperaturskillnader på över tolv grader förekomma under klara, vindstilla nätter.

Geografiska informationsbyrån har på uppdrag av Länsstyrelsen tagit fram en enklare värmekartläggning över hela länet som visar högsta uppmätta ytemperatur baserad på satellitdata. I faktablad 2019:11 *Värmekartläggning av Stockholm län* beskrivs hur värmekartläggningen har tagits fram och hur den kan användas. Värmekartläggningen finns tillgänglig i Länsstyrelsens WebbGIS samt i geodatakatalogen.

Dagvatten

Det är viktigt att i ett tidigt skede i planeringen skapa förutsättningar och plats för att ta hand om dagvatten i större skala. I översiktsplanen bör ytor som avses reserveras för dagvattenhantering pekats ut.

Boverket har tagit fram en vägledning för dagvatten i detaljplan som även tar upp hantering av dagvatten på den översiktliga planeringsnivån. Enligt miljöbalken och lagen (2006:412) om allmänna vattentjänster, vattentjänstlagen, kan dagvatten klassas som avloppsvatten. I och med det kan det finnas krav på rening vilket kan vara

en anmälnings- eller tillståndspliktig verksamhet. Till följd av 6 § vattentjänstlagen kan en kommun vara skyldig att bestämma det verksamhetsområde inom vilket denna vattentjänst behöver ordnas, och se till att behovet snarast, och så länge behovet finns kvar, tillgodoses genom en allmän VA-anläggning.

TIPS

Klimatanpassning

- Identifiera riskområden för översvämning, ras och skred samt erosion i översiktsplanen. Både utifrån dagens förutsättningar och utifrån ett förändrat klimat.
- Beskriv kommunens syn på klimatrelaterade risker för den byggda miljön och hur riskerna kan minska eller upphöra (enligt 3 kap. 5 § PBL). Översiktsplanen ska således identifiera och hantera risker till följd av ett förändrat klimat både för befintliga miljöer och för planerade miljöer.
- Identifiera viktiga ytor för dagvattenhantering.
- Beakta Länsstyrelsens rekommendationer för hantering av översvämningsrisker:
 - Ny bebyggelse planeras så att den inte tar skada eller orsakar skada vid en översvämning från minst ett 100-årsregn.
 - Lägsta grundläggningsnivå för sammanhållen bebyggelse och samhällsfunktioner av betydande vikt vid sjöar och vattendrag i Stockholms län behöver vara minst över nivån för ett beräknat högsta flöde.
 - Lägsta grundläggningsnivå för sammanhållen bebyggelse och samhällsfunktioner av betydande vikt vid Östersjön behöver vara minst 2,7 meter i RH2000.
 - Lägsta grundläggningsnivå för sammanhållen bebyggelse och samhällsfunktioner av betydande vikt vid Mälaren behöver vara minst 2,7 meter i RH2000.
- Utgå ifrån en kartläggning av urbana värmeöar för att få information om vilka samhällsviktiga sektorer och funktioner som kan påverkas negativt av höga temperaturer.
- Beakta påverkan av klimatförändringar på grund- och ytvattentäkter.

> **Ett robust samhälle – Regional handlingsplan för klimatanpassning, Länsstyrelsen**

>> **Klimatanpassning på Länsstyrelsens webbplats**

>> **Metodstöd för klimatrelaterade risker i översiktsplanering**

>> **Kartunderlag klimatanpassning (webbGIS)**

>> **Riskområden för skred, ras, erosion och översvämning i Stockholms län i dagens och framtidens klimat, Länsstyrelsen**

>> **Värmekartläggning, Länsstyrelsen Stockholm**

>> **Värmekartläggning av Stockholms län, faktablad 2019:11, Länsstyrelsen Stockholm**

>> **Dagvatten i planeringen, PBL Kunskapsbanken**

>> **Naturolyckor och klimatanpassning i PBL, PBL Kunskapsbanken**

INFRASTRUKTUR

Transportsystemet

Transportsektorn står för den största andelen territoriella utsläpp av växthusgaser i Stockholms län. Ett av etappmålen för miljömålet Begränsad klimatpåverkan handlar om att växthusgasutsläppen från inrikes transporter ska ha minskat med minst 70 procent senast år 2030 jämfört med år 2010. Transportsnål samhällsplanering bedöms behöva svara för cirka en tredjedel av den minskning av klimatpåverkande utsläpp som krävs för att transportsektorn ska kunna uppnå sina mål. Viktiga aspekter är bland annat förtätning, kollektivtrafiknära lägen, bytespunkter, stråkplanering, blandstadsstruktur samt cykel och gångvägssatsningar.

I RUF 2050 beskrivs länets transportsystem och ställningstaganden gällande transporter på den regionala nivån.

Länsplan för regional transportinfrastruktur

I länsplanen för regional transportinfrastruktur finns de åtgärder i det regionala vägnätet listade som Länsstyrelsen bedömer som mest nödvändiga att genomföra. Den största delen av satsningarna ligger på kollektivtrafik, en prioritering som är nödvändig för att skapa förutsättningar för ett bostadsbyggande med hög takt och som samtidigt är hållbart för regionen. Länet har stora utmaningar med trängsel i trafiken och en fungerande kollektivtrafik måste planeras in från början. Länsplanen lyfter även fram investeringar i cykelinfrastrukturen samt underhåll och effektiviseringar av befintlig infrastruktur.

Fram till 1 januari 2019 har ansvaret för länsplanen för transportinfrastruktur i Stockholms län legat på Länsstyrelsen. Den senaste Länsplanen antogs 2018. Trafikverket, landstinget, berörda myndigheter, angränsande län och regioner samt länets kommuner har bidragit med underlag. När landstinget vid årsskiftet blev Region Stockholm gick huvudmannskapet för länsplanen över till Regionen.

Väg och järnväg

Översiktsplanen bör visa planer på utbyggnader eller förändrade sträckningar av väg- och järnvägsnät. För att underlätta genomförandet av dessa planer kan markreservat behöva pekas ut i översiktsplanen. Det är även viktigt att i översiktsplanen ange var i väg- och järnvägssystemet det finns kända brister som behöver åtgärdas. Det bör då även framgå ungefär när i tid och under vilka förutsättningar dessa åtgärder bedöms kunna genomföras.

Luftfart

Flygplatser samt infrastruktur i anknytning till flygplatser bör beaktas i samband med översiktsplanering. Det kan exempelvis innebära att kommunen beaktar skyddsområden för flygplatser samt Luftfartsverkets kommunikations- och/eller övervakningsutrustning vid bedömning av lämpliga platser för vidkraftverk.

Regionala cykelstråk

Cykeln som färdmedel har på senare år blivit allt mer populär och det finns i dag en samsyn bland länets aktörer och intressenter om att resor med cykel ska öka. En regional cykelplan som pekar ut stråk för arbetspendling med cykel har tagits fram i samarbete mellan Trafikverket, Region Stockholm och Länsstyrelsen. På regionen finns ett regionalt cykelkansli vars uppdrag är att jobba för ökad cykling i hela länet.

Det regionala cykelnätet bör redovisas i översiktsplanen, liksom andra stråk där kommunen bedömer att förbättring av cykelmöjligheterna är angelägna.

Kollektivtrafik

Kopplingen bebyggelse och kollektivtrafik, såväl på land som på vatten är en viktig översiktsplanefråga. Med en tydlig redovisning av förutsättningar och utvecklingsmöjligheter för kollektivtrafiken kan översiktsplanen bidra till att ny bebyggelse lokaliseras till områden som kan erbjuda en attraktiv och effektiv kollektivtrafik. Nuvarande och planerad turtäthet, restider och kapacitet är ett bra underlag att utgå från vid bedömning av olika områdets tillgänglighet. Region Stockholms stamnätsplan anger var det långsiktigt kommer att finnas kollektivtrafik med hög kapacitet.

I samarbete med länets kommuner investerar Region Stockholm i nya infartsparkeringar varje år. För att minska trängseln på vägarna och göra resandet med kollektivtrafiken smidigare är det angeläget att tillgodose behovet av infartsparkering i den kommunala planeringen och att mark reserveras för infartsparkeringar i anslutning till strategiska lägen för kollektivtrafik. Vid kollektivtrafikknutpunkter bör även utrymme för väderskyddade och säkra cykelparkeringar tillgodoses. Idag råder stor brist på cykelparkeringar i anslutning till kollektivtrafik.

Det kan vara bra att i översiktsplanen även lyfta fram potentialen att lokalisera service, handel och arbetsplatser vid större noder och bytespunkter i kollektivtrafiken.

Sjöfart

Större hamnar och farleder som används för kommersiell trafik bör redovisas, det bör även framgå av översiktsplanen om några förändringar planeras.

Gods

Ökningen av godstransporter ställer krav på en ökad kapacitet för godstransporter i det regionala vägnätet. Även behovet av terminaler för omlastning och lagring samt platser för säker uppställning ökar. Detta behöver beaktas i översiktsplaneringen, t.ex. genom dialog med näringsliv och åkerier om lämpliga lokaliseringar.

TIPS

Transportsystemet

- Översiktsplanen är ett viktigt verktyg i arbetet med hur transportinfrastrukturen ska utvecklas på lång sikt, planen ska vara vägledande för framtida beslut som rör transportsystemets utveckling.
- Det är viktigt att kartlägga förutsättningar och begränsningar avseende eventuella förändringar i kollektivtrafiken och på vilket sätt en bebyggelseutveckling kan främja eller hindra en hållbar utveckling av transportsystemet med kollektivtrafik.
- Godstrafikens förutsättningar och behov bör belysas.
- Åtgärder för att minska utsläpp från transportsektorn bör inkluderas i översiktsplanen.
- Länstransportplanen, den nationella planen för transportinfrastruktur och kommunens trafikstrategi är viktiga planeringsunderlag.

>> Nationell plan för transportsystemet 2018-2029

>> Länsplan för regional transportinfrastruktur i Stockholms län

>> Regional cykelplan för Stockholms län

>> Det regionala cykelkansliet

>> Stomnäsplan för Stockholms län 2014, Region Stockholm

>> Godsstrategi för Stockholms län, Region Stockholm

>> Transportsystemet i samhällsplaneringen, Trafikverket

>> Trafikverkets basprognos

JORD- OCH SKOGSBRUK

Hushållningsbestämmelsen i 3 kap. 4 § MB fastlägger att jord- och skogsbruk är av nationell betydelse. I regeringens proposition vid införandet av lagen (prop. 1985/86:3) framhålls att jord- och skogsbrukets intressen skulle tas tillvara så långt som möjligt, men inom ramen för det kommunala självbestämmandet.

Beroendet mellan landsbygden och städerna (tätorterna) är starkt och ömsesidigt. På landsbygden produceras mat och förnybar energi. För ett hållbart samhälle har lokalproducerade varor en stor betydelse. Det gäller även frågor om sårbarhet och beredskap som fått ökad aktualitet i samhällsplaneringen. Landsbygden är också en väsentlig del i stadsmänniskans möjligheter till att på nära håll uppleva naturen och få möjligheter till friluftsliv. Samtidigt rymmer staden och tätorten andra värden såsom arbetstillfällen, inköpsmöjligheter och kulturutbud, som har stor betydelse för landsbygdens invånare. Mot denna bakgrund är det nödvändigt att i markanvändningsplaneringen noga överväga vilka alternativ till nyttjande av jordbruksmark som finns. Det ömsesidiga beroendet mellan tätort och landsbygd kräver ett strategiskt utvecklingsarbete, som med fördel kan bedrivas i samband med kommunernas översiktsplanering. Genom att göra landsbygdens invånare och organisationer delaktiga, med sina visioner och utvecklingsplaner i översiktsplaneringen finns förutsättningar för att få en bra balans mellan stad och land, mellan exploateringsområden, jordbruksproduktion och rekreativsmöjligheter. Länsstyrelsens roll i översiktsplaneringen är att företräda det allmänna intresset jordbruks- och rationell skogsbruksproduktion i ett långsiktigt perspektiv. Där jordbruksmark trots allt måste nyttjas för samhällsutbyggnad behöver de överväganden som ligger till grund för den framgå av översiktsplanens beskrivning.

Jordbruk

Lagstiftningens intentioner gällande jordbruksmark

Enligt 3 kap. 4 § MB får brukningsvärd jordbruksmark tas i anspråk för bebyggelse eller anläggningar endast om det behövs för att tillgodose väsentliga samhällsintressen och detta behov inte kan tillgodoses på ett från allmän synpunkt tillfredsställande sätt genom att annan mark tas i anspråk.

Lagtextens ”brukningsvärd jordbruksmark” definieras som mark som med hänsyn till läge, beskaffenhet och övriga förutsättningar är lämpad för jordbruksproduktion.

Vidare framhålls att markens kvalitet för biologisk produktion bör tillmätas betydelse, bl.a. bör beaktas hur marken har klassificerats och dess arronderingsförhållanden, men enligt rådande praxis har det kommit att omfatta all jordbruksmark som kan brukas. Miljööverdomstolen (MÖD) har också fastställt att mark som inte brukas idag på grund av exempelvis olönsamma förhållanden ändå kan vara brukningsvärd. Jordbruksmark är en ovärderlig resurs i ett längre perspektiv.

Uttrycket *”tillfredsställande”* definieras som att lokaliseringen av exploateringen ska vara tekniskt och funktionellt lämplig samt ekonomiskt rimlig. I de fall avvägningen faller ut till exploateringsintressets fördel ska bebyggelse och anläggningar lokaliseras och utformas så att jordbrukets intressen skadas så lite som möjligt.

Jordbruksverket har uppmärksammat att jordbruksmarken sällan behandlas som den ovärderliga resurs som den faktiskt utgör. Jordbruksmarken får ofta stå tillbaka för exploateringsintressen, både i tätortsnära lägen och på landsbygden. De har därför tagit fram kunskapsunderlag som beskriver hur kommunen kan hantera jordbruksmarken i den fysiska planeringen och även hur andra delar av den kommunala verksamheten på olika sätt kan utveckla och stödja jordbruksmarkernas mångfald av värden.

Jordbruksmark – en viktig ekosystemtjänst

Åkermarken nyttjas i vårt län idag framförallt för odling av grödor, som livsmedel eller energigrödor, samt vall som foder till boskap. Växtfibrer används i viss mån även för framställning av bl.a. textilier. Begreppet jordbruksmark innefattar förutom åkermark även betesmark. Förekomst av betesmark, som inte utgör odlingsbar åker, är viktig för animalieproduktion. Betesmarker som betats kontinuerligt, inte växt igen och inte plöjts upp eller gödslats hyser ofta en mycket hög biologisk mångfald och är en viktig resurs för att behålla livsnödvändiga ekosystemtjänster såsom t.ex. pollinering.

I en växande storstadsregion är jordbruksmarken även viktig för att ta hand om stadens utsläpp och för förädling till nya resurser i samhällets kretslopp. Viss jordbruksmark kan vara särskilt lämpad för vatten- och våtmarkssystem som både renar och fördröjer dagvatten eller för att ta emot t.ex. avloppsslam, gödsel och kompost.

Planeringsunderlag om jordbruksmark i länet

Länsstyrelsen har underlag om var olika typer av jordbruksmark och jordbruksproduktion finns i länet. Det har även gjorts inventeringar i flera omgångar av ängs- och hagmarker. År 1971 genomförde Lantbruksstyrelsen en klassning av Sveriges åkermarker, den så kallade åkermarksgraderingen. Åkrarna klassades in på en tiogradig skala avseende deras ekonomiska avkastningsvärde baserat på skördestatistik och erfarenhetsmässiga bedömningar. Tanken med graderingen var att den skulle vägleda kommunerna i avvägningar mellan användningen av marken för jordbruk och andra väsentliga samhällsintressen. Klassningen är delvis föråldrad och skalan för grov för att vara användbar på kommunal nivå, men kan ge en fingervisning om en åkermarks produktionsvärde.

Jordbruksverket tar nu fram en ny metod för klassificering av jordbruksmark. Tanken är inte att ta fram en ny statisk karta, utan ska fungera mer som ett ramverk som ska säkerställa att alla relevanta värden finns med i ett beslut om markexploatering och att olika perspektiv för jordbruksmarken hanteras i samhällsplaneringen. Metoden ska underlätta värderingen av jordbruksmarken i planprocessen och kan skapa en

större likformighet i hanteringen av jordbruksmarken över landet. Länsstyrelsen följer arbetet och avser att implementera metoden på regional nivå.

Fram tills att ett uppdaterat planeringsunderlag finns på plats kan den klassificering som gjordes på 70-talet, tillsammans med andra underlag, användas som en av flera bedömningsgrunder, vid avvägningar i de fall jordbruksmark trots allt kan exploateras för ett annat väsentligt samhällsintresse. Men som nämnts ovan påverkar inte klassindelningen huruvida jordbruksmarken är brukningsvärd eller ej.

TIPS

Jordbruksmark

- I ett långsiktigt och globalt perspektiv är all jordbruksmark brukningsvärd och ny bebyggelse ska i största möjliga mån lokaliseras till annan mark. I den mån jordbruksmark ändå kan behöva exploateras ska det endast ske i undantagsfall och för att främja andra väsentliga samhällsintressen som inte kan tillgodoses på ett från allmän synpunkt tillfredsställande sätt genom att annan mark tas i anspråk.
- Den gällande bestämmelsen om brukningsvärd jordbruksmark ger direkta krav på den analys och avvägning som behöver göras vid anspråk på ändrad markanvändning. Översiktsplanen bör därför redovisa:
 - Hur hänsyn ska tas till jordbruksnäringen som allmänt intresse, så att bebyggelseutvecklingen inte negativt påverkar produktionsmark för råvaror och energi.
 - Hur avvägning skett mellan intresset att bevara jordbruksmark och intresset att utnyttja marken för andra ändamål. Det nya ändamålet måste vara av väsentligt samhällsintresse. Det är bra att också redovisa varför det är ett väsentligt samhällsintresse utifrån lokala förutsättningar. En utredning om alternativ lokalisering ska göras och alternativ som inte tar brukningsvärd jordbruksmark i anspråk måste ha utretts.
 - Hur den exploatering som ändå är nödvändig ska planeras så att exploateringsarealen minimeras.
- Inför exploatering av jordbruksmark bör kommunen även väga in möjligheterna till fortsatt jordbruk i området.

>> Kommunens möjlighet att bevara och utveckla jordbruksmarkens värden, Jordbruksverket

>> Kommunens arbete med jordbruksmarkens värden, ett stödverktyg, Jordbruksverket

>> Väsentligt samhällsintresse? Jordbruksmarken i kommunernas fysiska planering, Jordbruksverket

Skogsbruk

Skogsbruket är den största areella näringen i Sverige. Skogspolitiken vilar på två jämställda mål, produktionsmålet och miljömålet. Det innebär att skogen, som nationell tillgång, ska skötas så att den uthålligt ger en god avkastning samtidigt som den biologiska mångfalden behålls.

Översiktsplanen bör redovisa hur hänsyn ska tas till skogsnäringen såsom allmänt intresse vid planering och tillståndsprövning.

Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen har fastställt *Strategi för formellt skydd av skog i Stockholms län*. Strategin beskriver hur arealmålet för skydd av skog ska uppfyllas. Arealmålet är fastställt av riksdagen och är ett av delmålen inom miljökvalitetsmålet Levande skogar. Strategin pekar ut tio stora områden i länet, så kallade värdetrakter, där skogar med höga naturvärden är vanligare än på andra håll. Värdetrakterna ligger utspridda över hela länet, från Häverö värdetrakt i norr till Hemfosa värdetrakt i söder. De största värdetrakterna är Stockholms skärgård, samt Mälaren med öar och stränder.

Skogsstyrelsen har genomfört inventeringar av naturvärden och kulturlämningar. Resultaten finns redovisade med kartor och beskrivningar på Skogsstyrelsens webbsida i tjänsterna *Skogens pärlor* och *Skogens källa*. Uppgifterna bör ingå i underlaget för utformningen av översiktsplaneringen.

Skogen är också en viktig resurs för rekreation och ger möjlighet till exempelvis jakt, promenader, fiske, svamp- och bärplockning och orientering. År 2013 fick Skogsstyrelsen regeringens uppdrag att göra en sammanställning av kunskapsläget om skog och sociala värden.

TIPS

Skogsbruk

- Bevara skogsområden för olika funktioner vid sidan om produktion, t.ex. biologisk mångfald, lokal hydrologi, friluftsliv, ekologisk spridningskorridor, kulturvärden, luftkvalitet, bullervall.
- I översiktsplanen bör kommunen ta ställning till behov av nya naturreservat, biotopskydd och naturvårdsavtal för att bevara värdefulla skogsområden.
- Planera för tillgänglighet till attraktiva skogsområden.

>> **Strategi för skydd av skog i Stockholms län, Länsstyrelsen**

>> **Skogens pärlor, Skogsstyrelsen**

>> **Skogens sociala värden, Skogsstyrelsen**

TEKNISKA FÖRSÖRJNINGSSYSTEM OCH MATERIAL

Vatten och avlopp

Tillgång till vatten är en avgörande faktor för utveckling av bebyggelse, boende och olika näringsverksamheter. En god bebyggd miljö förutsätter att det finns tillgång till rent dricksvatten. Därför ska bebyggelse ligga på mark där det går att ordna vattenförsörjningen, även på lång sikt. Utöver dricksvattenuttag för hushåll kan det

finnas andra aktörer med stort behov av sötvatten med dricksvattenkvalitet för exempelvis industriprocesser, jordbruksbevattning eller djurhållning.

Vattenförsörjning är ett allmänt intresse enligt 2 kap. 5 § PBL. Där anges att bebyggelse och byggnadsverk ska lokaliseras till mark som är lämpad för ändamålet med hänsyn till bland annat möjligheterna att ordna vattenförsörjning och avlopp och möjligheter att förebygga vattenföroreningar.

Kommunernas skyldighet att ta ansvar för vatten och avlopp har varit reglerat i lagstiftning sedan mitten på 50-talet. Genom lagen om allmänna vattentjänster (LAV) som trädde i kraft 2007 har kommunens skyldighet ökat genom att skyddet av miljön, vid sidan om skyddet för människors hälsa, införts som ett skäl för när en kommunal skyldighet inträder att ordna en allmän VA-anläggning.

Möjligheterna till vattenförsörjning behöver analyseras tidigt i översiktsplaneprocessen tillsammans med det kommunala vatten- och avloppsbolaget. Den regionala vattenförsörjningsplanen och kommunens VA-plan är också bra underlag att utgå ifrån. Underlaget ger förutsättningar för att hänsyn tas till tillgängliga vattenresurser i samband med planering av bostäder, industri, infrastruktur, avloppsinfiltration, ledningsdragning med mera.

Ett sätt att trygga framtidens dricksvatten är att inrätta skyddsområden för viktiga vattenresurser vilket minskar risken att något ska hända med vattnet.

TIPS

Vatten och avlopp

- I översiktsplaneringen bör kommunen ta hänsyn till kommunens långsiktiga vattenförsörjning. En beskrivning av kommunens vattenförsörjning, från grund- och ytvatten samt konstgjort grundvatten, och problematik som rör denna är ett relevant underlag. Hot mot en vattenresurs kan vara avfallsdeponier, radon, saltvatteninträngning eller enskilda avlopp.
- För de vattentäkter som inte har något skyddsområde eller där skyddsområdet är gammalt, bör kommunen ta ställning till skyddsbehoven och i översiktsplaneringen se till att exploateringar och andra åtgärder inte påverkar täkterna på ett skadligt sätt.
- Områden som är av vikt för vattenförsörjningen bör redovisas på karta.
- Utbyggnadsförslag i översiktsplanen behöver analyseras utifrån möjligheter till vattenförsörjning och avlopp, VA-ansvarig aktör bör medverka. Det är även viktigt att säkerställa att vattenförsörjningen för befintlig bebyggelse inte äventyras. Befintliga vattentäkter och befintliga ledningar behöver vara dimensionerade för att klara vattenförsörjningen vid ny exploatering.
- Klimatets inverkan på framtida vattentillgång, vattenkvalitet och risker för förorenings-spridning till vattentäkter måste beaktas i översiktsplaneringen. Vattentillgången måste vara tillräcklig under de torrperioder som kan förväntas. Även risk för saltvatteninträngning och översvämning som kan försämra vattenkvaliteten behöver kartläggas.
- För områden utan kommunal vattenförsörjning är det ofta lämpligt att utreda hur högt befolkningstryck det finns förutsättning för med hänsyn till lokal grundvattentillgång. I översiktsplanen kan detta presenteras med en karta över möjligt antal hushåll per hektar, till stöd för bygglovsgivning.
- Planera för reservvattenförsörjning.

>> **Regional vattenförsörjningsplan för Stockholms län**

>> **Om vattenförsörjning på PBL Kunskapsbanken**

Avfall

Enligt PBL är avfallshanteringen ett allmänt intresse och ska uppmärksammas på ett tidigt stadium i den fysiska planeringen. Exempel på åtgärder som kan påverka hanteringen av avfallet är lokalisering och utformning av bebyggelse och byggnadsverk.

När en ny översiktsplan tas fram ska uppgifter om avfallshantering inarbetas i översiktsplanen. Vägledning om hur avfallshantering kan hanteras i översiktsplanen finns i Avfall Sveriges rapport *"Avfall i fysisk planering med fokus på översiktsplanering"*, Rapport U2013:10. Vägledning om hur plan- och bygglagen kan användas som ett styrinstrument för hållbar avfallshantering finns i Boverkets handbok *"Avfallshantering - tillgänglig, säker och etisk"*. Inspiration och vägledning vid planering och byggande av avfallsutrymmen, återvinningsstationer och återvinningscentraler.

>> **Avfall i fysisk planering med fokus på översiktsplanering, Avfall Sverige**

>> **Avfallshantering – tillgänglig, säker och etisk, Boverket**

Energiproduktion och energidistribution

Förnybar energiproduktion

Mot bakgrund av Sveriges mål om 100 procent förnybar elproduktion till 2040 är det viktigt att genom översiktsplaneringen möjliggöra en effektiv utbyggnad av förnybar elproduktion. För att vi ska nå förnybarhetsmålet krävs kraftfullt ökade insatser. Översiktsplanen bör redovisa hur energiförsörjningen ska ske för olika områden, inklusive distribution, och konsekvenser av detta. Viktiga saker att redovisa vad gäller planering för energiproduktion är:

- Områden som kommunen anser olämpliga/lämpliga för utbyggnad av vindkraft, solenergi och lagring av biobränsle, till exempel för kraftvärmeproduktion.
- Kommunens syn på markanvändning som stödjer ökad produktion av bioenergi.
- Solenergipotentialen i befintlig och ny bebyggelse.
- En beskrivning av produktions- och distributionssystem för förnybar energi.

Energidistribution

Bostadsbyggandet och den snabba befolkningsökningen i Stockholms län ställer nya krav på infrastruktur eftersom i princip all samhällsutbyggnad är beroende av tillräcklig elnätstruktur. Det tar runt 10 år att bygga ut nya kraftledningar och beroende på bland annat tillståndsprocesser kan det ta upp till 15 år innan en ny stamnätledning är i drift. Detta behöver beaktas i samhällsplaneringen i allmänhet och vid planering av särskilt elintensiv verksamhet i synnerhet. Det är därför viktigt att redan tidigt i planprocessen föra en dialog med Svenska kraftnät. Även det regionala och det lokala nätet behöver beaktas och vid behov ska samråd ske tidigt i planprocessen också med region- och lokalnätägare.

Svenska kraftnät ansvarar för stamnätet för el, det s.k. transmissionsnätet, som är länken mellan den storskaliga elproduktionen och de regionala och lokala nät som för elen vidare till elanvändarna. Svenska kraftnät hanterar bland annat underhåll och utveckling av stamnätet för el (stationer, samt luftledningar och markkablar med de högsta spänningsnivåerna i landet: 220 och 400 kV) och är myndighet för elberedskap.

Kring en luftledning för växelström finns ett elektriskt och ett magnetiskt fält. Det är spänningen mellan faserna (linorna) och marken som ger upphov till det elektriska fältet, medan strömmen ger upphov till det magnetiska fältet. Ansvariga myndigheter har inte satt några gränsvärden för magnetfält men Svenska Kraftnät har tagit fram en policy för magnetfältsnivåer kring ledningar med försiktighetsnivåer som utgår från de samlade forskningsresultat som finns. Vid all nyprojektering av 220 och 400 kV växelströmsledningar i det svenska stamnätet tillämpas en magnetfältspolicy som innebär att 0,4 mikrotelsla är högsta tillåtna magnetsfältsnivå vid bostäder eller där människor vistas varaktigt. För att säkert följa Svenska Kraftnäts magnetfältspolicy ska ny bebyggelse där människor vistas varaktigt placeras minst 130 meter från en 400 kV-ledning. Detta avstånd är baserat på maximerat årsmedelströmvärde och är att anse som en rekommendation. Kommunen behöver ta hänsyn till transformatorstationer och ledningsstråk vid sin planering av ny bebyggelse.

Plan- och bygglovsärenden i områden invid ledningar bör samrådats med Svenska Kraftnät. Elförsörjningen är ett prioriterat område för totalförsvaret, vilket medför att såväl stamnät som region- och lokalnät utgör grundläggande delar av totalförsvaret. Svenska kraftnäts beredskapsarbete bidrar till Försvarsmaktens förmåga, men även till att säkerställa elförsörjningen i det civila samhället.

Information om Svenska kraftnäts anläggningsobjekt finns att hämta via Geodataportalen som digitalt kartunderlag. Objekten finns som WMS och som shape-fil. Informationen innehåller den geografiska positionen för Svenska kraftnäts ledningar, stolpar, stationer och stationsområden. Utöver den geografiska positionen finns även uppgifter om förläggningssätt (luftledning, kabel etc.) och spänningsnivå för våra ledningar.

Energimarknadsinspektionen (Ei) är en tillsynsmyndighet som ser till att marknadens aktörer följer lagar och regler samt ansvarar för tillståndsprövning för el- och naturgasnät. Ei är vid sin tillståndsprövning inte bunden av en översiktsplan, men kommunens eventuella synpunkter om ledningens lokalisering väger tungt vid tillståndsprövningen.

Stockholms ström

Elnätsföretagen Vattenfall och Ellevio har tillsammans med affärsmyndigheten Svenska kraftnät föreslagit en helt ny struktur för Stockholms elnät: projektet Stockholms Ström. Drygt femtio delprojekt i form av elstationer och förbindelser i olika kommuner i länet planeras att genomföras. Den nya nätstrukturen och förstärkningarna innebär också att vissa befintliga luftledningar kan rivas. Stockholm växer och elnätet behöver ses över kontinuerligt för att trygga elförsörjningen. Idag ser Svenska kraftnät att stamnätet behöver förstärkas ytterligare väster om Stockholm genom projektet Storstockholm Väst. Det innebär att befintliga ledningar i Sigtuna, Upplands Väsby, Sollentuna, Järfälla och Stockholm ersätts med nya elförbindelser med högre spänningsnivå. Därmed kan fler bostäder, infrastruktur och större anläggningar byggas i Stockholmsområdet.

>> Om Stockholm ström och planerade projekt

>> Planera för hållbarhet – energiaspekter i fysisk planering, Länsstyrelsen

>> Om samhällsplanering på Svenska kraftnäts webbplats

>> Elnät i fysisk planering, Svenska kraftnät/Svensk energi

>> Svenska kraftnäts magnetsfältspolicy

>> Systemutvecklingsplan 2018-2027, Svenska kraftnät

Ballastförsörjning – materialförsörjning

Materialförsörjning, ballast till byggande och anläggning av bebyggelse och infrastruktur, kan vara en mellankommunal fråga. SGU har tagit fram ett nytt planeringsunderlag som visar möjligheten för ballastuttag i Stockholms och Uppsala län. Det är lämpligt att använda underlaget i översiktsplaneringen. Underlaget kan också användas för att peka ut strategiska platser för bergtäkter.

>> Hållbar ballastförsörjning i Stockholms och Uppsala län, SGU

DIGITAL INFRASTRUKTUR

Regeringen har satt upp ambitiösa mål avseende bredband och digitalisering, i den vision som uttrycks i regeringens bredbandsstrategi från 2016 står bland annat att 98 procent av befolkningen bör ha tillgång till bredband om minst 1 Gbit/s i hemmet och på arbetet.

Den digitala infrastrukturen omfattar det juridiska begreppet elektroniska kommunikationer. Sedan 2011 definieras elektronisk kommunikation som ett allmänt intresse i PBL. Det innebär en utvidgning av det kommunala samordningsansvaret genom att kommunerna i sina översikts- och detaljplaner är skyldiga att beakta behov av elektroniska kommunikationer. Detta regleras i 2 kap. 5 § första stycket punkt 3 och 3 kap. 4 § i PBL.

Länsstyrelsen har tagit fram en vägledning om hur digital infrastruktur kan hanteras inom fysisk planering, *"Digital infrastruktur i den fysiska planeringen"*.

Kommunens mål för digital infrastruktur, vem som har mandat och ansvar för att målen nås, samt hur den digitala infrastrukturen ser ut idag och vilken utbyggnad som pågår och planeras är bra underlag att utgå från i översiktsplaneringen. För att få information om tillgång till bredband kan kommunen använda Post- och telestyrelsens (PTS) Bredbandskarta. Den visar bland annat tillgång till bredband i Sverige (teknik och hastighet), nätägare och internetleverantörer i närheten av en viss plats och vilka kommuner som har en bredbandsstrategi.

>> Digital infrastruktur i den fysiska planering, Länsstyrelsen

>> Bredbandskartan, Post- och telestyrelsen

UNDERMARKSPLANERING

När efterfrågan på mark över jord ökar, ökar samtidigt efterfrågan på marken under jord. Undermarken är en viktig resurs som kan bidra till ett bättre användande av marken ovan jord. Det är viktigt att tänka långsiktigt även vid planerandet av undermarken eftersom den är en ändlig resurs som aldrig helt kan återställas efter att ha tagits i anspråk för att exempelvis borra en tunnel, lägga kablar eller anlägga ett garage och den ökade efterfrågan kan leda till konflikter. Statens Geologiska Undersökning, SGU, har tillsammans med Trafikverket tagit fram ett planeringsunderlag, *”Storstadsutveckling – behov av en hållbar undermarkplanering”*. I planeringsunderlaget presenteras en planeringsmodell där undermarken delas in i djuplager med olika användningsområden med hänsyn till tekniska förutsättningar och samhällets behov idag och i framtiden. Syftet med modellen är att minska risken för utrymmeskonflikter i framtiden och kan användas bland annat vid översikts- och detaljplanering.

>> Hållbar undermarksplanering, SGU

SOCIAL HÅLLBARHET

Social hållbarhet förknippas ofta med begrepp som socialt kapital, välbefinnande, livskvalitet och social sammanhållning. Social hållbarhet kan definieras som fördelningen av livsvillkor som bidrar till välbefinnande och den sammanvägda graden av välbefinnande i samhället. Detta innebär att samhällets resurser fördelas på ett sätt som skapar möjlighet för fler att förverkliga sina liv genom utbildning, arbete och ett boende med tillgång till önskade kvaliteter. Av portalparagrafen i PBL framgår att bestämmelserna bland annat ska främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden. Det förutsätter att kommunen arbetar med de långsiktiga sociala aspekterna i sin översiktsplan.

Ett sätt att synliggöra den sociala dimensionen i planeringen är att tillämpa en intersektionell analys i arbetet med översiktsplanen. Det innebär att hänsyn ska tas till kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder. Kunskap om hur den fysiska miljön påverkar människors vardagsliv är en viktig utgångspunkt. Det kan exempelvis handla om transportmönster till och från arbete, skola eller andra aktiviteter, eller hur människor använder olika områden i kommunen och upplevelser av trygghet på olika platser. Demografisk statistik och utökade medborgardialoger är användbara underlag.

TIPS

Social hållbarhet

- Det finns en mängd olika analyser som kan vara användbara underlag i arbetet med en ny översiktsplan utifrån ett socialt hållbarhetsperspektiv, här är några exempel:
 - Analys av hur tillgängligheten till resurser och kvaliteter ser ut i olika delar av kommunen som en följd av den byggda strukturen.
 - Analys av olika gruppers behov och förutsättningar. Det kan exempelvis handla om hur män respektive kvinnor använder kollektiva färdmedel.
 - Analys av vilken typ av mötesplatser som finns och hur upplevelsen av trygghet påverkar hur olika grupper använder sig av dessa.
 - Analys av tillgängligheten till grönområden i olika delar av kommunen.
- Konsekvensbedömningen bör inkludera resonemang om vilka områden i kommunen som prioriteras och vem kommunen planerar och bygger för.
- Barnperspektivet bör vara en integrerad del i planeringen för att säkra att barns och ungdomars behov synliggörs i översiktsplanen.
- Äldres och funktionsnedsattas behov av tillgängliga miljöer bör uppmärksammas.

>> Om medborgardialog på Boverkets webbplats

>> Socialt hållbar stadsutveckling, en kunskapsöversikt, Boverket

>> Jämställdhet på dagordningen – planera för ett tryggt och jämställt samhälle, Boverket

>> Ett jämställt Stockholm – Länsstrategi för jämställdhetsintegrering 2021-2026, Länsstyrelsen

Folkhälsa

Hälsa handlar om det fysiska, psykiska och sociala välbefinnandet. Folkhälsa är, till skillnad från individens hälsa, ett begrepp för hela befolkningens samlade hälsa. Det tar hänsyn till både nivå och fördelning av hälsan. I proposition 2017/18:249 *”God och jämlik hälsa – en utvecklad folkhälsopolitik”*, konstaterar regeringen att hälsoläget i Sverige i huvudsak är gott men att det finns påtagliga skillnader i hälsa mellan olika grupper i samhället som bör uppmärksammas. Arbete med folkhälsa bör förbättra villkoren för de grupper som är socialt och ekonomiskt mest utsatta och som därmed löper störst risk att drabbas av ohälsa och för tidig död. Det övergripande nationella målet för folkhälsopolitiken är att skapa samhällseliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen. Samhällsplaneringens möjligheter är stora när det gäller att påverka människors livsmiljö och därmed också folkhälsan. De mest relevanta målområdena i den nationella folkhälsopolitiken utifrån planeringsperspektiv är 5) Boende och närmiljö, och 7) Kontroll, inflytande och delaktighet.

Målområde 5 – Boende och närmiljö

Boende och närmiljö är en central folkhälsofråga. Ett bostadsområde har fysiska och sociala egenskaper som både kan orsaka ohälsa och verka hälsofrämjande. Till

de fysiska egenskaperna räknas bland annat luftkvalitet i och utanför bostaden, bullerstörning från trafik och grannar, tillgång till naturvärden nära bostaden samt kultur och service. De sociala egenskaperna kan vara de boendes tillit till varandra och deras sociala deltagande, grad av social integration samt normer och värderingar samt möjligheter att påverka sin situation och sitt närområde. Hur städer och bostadsområden är utformade påverkar därför hur man arbetar, lever, umgås och förflyttar sig, vilket i sin tur påverkar människors hälsa.

Att planera för bostäder utifrån olika behov och förutsättningar är en central aspekt i arbetet med social hållbarhet, läs mer om detta i avsnitt "Bostadsförsörjning".

Samhällsplaneringen kan också skapa miljöer som underlättar hälsosamma levnadsvanor. Fysisk aktivitet, lek och rörelse som är bra för hälsan främjas till exempel genom att skapa och bevara parker och grönområden men också genom tillgång till idrottsanläggningar, gång- och cykelvägar. Naturvärden inom gångavstånd från bostaden (inom cirka 300 m) förefaller vara en särskilt skyddande faktor för hälsan.

Den inriktning regeringen har satt för målområde 5 innebär arbete för:

- Bostadsområden som är socialt hållbara, dvs. som motverkar boendesegregation och främjar trygghet, tillit och en god och jämlik hälsa,
- Boendemiljöer med förbättrad luftkvalitet, minskat trafikbuller och tillgång till grönsstruktur samt tillgång till en god förskole- och skolmiljö.

Målområde 7 – Kontroll, inflytande och delaktighet

Det finns tydliga socioekonomiska skillnader vad gäller grad/nivå av kontroll, inflytande och delaktighet i Sverige. Arbetet kopplat till målområde 7 bör inriktas på ett jämlikt deltagande i demokratiska processer. Det innebär ett arbete för att främja alla individers – oavsett socioekonomisk bakgrund, kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsförmåga, sexuell läggning, ålder eller geografisk hemvist – möjligheter till kontroll, inflytande och delaktighet i samhället och i det dagliga livet. Individer och grupper som i lägre utsträckning än andra har möjlighet till kontroll, inflytande och delaktighet bör särskilt prioriteras.

TIPS

Folkhälsa

- I översiktsplanen finns möjlighet att arbeta strategiskt med stödande miljöer för fysisk aktivitet. Exempelvis:
 - Hur cykelvägnätet hänger ihop och hur det bör utvecklas.
 - Hur tätortsnära natur- och friluftsområden ska säkras och göras tillgängliga.
 - Hur spontanidrottsplatser, parker och grönområden är fördelade över kommunen i förhållande till var människor bor och rör sig.
 - Hur kollektivtrafiken kan kopplas till rekreationsområden.
- Ett program för rekreation och friluftsliv kan vara ett användbart planeringsunderlag.
- Planera för en inkluderande medborgardialog. Riktade satsningar för att nå specifika grupper, som exempelvis barn och ungdomar, är ett exempel på hur man kan främja delaktighet i planprocessen.

Barns och ungas utemiljöer

Den fysiska miljön är barns och ungas utvecklingsmiljö och platsen där förutsättningarna för framtida hälsa, välbefinnande och engagemang för den sociala och fysiska omvärlden grundläggs. I tätt byggda samhällen uppstår ofta konflikter mellan olika intressen som är viktiga att synliggöra och hantera. Länsstyrelsen anser att kommunerna bör ha en strategi för att säkra barn och ungas behov vad gäller tillgång till utemiljö, utformning av utemiljön, säkra skolvägar, buller och luftkvalitet.

Barn behöver tillgång till utemiljö som är grön, rymlig och varierad. Detta är centralt för hur fysiskt aktiva barnen är och har även betydelse för koncentrationsförmåga, nattsömn och UV-strålning. Viktiga aspekter i detta sammanhang är storleken på bostadsgårdar, skolgårdar och förskolegårdar, sol- och skuggförhållanden, vegetation och terräng, liksom integrationen mellan vegetation, öppna ytor och lekplatser. Brist på bostadsnära lekmiljöer leder till att barn hänvisas till närliggande parker och andra offentliga rum. Forskning visar dock att denna typ av utemiljö gör att leken blir mer vuxenstyrd.

Miljöer för barn och unga och ökad fysisk aktivitet hänger samman med mål för friluftspolitiken och folkhälsopolitiken.

Boverket har tillsammans med Movium vid Sveriges lantbruksuniversitet tagit fram en vägledning för planering, utformning och förvaltning av barns och ungas utemiljö med särskilt fokus på skolgårdar och förskolegårdar. Boverket har även tagit fram allmänna råd till 8 kap. 9 § 2 och 10, 11 §§ PBL (BFS 2015:1 FRI).

8 KAP. 9-11 §§ PBL

Enligt PBL ska det finnas tillräckligt stor friyta som är lämplig för lek och utevistelse både i bostadsområden och på tomter med lokaler för fritidshem, förskola, skola.

TIPS

Barns och ungas utemiljöer

- I översiktsplaneringen kan kommunen ta ställning i frågor som rör barns och ungas tillgång till platser för lek, motion, idrott och utevistelse. Det kan göras genom exempelvis riktlinjer och rekommendationer för barns tillgång till lekpark, grönområden och mark- och vattenområden. Exempel på underlag kan vara en inventering av områden som är viktiga för barn och unga så som parker, skogar, grönområden, större lekplatser, utflyktsområden och idrottsplatser. Inventeringen kan även inkludera områden som är viktiga för skolans verksamhet samt områden för vuxnas och äldres behov av lek- och aktivitetsytor så som generationsparker och andra mötesplatser. Det är viktigt att utgå från både pojkars och flickors behov.
- Behovet av utbildningslokaler och utemiljöer för barn och unga bör så långt som möjligt kartläggas redan i översiktsplaneringen för att säkerställa lämplig lokalisering av förskolor och skolor med tillgång till kvalitativa friytor av tillräcklig storlek.
- Översiktsplanen bör inkludera ställningstaganden kring storlek på skolgårdar och förskolegårdar med krav på kvalitet och tillgänglighet. De bör utformas så att de passar för lek, rörelse och utomhuspedagogik.
- Hälsaspekter så som goda sol- och skuggförhållanden och god luft- och ljudkvalitet bör beaktas i framtagandet av riktlinjer för skolgårdar och förskolegårdar.
- Vikten av säkra gång- och cykelvägar till förskola och skola bör uppmärksammas i översiktsplanen.

>> Gör plats för barn och unga!, Boverket

>> BFS 2015:1 FRI 1

>> Om barns och ungas utemiljöer på PBL Kunskapsbanken

Bostadsförsörjning

Tillgången till en bostad är en mänsklig rättighet. I regeringsformen står det att det allmänna ska trygga rätten till bostad. Varje kommun ska med hjälp av riktlinjer planera för bostadsförsörjningen i enlighet med lagen om kommunernas bostadsförsörjningsansvar. I riktlinjerna för bostadsförsörjning ska kommunen redovisa hur hänsyn har tagits till relevanta nationella och regionala mål, planer och program av betydelse för bostadsförsörjningen. Länsstyrelsen och andra berörda aktörer ska ges möjlighet att yttra sig över kommunens planering av bostadsförsörjning-en. Relevanta nationella och regionala mål ska kopplas till de kommunala riktlinjerna. Regeringen har en möjlighet vid brister att förelägga kommunen att ta fram nya riktlinjer.

Riktlinjerna ska innehålla kommunens mål för bostadsbyggande och utvecklingen av det befintliga bostadsbeståndet samt hur kommunen planerar att nå sina uppsatta mål. Samtidigt ska de tillgodose alla gruppers behov av bostäder, exempelvis äldre, personer med funktionsnedsättning, studenter, nyanlända och hemlösa. Riktlinjerna ska grundas på en analys av kommunens demografiska utveckling, efterfrågan på bostäder, bostadsbehovet för särskilda grupper samt marknadsförutsättningar. Det är särskilt viktigt att analysera hur förändringar i det befintliga beståndet påverkar bostadsförsörjningen på sikt.

Kommunens riktlinjer för bostadsförsörjningen ska vara aktuella och antas av kommunfullmäktige minst varje mandatperiod. Vid förändrade förutsättningar ska nya riktlinjer upprättas och antas. Riktlinjerna ska ligga till grund när kommunen i översiktsplaneringen bedömer det allmänna intresset gällande bostadsbyggande och utveckling av bostadsbeståndet.

TIPS

Bostadsförsörjning

- Riktlinjer för bostadsförsörjning är ett viktigt underlag till översiktsplanen.
- Vid aktualitetsprövning av en översiktsplan är det lämpligt att kommunen först tar fram aktuella riktlinjer för bostadsförsörjningen. På så sätt möjliggör man en bedömning av översiktsplanens aktualitet utifrån det långsiktiga behovet av bostäder.
- Bostadsmarknaden och bostadsförsörjningen berör angränsande kommuner och behöver behandlas som en mellankommunal fråga i översiktsplanen.
- Riktlinjerna för bostadsförsörjningen innehåller mål för bostadsbyggande och utveckling av bostadsbeståndet, men också planerade insatser för att nå målen. Översiktsplanen behöver stämmas av mot målen och insatserna. Finns det planerade insatser med relevans för och med inriktning på översiktsplanering behöver dessa hanteras i översiktsplanen.
- Hur kommunen avser att jobba med bostadsförsörjning för särskilt utsatta grupper som exempelvis ungdomar och äldre bör framgå.

Bostadsmarknadsenkäten och Läget i länet

Boverket gör varje år genom en enkät till kommunerna en kartläggning av läget på bostadsmarknaden. Länsstyrelsen ansvarar för att sammanställa svaren på bostadsmarknadsenkäten och gör varje år en analys av det aktuella läget på bostadsmarknaden – *”Läget i länet”*. Analysen riktar sig till kommuner, byggföretag och andra som är intresserade av bostadsutvecklingen ur ett regionalt perspektiv.

En väl fungerande bostadsmarknad är av avgörande betydelse för regionens fortsatta attraktivitet. Att växa med 30 000 till 40 000 invånare varje år ställer höga krav på ett högt och jämnt bostadsbyggande som är varierat till pris, storlek och upplåtelseform. Länets kommuner arbetar intensivt med bostadsbyggande, och det har resulterat i ett högt byggande. Men det räcker inte att enbart bygga bostäder. En växande grupp har inte råd att bo i nyproduktion. De behöver istället tillträde till bostäder med en kostnad som matchar deras betalningsförmåga. Bostadsförsörjning är mer än bostadsbyggande.

>> **Läget i länet: Bostadsmarknaden i Stockholms län, Länsstyrelsen Stockholm**

Trygghet

Det finns samband mellan fysisk miljö, brottslighet och otrygghet. Brottsförebyggande och trygghetsskapande insatser handlar om att förstå hur människor samspelar med den fysiska miljön och vad som kan göras för att förbättra miljöerna och människans samverkan med dem. Kunskapen om sambanden mellan fysiska miljöer och brottslighet är dock inte tillräckligt stor för att mer generellt kunna härleda brottslighet till vissa bebyggelsemiljöer. Med tillgänglig kunskap och erfarenhet går det ändå att hävda att utformningen av både bostadskvarter och allmänna platser kan öka eller minska risken för brottslighet, alternativt inbjuda till eller förebygga sådan, på samma sätt som det går att förutse vilka miljöer som kan vara trafikfarliga. Att enbart förändra den fysiska miljön räcker dock sällan för att förhindra eller förebygga brott och orosstörningar.

De stora dragen för det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet i kommunen formuleras i översiktsplanen. Samrådet om en ny översiktsplan är ett bra tillfälle att skapa diskussion kring trygghetsfrågan på bred front och på så sätt skapa förståelse hos invånare och övriga samhällsbyggnadsaktörer för vad som går att påverka med fysisk gestaltning, och vilka andra åtgärder som behöver vidtas för att uppnå en ökad trygghet i samhället i stort. De stråk som förbinder olika områden med varandra är särskilt viktiga ur en trygghetsskapande och brottsförebyggande synvinkel och bör särskilt uppmärksammas. Förbindelsesstråken bör ha ett varierat innehåll, en mänsklig skala och vara trafikerade i lämplig utsträckning för att inte bli barriärer mellan olika områden.

En fördjupning av översiktsplanen ger tillfälle att diskutera orienterbarhet, överblickbarhet och rörelsemönster. God överblickbarhet ökar tryggheten på flera sätt; det blir både lättare att hitta och att ha kontroll på vilka andra personer som befinner sig i närheten. Rörelsemönster handlar om hur människor skapar gena och attraktiva stråk för förflyttningar till fots och med cykel, till och genom ett område. Torg och parker är viktiga mötesplatser som kan befolka den offentliga miljön om utåtriktade, sociala funktioner finns i direkt anslutning till dem.

KTH har på uppdrag av Boverket kartlagt aktuell teori och praktik för brottsförebyggande och trygghetsskapande fysiska åtgärder i Sverige *”Trygg stadsmiljö – Teori och praktik för brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder”*, 2019. Målet med studien var att inhämta och sammanställa kunskap om hur trygghetsskapande och brottsförebyggande perspektiv ser ut idag och vilka åtgärder som vidtas i utformningen av fysiska miljöer i de olika skedena av samhällsbyggnadsprocessen.

Under 2018 presenterades inom ramen för Länsstyrelsens medborgarundersökning en tematisk redovisning för hur området trygghet och otrygghet ser ut och har förändrats sedan de tidigare mätningarna 2011, 2013 och 2017. Den övergripande slutsatsen var att otryggheten har ökat kontinuerligt i länet för samtliga områden som undersökts och att det finns mycket stora skillnader i trygghet/otrygghet mellan länsborna avseende kön, ålder, bakgrund och boendekommun. Exempelvis är det vanligare att kvinnor, länsbor med utländsk bakgrund och unga svarar att de känner sig otrygga i sitt eget bostadsområde än andra grupper.

TIPS

Trygghet

- Beakta trygghet för alla oavsett kön, ålder och andra individegenskaper och tillhörighet.
- Undersök vilken typ av mötesplatser som finns och hur upplevelsen av trygghet påverkar hur olika grupper använder sig av dessa.
- I arbetet med översiktsplanen är det bra att klargöra vilken slags samverkan som behöver ske genom hela planeringskedjan för att skapa förutsättningar för att trygghetsaspekter beaktas i den fortsatta planeringen.

>> [Läs mer om brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder på Boverkets webbplats](#)

>> [Trygg stadsmiljö – Teori och praktik för brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder, KTH](#)

Tillgänglighet

Med utgångspunkt i principen att samhället är till för alla, behöver funktionshindersperspektivet finnas med i kommunens samtliga verksamheter. Det betyder bland annat att städer, samhällen och landsbygd planeras och byggs så att gemensamma miljöer kan användas av alla på ett likvärdigt sätt, oavsett ålder eller funktionsnedsättning.

Tillgänglighet ur funktionshindersperspektiv innebär att man självständigt kan ta sig fram i den byggda miljön medan användbarhet innebär att man kan vistas i den och använda den fullt ut.

Om översiktsplanen innehåller tydliga ställningstaganden och riktlinjer gällande tillgänglighet och funktionshinder, kan dessa frågor lättare få genomslag i den efterföljande planeringen och i kommande beslut.

TIPS

Tillgänglighet

- Formulera mål för ökad tillgänglighet, användbarhet och delaktighet i översiktsplanen.
- Som underlag till översiktsplanen är det bra att göra en kartläggning över vilka hinder som finns i den befintliga fysiska miljön. Kartläggningen kan till exempel svara på följande frågor:
 - Hur tillgängliga är olika stadsdelar och områden? Hur är närhet och åtkomlighet till samhällsservice?
 - Hur fungerar transportinfrastrukturen ur ett funktionshindersperspektiv?
 - Hur är tillgänglighet och användbarhet för personer med funktionsnedsättning till och inom fritidsanläggningar och grönområden?

>> Läs mer om översiktsplanering för ökad tillgänglighet på PBL kunskapsbanken

Länsstyrelsen i Stockholms län

Besöksadress: Regeringsgatan 66
Postadress: Box 22067, 104 22 Stockholm
Telefon: 010-223 10 00
E-post: stockholm@lansstyrelsen.se

www.lansstyrelsen.se/stockholm